

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

BIBLIOTECA

PENTRU TOŢI

ANTON HOLBAN

O MOARTE CARE NU DOVEDEŞTE NIMIC

ROMAN

EDITURA
LIBRĂRIEI „UNIVERSALA“
ALCALAY & Co.
Bucureşti, Calea Victoriei No. 27

Preţul Lei 14.-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

	No.
Andreiew. Anatema. Piesă, pentru care autorul a fost excomunicat de sinodul rus din biserica creştină . . .	454
„ Gândirea, nuvelă, trad. din ruseşte de Dr. Duscian	454
„ Râsul roşu. Povestire de războiu .	517—17 b.
„ Spionul. Viziuni	350
Anestin Victor. Vieaţa anecdotică a învăţaţilor iluştri	1148—40
Anghel D. Steluţa, fantezii şi paradoxe .	870
Annunzio. Martirul, nuvele	570
„ Pământ virgin, nuvele şi schiţei .	873
„ Episcopo et C-nie, trad. de N. Pora	1146—47
Antemireanu Al. Păpuşică, Păpuşică . .	
„ (Basme) cu o prefaţă de Pamfil Şeicaru	1132—33
Areaş N. Ocnaşul roman partea I . . .	1070—72
„ „ „ „ . . .	1070—72
„ „ „ sfârşit . . .	1092—94
Arta de a vorbi în societate şi la diferite ocazii. Din capitolele cele mai însemnate am putea cita: debuturile în arta vorbirii, glasul oratorului, rostirea, articularea, dicţiunea, punctuaţia, înainte de a vorbi, în timpul discursului, după discurs, etc.	865—866
Bacalbaşa A. Moş Teacă. Cuprinde o întreagă serie de schiţe din vieaţa de cazarmă, cu toate părţile ei de amar şi de veselie, de ridicol şi ironie. Moş Teacă e tipul căpitanului de şcoală veche, la ale cărui vorbe şi fapte nu ştii de trebue să râzi sau să plângi. Această admirabilă satiră, procură cetitorului clipe de veselie	551—53

Muzeul Digital al Romanului Românesc

15.291

31.VII.45

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

ANTON HOLBAN

O MOARTE CARE NU DOVEDEȘTE NIMIC

— ROMAN —

EDITURA LIBRĂRIEI
„UNIVERSALA"
ALCALAY & CO.,
BUCUREȘTI

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Facultatea de Filologie
BIBLIOTECA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O moarte care nu dovedește nimic

Fericirea a fost mare când mi s'a dat prilejul să plec la Paris! Scopul copilăriei mele se realiza. Aveam să străbat în fine cu însumi toate unghiurile prin cari mă orientam cu ușurință cu mintea și unde plasasem numai cu imaginația sute de romane a căror acțiune se petrecea acolo. Palpitând de bucurie, studiam, alături de Irina, ghidurile, hărțile, cărțile, explicative. O purtam cu mine prin magazine, pe la legații, pe la birouri de bilete de tren, perorându-mi toate planurile. Ziua plecării sosi, și mă conduse la gară. Trenul mai avea 20 de minute până la plecare, mă instalasem bine și acum nu știam ce să-i vorbesc. (Poate pentrucă mă obseda ideea că despărțirile trebuiesc întovărășite de suspine și de vorbe). Și am schițat o teorie — „Intotdeauna înainte de a te despărți de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cineva drag, nu te pricepi să-i vorbești, tocmai pentru că ai prea multe de spus". Imi scuzam astfel uscăciunea din momentul acela? Sau era un mijloc să mă liniștesc, văzând-o indiferentă? In orice caz, sărbezi eram amândoi (poate că din cauza lumii care ne împiedeca) și despărțirea n'avea nimic din tragediile de odinioară, din fiecare seară. Pe obrazul rece pusei o sărutare scurtă, iar gura ei nici nu mă atinse. Apoi trenul porni.

Am uitat repede motivele de griji pe cari le lăsasem. Trăesc din surprize, și seara adorm istovit de atâta goană prin muzee și pe străzi. Dela Irina îmi vin scrisorile la dată fixă, așa cum hotărîsem acasă. Ii răspund conștiincios, dar grăbit, cu gândul în altă parte, vorbindu-i de lucruri cari probabil n'o interesează. De pildă, într'o scrisoare nu i-am spus decât de „Sainte Chapelle". Despre mine și despre dânsa nimic, doar un „dragă" la început și „sărutări" la urmă. Așa își scriu îndrăgostiții și acestea sunt mijloacele de a întreține focul nestins?

A trecut o lună și mă găsesc într'un amurg în Jardin du Luxembourg. E minunat, soarele abia a apus, seara coboară ar-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mouios pe pomi, pe flori, pe bazinurile cu apa cu reflexe roșcate. Singur, împreun mâinile, îndrept ochii spre cer și mă rog:

— „Doamne, te vizitez rar, dar sunt acum așa de fericit că vizita mea e obligatorie, ori cât de neatent ai fi Tu față de toți, sau numai față de mine. Grație Ție poate, viața mea este în perpetuă transformare. Surprize'e îmi împodobesc orice moment cu noi prilejuri de îmbătare... Îmi sunt corpul sănătos și sprinten, nici un defect la mașinăria complicată, iar mintea o pot îndrepta după voe, înspre descoperirile cele mai subtile. Ai îmbogățit lumea cu ochii și urechi'e să fie în veșnică neâncare. Sunt aproape complect fericit. Toate nemulțumirile de odinioară au dispărut, poate pentrucă am exagerat crezându-mă iremediabil bolnav, indiferent de motive.

Numai o singură nemulțumire. Am lăsat acasă o fată care mă iubește. Nu e frumoasă și ochii mei au obosit repede îndreptându-se spre silueta ei bicisnică. Nu e savantă și am ostenit vorbind singur, inutil și ridicol. Nu e bogată și mi-ar îngreuia mersul purtând-o pe umerii mei, ca melcul coicoaba. Dar e îndrăgostită, căci pentru dragoste nu e nevoie de minte, de frumusețe sau de bani. Am simțit-o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.transilvania.ro/mdrr1901-1932

că trăeşte numai din gândul la mine, că singură s'ar usca întocmai ca o floare neudată.

Doamne, fă să-mi recapăt libertatea... Cum, nu ai putea pricepe decât Tu, cu priceperea Ta savantă. Eu nu sunt în stare de nici o hotărîre.

Cum a trecut trei zile, şi cum n'am primit scrisoare dela Irina după obicei, am telegrafiat: **Ecrivez. Comprends pas votre silence.**

Telegrama mea a rămas, după o săptămână fără răspuns, O neliniste bruscă mi-a alungat calmul şi mi-a uscat curiozitatea pentru frumos, pe care o socoteam inepuizabilă. Rugăciunea mea de acum câteva zile mi se pare fără sens, sau cu acum sunt fără sens, căci neaşteptată este tulburarea care mă stăpâneşte. Incerc să mă gândesc precis la Irina ca să pot găsi explicaţia probabilă (lăsând la o parte vre-o fatalitate a naturii extravagante). Poate că mă enervează mai mult faptul neputinţei logicei mele, decât motivul însuş al întârzierii scrisorii. Cum? Să nu pot deduce ce ar fi în stare să facă Irina în lipsa mea, după ce am trăit atâţia ani în preajma ei şi, chiar dacă nu m'am ocupat special

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indri1901-1932

s'o analizez, totuș o cunosc, fatal, destul de bine? Să mă gândesc la sărutările disperate din fiecare seară... dar și la sărutul rece dela urmă... A evoluat poate? Insă mi-aduc aminte de mărturisiri landre cari s'au petrecut în ultimul timp. Și apoi mai sunt atâtea probe cari se contrazic în timp, sau chiar cu înțelesuri inverse, se suprapun. Ca să fiu sincer, nu pot afirma nimic. Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât se multiplică detaliile și văd mai puțin clar. E dureros că sufletul omenesc este așa de lipsit de consistență. Și cu groază văd că se poate ca Irina să fi luat hotărîri exagerate, sau atâtea altele intermediare. Se poate admițând posibilitățile cele mai extreme, **să se fi omorât pentru mine sau să se fi măritat pentru un altul.**

Când am cunoscut-o eram tânăr de tot, abia intrasem la facultatea de litere. Aveam toate defectele tinereții. Mă credeam frumos și întârziam bucuros la oglindă unde îmi variam mereu pozele, printre cari buza răsfrântă mi se părea un semn sigur de distincție, îmi schimbam hainele de mai multe ori pe zi, mă pudram și dădeam chiar cu roșu. Ma comparam cu ceilalți studenți, mă găseam cel mai bine și, în dragoste, succesele mele mi se păreau indiscutabile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/romanul1900-1932

Totuş până atunci, aventurile fuseseră foarte vagi. O timiditate desastruoasă mă oprea să fac primul pas, să îndrăznesc să mă apropii de o fată fără recomandaţie prealabilă şi îndelungi preliminarii, timiditate care, vedeam cu ciudă, îmi întârzia planurile însă în acelaş timp mă şi consola: puneam pe seama ei singurătatea mea. Dar am izbutit cu încetul să am cunoştinţe. Vorbeam cu toate fetele urâte. Curios, ca să intru în vorbă cu ele, nu simţeam nici o emoţie. Voiam să fiu încântat cu orice preţ şi la început n'am băgat de seamă că, în definitiv, eram tot aşa de singur.

Faţă de urâtă, eram incapabil să mă angajez în vre-un fel.

Priveam însă din fundul amfiteatrului şi mă felicitam că lipsea încă puţin ca să cunosc pe toată lumea.

Un grup de trei fete, îndeosebi, mi se părea intangibil.

Erau mereu împreună, fără amestec printre ceilalţi, vioae, grăbite, surâzătoare, pricepându-se, mi se părea, să fie politicoase faţă de toţi şi în acelaş timp distante. Uşurinţa cu care se strecurau prin lumea mulţă, siguranţa gesturilor şi totuş singurătatea lor mă impresionau şi atunci o ambiţie m'a străbătut: cunoştinţa lor — nu mergeam mai departe, — ar fi o dovadă a importan-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ței mele. Dar nu știam cum să încep. Începutul mi se părea totdeauna extrem de dificil. Mă temeam ca prima mea mișcare să nu fie ridicolă. Inclinat de pe atunci la neurastenie, găseam un motiv bun de chin. Și exclamam ridicol, — ridicol pe care-l credeam atenuat deoarece îmi dam seama de prezența lui: „Nu voi fi nici odată un Don Juan!"

Le examinam tot timpul pe cele trei muze, în grup și uneori pe câte una, fără să le disting la început bine și fără să am vreo preferință. Pe atunci mi se părea că seamănă între ele. Dădeam fiecăreia aceeași importanță gene a'ă de culoare, mișcare și zgomot. Din imaginea tuturor trei, se întregea o singură ființă nouă. Decât să aleg în parte, preferam jucăria întreagă.

Cu vremea am aflat cum le chiamă. Maia era mai blajină, mai umilă. Dudu surâdea fără întrerupere cunoscuților și necunoscuților, strecurându-se grațios prin mulțimea, care se grăbea întotdeauna să-i facă loc. Irina era mai greu de definit. Odată s'a așezat singură, în apropierea mea. Gătită într'o rochie de mătase scurtă, îi ieșiau picioarele subțiri, interminabile, pe cari și le legăna pe rând, fără sfială, ca o persoană care n'ar simți nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/ndr1901-1932

cea mai mică nedumerire printre streini, cu mâinile fără mănuşi în mânuşi lungi, cu faţa pudrată prea mult. A fost întrebată ceva de profesor şi a răspuns cu un glas melodios, cu un timbru uşor, tremurător, franţuzesc. Răspunsul, cu toate că ineetişor, era dat fără ezitare, întreg, explicit. Însă cu tot glasul franţuzesc şi sigur, picioarele desvelite şi fardul mi se părură exagerate.

Şi în altă sală, în aceeaş zi, impresie diferită:

Pe neaşteptate o zării la spatele meu, într'o bluză albă, capul ei mi se păru mic, cu părul, din cauza căldurii, ud de transpiraţie şi căzând în laţe sărace, faţa umflată şi moale, genele aproape inexistente, nasul cârn, dinţii subţiri şi interminabili.

In faţa neînsemnătăţii ei am fost satisfăcut ca de un câştig personal. Vioiciunea şi prestanţa ei de odinioară mă umilise. Şi, într'adevăr, la o întâlnire pe scara mare a Universităţii, — ea urca eu coboram, — cu tot aerul ei semeţ, înfoindu-mă în hainele mele noi, i-am aruncat o privire inerezătoare în acele ce vor urma. Curaj mare pentru sfiiciunea mea obişnuită.

Cunoştinţa se făcu într'o zi întâmplător, din nimic.

O excursiune studenţească la Curtea de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Argeș cu niște camarazi neprietenoși și abia cunoscuți, ne-a apropiat. Acolo, în fața mămăliguței cu brânză și a cepei, ne descoperirăm amândoi mofturoși (sau că făcea pe mofturoasa ca să-mi placă). Amândoi nu reușirăm ca ceilalți, să ne culcăm imediat. După o ezitare, în urma propunerii mele, se hotărî să meargă cu mine prin noapte. Din urmă o amică ne vesti stupid: „Bine, o să vă spun mâine Domnului Profesor!"

Pornirăm în întunerec și coborîrăm la Argeș. Era liniște, aerul curat, copacii lăsau umbre lichide. Argeșul tremura sprinten, luminând argintiu pietricelele. Atmosfera poetică, amândoi singuri, abia scoțând câte o vorbă. Ne simțeam aproape. Și atunci un regret m'a chinuit: n'o cunoșteam mai bine ca să am curajul unei sărutări. După cum se vede, pe atunci aveam gustul armoniei oricărui fapt.

Preliminările amorului trebuiau să aibă o durată hotărîtă.

Oricât de neașteptată ar fi fost o sărutare atunci, după un așa de puțin timp de cunoștință, (era tânără și cu tot fardul nu-i bănuiam experiențe sentimentale) cred că ar fi fost bine primită. O exclamare acolo în noapte, în singurătatea noastră, departe de târg, ar fi fost ridicolă. Dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

am preferat să ne întoarcem, nu prea târziu ca să nu ne speriem complect vecinii, trecând pe lângă o prăvălie luminată fără să am curajul să cumpăr ceva de mâncare de frică să nu par greoi, tulburându-mă o foame teribilă la care cu tot amorul și poezia Argeșului, mă gândeam tot timpul și astfel mi-o exageram. Pe drum, aducându-mi aminte de amenințarea camaradei o învățai o minciună (ca și cum ar fi fost nevoie să ne scuzăm față de cineva!): „Mâine vei spune singură Domnului S. de plimbarea noastră nocturnă. Astfel paralizezi orice aluzie răutăcioasă".

In trenul care ne întorcea mai târziu acasă, amândoi, lângă fereastră, ne întreceam să prindem din fugă frunzele copacilor apropiați, cu exclamații, bucurii și regrete copilărești, și ca din întâmplare, ne atingeam mâinile. De pe banca din față, profesorul S. deschidea vag pleoapele lăsate greoi, și ne zâmbia amuzat de vre-un vis scurt sau de aventura ce se înoda în fața lui, tot mai puternic la fiecare stâlp de telegraf.

Am continuat la București conversațiile lungi și neînsemnate fără să ne fi făcut vreo mărturisire anume, dar simțindu-ne complici. Găseam între noi asemănări cari ne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

apropiau: eram pripiți și desordonați. Observația o făcu Dudu: „Ce nostimi și identici sunteți când vă vede cineva de departe!".

Părerile asupra ei mi se schimbaseră mult. O priveam cu un aer de ușoară superioritate. Nu mai eram impresionat de vreun aspect de-al ei. Odată o fată o întrerupse cu o voce răgușită și întrebuințând mulți „la dracu" în vorbă.

— „Sora mea Elena" prezintă Irina fără să încerce cu timbrul vocii să o scuze. Altă dată Irina făcea planuri pentru viitorul nostru, fără să mă numească pe față.

— „O să mă scol târziu, să mi se aducă la pat cafeaua cu lapte".

Orice socoteală de viață tihnită mi s'a părut totdeauna ridicolă, burgheză, cu toate că personal am fost un burghez care se înspăimânta la prima noapte nedormită. Totuși n'am protestat, probabil dintr'o mică perversitate: mă apropiam mai mult de ea, aveam mai multe drepturi, fără ca în schimb să-i făgăduesc ceva anume. Conștiința era liniștită. Dar poate că mă ponegresc acum și nu-mi mai aduc bine aminte. In orice caz, Irina poate că a luat totul ca o aprobare.

Vacanța mare venise. Toate aceste se întâmplaseră foarte repede și după atâtea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

nedumeriri de o iarnă întreagă, explicațiile asupra caracterului și a aspectului Irinei se rezolvimeră deîndată. Nu mai aveam curiozități. Dudu și Maia nu mă mai interesau. Tot grupul mi se clarifica de îndată ce cunoșteam bine o parte din el. Eram de fapt foarte încurcat, neîncrezător într'o legătură definitivă. În schimb, îmi pierdeam timpul și-mi limitam inutil probabilitățile de succes pentru mai târziu. Crezându-mă „aranjat" nimeni nu s'ar mai fi gândit la mine. Se făceau și glume iar camarazii mei — mi se părea — nu mă invidiau prea mult. Aveam și remușcări. Mă simțiam vinovat față de speranțele pe cari o lăsam să și le pue în mine.

Tragic început pentru un Don Juan...

Dar era prea târziu să mă opresc în drum. N'aș fi avut curajul, — și mi-ar fi părut prea umil, — să provoc o explicație sinceră. Ca să fiu drept, mă obișnuisem cu viața mea nouă și-mi era frică să nu rămân iar singur.

Acum Irina nu se mai sfia să rămână tot timpul cu mine, inventând amândoi minciunile cu cari trebuia să-și explice întârzierile, acasă. Dar mereu nimic între noi. Rude, cunoștințe, profesori, examene... Câteodată într'o aglomerație o strângeam puțin de mână, aceasta îmi era tot curajul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Într'o zi îmi spuse: „Să înconjurăm strada. S'ar putea să văd pe cineva de acasă".

Atmosferă periculoasă, care însă nu se înregistra prin nici un semn. Nu mai știu, de-atunci e vreme multă, să reconstitui fiecare zi în parte, acum mi se par toate la fel, probabil însă că era o adâncire perpetuă. Obișnuința ne ajută fără voia noastră.

Vacanța veni tot atunci. Trebuia să plec în străinătate pentru câteva luni și acolo aveam timpul tuturor reflexiilor. Aveam prilejul de a înceta aventura mea. Prea pierdusem timpul... Nasul scurt al Irinei mă persecuta. Îmi aduceam aminte de drumurile lungi pe străzile mărginașe, apoi de toate descoperirile asupra cunoștințelor ei simple; mai ales o vorbă de a tatălui meu mă convinsese. „Cine era urâțica ceea cu care te-am văzut pe stradă?"

De ar fi zis „urâta" nu m'ar fi impresionat așa, l-aș fi numit numai răutăcios. „Urâțica" avea o impresie de adevăr care mă umilea. Încercai astfel dela Berlin să răspund tot mai rar (totuși răspundeam!) la scrisorile Irinei cari veneau tot mai dese. Scria la întâmplare, fără virgule și puncte, (o ironizam mai târziu că scrie „genre Mallarmé) înșelând la olaltă tot felul de idei care-i alergau prin cap. Din înțelesul lor general, trăgeam concluzia: că mă iu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1901-1937

beşte la nebunie şi că se plictiseşte singură.

E uşor de închipuit, găsiam toată istoria stupidă. La întoarcere, nu am căutat s'o văd la început. M'a zărit într'o seară dela plafonul operei. Era cu familia pe care n'o văzusem în complectul ei până atunci...

— „Domnule Sandu, mă aşteptaţi la eşire, nu-i eşa?". Am dispărut la eşire dar am întâlnit-o mai târziu. Era fatal în Târgul Bucureştilor, mă mir cum nu prevăzusem dela început. Şi după câteva reproşuri, şi după scuze de ale mele pocăite (mă scuzam faţă de mine, interpretând îndoelnic morala „nu vreau s'o fac să sufere" cu toate că nu-mi luam nici o obligaţie pentru mai târziu: de fapt eram laş şi foarte plictisit de singurătate) plimbările începură, mai întâiu pe strada principală şi apoi pe din dos, — şi discuţiile despre familie şi despre rochii: şi apoi, într'o seară de lună plină, sărutările nebune cu tot felul de demonstraţii din partea ei. Şi apoi zile identice: întârzieri pe uliţe, sărutări la întunerec. Despărţirile zilnice se făceau tot mai greu. Trebuia multă imaginaţie ca să-şi explice acasă întârzierile.

Începuse să plângă în faţa tramvaiului

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și asta în fiecare seară. Lumea se uita curios la noi și mie îmi era rușine. Acasă din pricina întârzierilor, dădeam naștere la ironii și eu nu puteam suferi ironii pe seama mea. Și timpul trecu la fel; plictisindu-mă, desgustat de mine, regretând succesele la care renunțasem și descoperi având remușcări. Mă obicinuisem însă și astfel eram cu ea. Nu mai căutam mijlocul cu care să mă sustrag. Văzându-mă incapabil să iau vreo hotărîre, eram și mai nenorocit. Ca să nu pierd timpul încercai să vorbesc cu ea de pictură sau literatură, subiecte cari mă interesau ori și când. Îi dam să citească volumele pe cari le studiam în acelaș timp și discutam mai pe urmă impresiile. De fapt, eu îmi spuneam părerile iar Irina aproba. Aproba însă cu așa vioiciune, că nu-i mai simțiam rolul subordonat. Între timp, la vacanța Crăciunului, am mai încercat o despărțire definitivă. Într'o scrisoare am avut curajul să-i spun multe. Îi arătam că nu-i pot promite nimic pentru viitor, că avcam de gând să-mi păstrez toată viața independența. Am găsit-o la scoborîrea mea din tren, mititică, înfrigurată în pallonul subțire, neavând curajul să-mi iasă înainte, cerșind cu privirea o vorbă bună. Ce milă am avut de dânsa atunci! Cum mă socoteam o brută pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

toate planurile mele viclene! O luai strâns de mână şi merserăm kilometri fără să ne spunem nici o vorbă. Şi mă chinuiam: „Ce trebue să fac, Doamne, ce trebue să fac?" Mă durea acum supărarea ei, frigul care o răsbea şi nu ştiam cum s'o liniştesc. „Voi fi iubind-o!" Privind-o întreagă, simţiam că mi-e dragă. Am promis la urmă ca s'o îmbun — „Fac tot ce vrei!" Şi apoi iar plictiseală şi îndoielile. I-am repetat:

— „Nu mă voi însura, dar voi fi prietena mea cea mai bună!"

Când o simţiam prea mâhnită, căutam s'o entuziasmez asupra frumuseţii naturii cu teorii fantastic de naive — „Eşti o intelectuală, vom citi, vom discuta!"

Cu toate că nu vedeam nici un sfârşit pentru mai târziu, nu-mi mai făceam iluzia că e posibilă o întrerupere bruscă. Îmi dam seama în sfârşit, că nu eram în stare de nici o hotărâre definitivă.

Mă resemnam cu gândul că nu mi-am sacrificat decât prezentul (cu toate că nu vedeam nimic pentru viitor şi încetarea iubirei ei sau renunţarea mea mi se păreau oribile). Prezentul, însă, vedeam, era cu desăvârşire sacrificat. Nu mai puteam spune nici un cuvânt altei fete fără să întâmpin lacrămile Irinei. De altfel nu mă lua nimeni în serios. La şcoală cu toţii mă osândiseră

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

printre „aranjații definitiv". Totul era așa de limpede încât nu mai încasam nici măcar ironii.

Încercai cel puțin ca acest prezent să fie cât mai copios: citeam împreună tot timpul, vizitam expozițiile și respiram melancolia parfumului de tei depe bulevarde, îi dam sfaturi cum să se îmbrace, cum să râdă, cum să-și ție capul, cum să se coafeze.

Sfaturi binevoitoare de „prieten bun", de fapt indelicatețe. Mult am arătat-o, sărmana!

Am dat examene, am făcut excursii, am discutat, a trecut multă vreme în felul acesta; am simțit emoții mari, și mereu cu ea, am trebuit să i le împărtășesc. Căutam deseori consolarea în ființa ei; uneori lăcrimam, alteori mă exaltam în fața vremuri apus de soare.

In ce fel aș putea descrie această viață cu mici obiceiuri zilnice și alteori cu surprize vaste! Cum nu mai făceam planuri de eliberare, nu mai aveam remușcări. Din pricina teoriilor pe cari le peroram mă credeam datnic: o educam!

Intr'o zi n'a venit: a fost la nunta unei prietene. Mi-a povestit a doua zi toată petrecerea, cu entusiasm pentru dans, invitați și muzică.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaardealul.ro/mdrr1901-1932

La toate reflexiile mele nu mai era așa de atentă ca de obiceiu. Citisem o carte, nu m'a întrebat de impresiile pe cari le-am avut. Numai rochii, glume, mirele și mireasa. Fusese domnișoară de onoare și avusese cavaler, și prefera în locul discuțiilor intelectuale, flecăreiile mahalalei. Ca să fiu sincer, m'a durut mai ales petrecerea la care se amuzase fără mine. Eram gelos, îmi dam seama, și mă supăram căci mă găsiam ridicol. Sentimentul geloziei nu pretinde neapărat dragostea. Eu nu iubiam, eram convins de asta. Nu făceam nici un sacrificiu, aveam veșnic necazul de a fi legat fără voie, și în genere mă plictiseam. Și totuși atunci, lângă Irina povestind viaiu petrecerea, am suferit. Imi trebuia o răzbunare imediată. Am urcat-o într'un automobil închis și am tras perdelele. — Pe drum îmi vorbia despre nuntă.

Am ajuns la o casă de petreceri cunoscută și obscură în acelaș timp.

Am cerut de mâncare și-mi aduc perfect aminte de niște varză roșie.

Apoi am desbrăcat-o pe încetul întârziind la sânii goi, pe cari îi cunoșteam mai de mult. N'a protestat o clipă, nu s'a revoltat și n'a făcut nici gestul cedării amoroase.

A scâncit doar, și în întunericul care se lăsa îi vedeam ochii mari deschiși, sforțân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

du-se să vadă tot ce se petrece cu dânsa. Probabil că nu era curiozitatea ei mai mult frica. La întoarcere mi-am exagerat rătul pe care mi-l făcuse vinul băut ca să mă pot duce deadreptul a casă, căci băniuiam că după un act așa de mare, erau necesare tot felul de mulțumiri și de efuzii sentimentale cari m'ar fi întârziat pe drumuri. Irina mi-a dat astfel drumul, încercându-se să nu plângă și trimețându-mă singură ca să mă îngrijesc. Plin de milă pentru gestul ei — știam cât plânge la despărțirile obișnuite, — am lăsat-o totuși. Probabil că par grozav de hain. Cred că oricine de și-ar exprima sincer vagile impresii, ar ajunge la aceleași rezultate. Deobiceiu sunt cu toții de rea credință și nu-și recunosc slăbiciunile. Pentru mine, însăși această sinceritate scrupuloasă și încercare de analiză lucidă nu este o scuză? Vina mea depinde de punctul de vedere din care era privită. Irina era destul de mare ca să-și dea seama de actele comise și nu protestase în nici un fel. N'o mințisem nici odată asupra viitorului: voiam să-mi păstrez libertatea. Ca prieten îi făgăduisem totdeauna ajutorul. Eram în tovărășia ei pe cât puteam și nu mă gândeam să mă sustrag vreodată.

Nu aveam nici o pretenție de nici un fel și mărturisesc că nu fără plăcere am dat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

legăturei noastre o nouă putință de împrospătare. Dacă nu eram încă peste măsură de înfierbintat, nu eram cu de vină. Sunt vinovat, dar a mea este singura aventură în lume? Aventura nu mai revoltă pe nimeni acum.

Probabil că mă iubia și nu-și precupețea darurile. Trebuiam imediat să mă sacrific? De altfel, nu renunțasem la orice planuri pentru mai târziu?

Oată îmi spuse: — „Cum suntem văzuți tot timpul împreună de ce nu vii acasă la mine să faci o vizită? Asta i-ar asigura pe toți. Ești un copil și n'or să te creadă periculos".

M'am dus cu toată timiditatea mea, din curiozitate.

O casă cu trei etaje, subțire și înaltă ca un joben, cu o scară învârtindu-se în loc, pasări și oameni peste tot.

Voci cari întrebau dela acoperiș la pivniță: „Cine-i acolo?" Apoi un tril de pian și apoi o ocară care n'avea înțeles. Însoțit de Irina am intrat într'un salonaș și la intrarea mea am auzit cele patru uși ale camerei închizându-se în grabă.

Am început conversația, jenat. Irina mă încuraja. „Nu te speria, așa e la noi!" Apoi, pe rând au intrat membrii familiei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Madame Lisa cu o rochie beige cu trenă, cu evantaiul și coafată „Pompadour", cu obrazul de 60 de ani vopsit gros, mereu cu vorba „Noi femeile"... Apoi Madame Cléo, încorsetată și cu sânii pepeni, examinându-mă cu prince-nez-ul; apoi Madame Aspasie, subțire și nesfârșită, întoarsă ca un cinci- Se vorbea — „Mon Dieu!" — „C'est épatant!"

— „Noi femeile!" — „Vai cum zici!... Ți-aduci aminte!... — Asta nu se cade!"

M'a privit ficeare în felul ei: Madame Aspasie se subția, Madame Cléo se îngroșa, Madame Lise zâmbia grațios. Apoi apăru și Michel, tatăl Irinei, căpitan pensionar.

Era gros, cu cărarea în mijloc, cu gușa proeminentă prin gulerul tare răsfrânt. Râdea și făcea pe glumețul și cucoanele întrerupeau ciripind". — Vai, cum spui, Michel! Uiți că suntem și noi de față! Noi, femeile!" Totul era ridicol și amuzant. Nu înțelegeam nimic, zâmbiam și aprobam. Toți vorbeau laolaltă și nimeni nu înțelegea ce spune celălalt. Păreau mai multe gramafoane puse în mișcare de odată, cu plăci diferite.

Michel deveni impudic și cum femeile se revoltau, se enerva că i se strică efectul povestirii. Vocile se ridicau. Am fost luat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://mdr.arhivele.ro/mdr1901-1932

ca martor. In acelaș timp, la ușă începură lătrături diferite.

Tânărul Grégoire, galben și unsuros ca un sparanghel fiert, își făcu apariția.

Tante Eliza scuză: — „Grégoire adoră animalele!" Nu puteam pricepe gradele de rudenie ale fiecăruia. Avea impresia că stau cu toții în camera aceia. Grégoire întrerupse cu un aer autoritar — „Năprasnic sgomot!" Apoi ca și cum i s'ar fi înmuiat cnervarea, căzu ca o haină pe un scaun.

Convorbirea continuă, suvenirurile circulau, reflexiile melancolice fumegau. Râsul gros al lui Michel reîncepu. La fiecare izbucnire i se sguduia tot stomacul. Picioarele umflate stau depărtate unul de altul și i se vedea coada jachetei pe sub scaun, bălăbănindu-se.

Apărură atunci două grații tinere. Domnișoarele Riri și Coca, în rose și bleu. „Porumbițele noastre!"

— „Războiul dela 77". „Lasă Michel, s'a terminat cu eroismul!" Riri începu la piano o romanță, cu mâna stângă trecând peste mâna dreaptă. Ce oi fi gândit eu atunci? Nu mai țiu minte. La un moment dat știu că socoteam, măsurând din ochi pulpele rotunde ale lui Michel, dacă ar putea pune un picior peste celălalt. Grégoire numai din când în când spunea câte o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vorbă." Fantastic! „Năprasnic!" „Bombastic!". Își întărea astfel moliciunea galbenă prin cuvinte energice.

Am plecat cu frica să nu strivesc păsările și oamenii, ametit, învârtindu-mă pe scara învârtită, pe când pe deasupra capului meu, reîncepuseră conversațiile dintre pod și pivniță. In poartă Irina îmi spuse:

— „A apărut luna!" Vorba mi se păru fără nici o noimă.

Irina vorbea deseori de rudele ei și totdeauna le critica sau se amuza pe socoteala lor. Nu odată punea în mișcare scene hazlii. Am avut nedelicatețea, în fața compleetei ei îngăduințe, să râd din ce în ce mai tare.

— „Ce curios lucru. Toți ai tăi au ceva strâmb în ei. Poartă haine demodate și sclipitoare, amestecă românească cu franțuzească într'un mod caraghios. Tu singură din toți ești precisă, ai simțul proporțiunilor, n'ai fost influențată de casă, de oameni și de păsări!"

Irina surâse măgulită și primi vorbele mele ca pe un compliment.

Timpul trecea, scenele se repetau întocmai. Irina îmi suporta firea. Nici una din speranțele sau din deziluziile mele n'aveam delicatețea sau n'aveam tăria să i le ascund.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://muzeulvremii.ro/mmr/1901-1932

Nu eram nici copil nici om întreg și transformarea aceasta aducea cu sine o stare nesigură, entusiasm, planuri, petreceri și apoi șovăială, neîncredere, disperare. Presumțios peste măsură, fiecare insucces mă istovea. Eram pe timpul când începea să mă tulbure înțelesul morții, la care nu mă gândisem până atunci decât cu ușurință, și mă deprindeam cu greu cu această idee. Irina suferea toate toanele mele. O pedepseam amarnic de orice mi se întâmpla, o umileam, o disprețuiam. Găsiam cuvinte savant combinate cari s'o doară. Dela tatăl meu care înjura birjărește și până la mine care căutam și în mânie să mă exprim interesant, era un progres mare. Când o vedeam așa de abătută, mă cuprindea mila, și o târam cu aceeași frenezie spre camera, unde ne întâlneam de obiceiu, și acolo ne grăbeam să ne îmbrățișăm pătimaș, ca să nu mai avem vreme să ne gândim la ceeace a fost. La urmă plângeam încetișor și Irina mă mângâia ca o soră. Atunci mă recunoșteam incapabil de a duce viața singur, și nimeni altul nu mă putea potoli mai bine ca Irina. Și bucuria, tot așa de intensă, mi-o revărsam tot asupra ei. Râdeam copilărește, fugeam fără să-mi pese de nimeni pe stradă, făceam planuri pline de fantezie și fata se lăsa în voia fericirii mele. Aveam înce-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dere în mine atunci, și la braț cu Irina, visam succese cu altele...

Cu toate lacrimile Irinei cari isbucneau zilnic, înaintea celei mai scurte despărțiri, cu toate îmbrățișările ei înfrigurate, uneori eram nefericit din cauza ei chiar. Astfel de întâmplări erau însă rare, fie că ea le pricinuia numai uneori, fie că eu, ținând-o tot timpul lânga mine, nu-i dam prilejul M'am indignat într'o zi că a putut prelungi o discuție cu mediocrul X. Irina, la argumentele mele, spuse: „Ai dreptate, eu nu-mi dădeam seama!" Cu un astfel de răspuns de femeie, — și descori veneau astfel de răspunsuri din partea Irinei, — nu erai sigur de nimic. Aveam vag intuiția că toate teoriile mele asupra vieții, a naturii sau a artei, aprobate cu atâta grabă și împăpământenite imediat, nu fuseseră decât niște monologuri, Irina neavând decât rolul să-mi întreție elocința, rolul confidente'or din tragediile clasice. Am făcut o excursie de elevi, și am avut multe peripeții și nedumeriri.

Amicii erau, unii, de cea mai proastă calitate. Fete cu vorbe greoae și gesturi la fel. Schimbau între ele zilnic cele câteva rochii și cei câțiva ciorapi pe cari-i aveau. E ridicol să vezi aceeaș bluză roșie cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc

panglicuțe colorate, ornamentate pretențios, apărând în fiecare zi pe alt trup. Mă indignam când vedeam că Irina lasă să i se schimbe hainele în felul acesta. „Dacă mi le iau ele, ce vrei să fac!" Băcții se îmbătau, glumeau grosolan și țineau la mese interminabile discursuri. Unul din ei păruse Irinei bine. „Cel mai bine după tine!" lar deoarece eu, la început, mă jenasem să stau numai cu dânsa, Irina se împrietenise cu celălalt. Am trebuit să-i arăt cum avea beția vorbelor, cum adăuga spume și floricele la fiecare cuvânt și cum, la masa oficială care ni se dădea, aruncă în mijlocul peroraței un „cu vârf și **străiucit** îndesat!"

Toate acestea îmi arătau gustul prost al Irinei și că, de nu m'ar fi întâlnit întâmplător pe mine, ar fi găsit cu ușurință pe altcineva pe care l-ar fi admirat. La fel gust prost a arătat și când am cântat la pian mai mult ca mediocru spre admirația celorlalți nepriceputi, și apoi când, rămași singuri, Irina avu o criză de lacrămi nebune de umilință și de admirație pentru pricepera mea vastă. Cunoșteam destul de bine muzica ca să știu ce prost cântasem, dar laudele ei îmi făcură plăcere și nu am tras imediat concluzii rele. Deatunci Irina spunea despre mine, ca și despre toți cei cari îi erau simpatici — „Sandu cântă dră-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

guț la piano!" După atâtea cărți citite și comentate împreună, se mulțumea cu astfel de formulări rudimentare cari nu însemnau nimic și cari demonstrau neprice-perea ei complectă.

In preajma tuturor — și toți răuvoitori, — făcusem cele mai mari imprudențe. Curios, dorința de a-mi păstra independența persista totuș în mine și îmi era tot așa de urât să-mi leg existența într'o aventură mică. Ridicolul de a mă vedea suspectat de alții pe cari-i socoteam inofensivi și mai ales ironizat, mă chinuia. Dar groaza de a rămâne singur și de a vedea pe Irina cu alții, mă făcea să suport orice ridicol. Astfel, la braț cu dânsa, făceam un colț separat, căutând doar să-l mai atenuez, aducând între noi pe inofensivul Niki Mihail. Trio caraghios la care ne pretam cu toții, Niki și Irina din inconștiență cu din nemernicie.

Deseori mi se întâmpla să mă plictisesc cu Irina, dar asta nu ne opria să fim mereu împreună și să ne părăsim cu greu. Neputința de a o avea în voia mea îmi îmboldea dorințele. De îndată ce nervii se discordau, temerile de a nu fi descoperiți veneau, și mai ales plictiseala de a rămâne cu ea când nimic nu mă mai tenta, cu tot trupul fraged și gol de lângă mine. Atunci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu știam ce să-i mai vorbesc și mă simțiam rău în camera străină.

Cu perversitate îmi pregăteam plecarea ca ea să nu simtă plictiseala și indiferența mea, când voiam să părăsesc camera după o oră, eu care înainte de a intra, dorind-o, îi promisesem că vom sta patru ore împreună. Cugetam minciuna pe îndelete și printr'o jumătate de vorbă reflectam că ceasul meu întârzie, că timpul trece fără să ne dăm seama, că aveam presupunerea că cineva ne pândește intrarea. Plângând Irina întârzia pe cât putea plecarea. Când se hotăra să se îmbrace, era încovoiată ca la o veste rea. Îmi părea rău, și în stradă nu știam ce să fac ca să-i readuc veselia.

Irina nu a fost nici odată convinsă că eu țin la ea. Nu făceam nici un sacrificiu, nu renunțam dela nici un spectacol numai pentru a rămâne cu dânsa și nu o puteam minți cu totul. Îi și spuneam răspicat că nu o voi lua de nevastă. Pretextam pentru ca s'o îmblânzesc, o teorie asupra temperamentelor artistice, din care voiam s'o conving că făceam parte. Un astfel de temperament trebuia lăsat în voe și nu trebuia înlănțuit cu obiceiuri burgheze. Ea isbucnea în lacrămi — „Dar dacă eu nu mă pot lipsi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de tine!" Atunci tot așa de pervers dar cu sufletul în același timp plin de părere de rău pentru durerea ei, o povățuiam să aibă voința să mă uite și să se distreze cu alții. Imediat ce s'ar fi distrat, aș fi suferit. Odată, familia Irinei i-a găsit chiar un candidat, la țară, la o mătușă. Când mi-a spus Irina, râzând, istoria, am trimes-o să-l vadă și dacă se poate, să-l accepte. La întoarcere mi-a povestit toată prostia candidatului și eu m'am amuzat cel dintâiu.

(Am trimis-o ca să încerc să găsesc o modalitate de a scăpa de ea și în același timp, să-i văd repulsia față de alții și întoarcerea ei și mai nebună spre mine).

In imposibilitatea de a găsi vreo scăpare, Irina se gândea descoperi la moarte. In momentele despărțirei mărturisea scâncit, făcându-mă să lăcrămez eu însumi — „Știi cum aș vrea să mor, Sandule!" Nu mai știu când a spus pentru prima oară Irina astfel de vorbe și nici când le-a transformat dându-le un sens nou. — „Eu o să mă omor!" Imi dam seama că dela cuvinte la fapt, distanța era enormă, dar astfel de evenimente, ori cât de rare, se întâmplă totuși și uneori era așa de complectă tragedia ei întipărită pe toată ființa, că o simțiam în stare de orice. Această stare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

i-o producea neîncrederea pe care o avea în viitor. (Eu nu-i promiteam nimic, dimpotrivă, o consolam doar spunându-i că întotdeauna voi trece pe la ea şi aş fi făcut-o, când aş fi ştiut-o nenorocită). Această neîncredere era o hrană veşnică şi un veşnic motiv de explozie la despărţirile noastre de fiecare seară. Nu ştiam cum s'o conving că însăşi dragostea ei pentru mine o oprea să facă aşa ceva, deoarece ştia ce nevoie aveam de ea. Eram descoperit trist şi atunci o chemam să mă consoleze. Atunci Irina nu mă mai ameninţa că se omoară. Vorbea despre viitorul ei cu o oarecare linişte.

Adăuga doar, — însă ca ceva normal: „Nu mă omor fiindcă nu mă laşi tu!" Şi de câte ori eram împreună lângă vre-un pericol, — deasupra unei stânci în excursii — o simţiam mişcată, îşi uita vorba şi privea în spaţiu. Pricepeam că se petrece ceva anormal în ea. De cele mai multe ori vedeam clar ce o sbuciuma pe Irina uneori însă nu înţelegeam bine, fie că în ea se petreceau lucruri neobişnuite, fie că firea mea curioasă, nesuprapunându-se pe starea ei normală, o făceau să mi se pară ciudată (căci eu nu puteam părea faţă de mine ciudat, fiind deprins cu singularităţile mele cari mi se păreau normale)

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Astfel poate din pricina mea, apărea Irina tulbure și neînțelcasă. Sbuciumul ei era așa de spontan, că nu-l bănuesc nesincer.

Intr'o zi vorbeam, bătându-mi joc de fetele bătrâne și ca s'o chinui, am adăugat, fără vreo schimbare a vocei ca să creadă că glumesc, sau că sunt numai răutăcios și astfel să-și pregătească un răspuns.

— „Tu ai să rămâi fată bătrână?"

— „Asta pentru nimic în lume!"

La o nouă întrebare, de data asta sinceră, căci eram prea îndurerat ca să nu fiu sincer: „Dar ce o să faci?", nu-mi răspunse nimic, dar nici nu fu în stare să repare ceva. Ce rost a avut vorba aceea? (sau ce rost a avut întrebarea mea?). Și asta dacă nu la începutul dragostei, totuș pe când mai plângea încă cu aceeaș desnădejde.

Se gândea că în cele din urmă, tot o s'o iau? Sau dragostea ei pentru mine n'o împiedeca să-și facă, măcar uneori, și mici socoteli pentru mai târziu?

In ce costau mai târziu ușurințele Irinei? Intr'o vorbă pe care i-o spuneam deseori, fără să bănuesc ce adevărată era: în a nu conta nici odată pe dânsa. Cu toate că aceasta privea numai lucrurile neînsemnate,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

totuș îndoelile mele subsistau.

Un exemplu: una din pretențiile mele era să vie exact la întâlniri (ceeace era destul de greu pentru ea care sta departe). Reușeam s'o fac să fie exactă, dar întotdeauna aveam impresia că are grije de a nu întârzia numai spre a nu provoca mânia mea. Scuzele ei umile la cea mai mică inexactitate nevoită îmi făceau milă. Nu puteam însă renunța la pretenția mea: simțiam că imediat ce nu s'ar teme, ai veni fără nici o ordine, m'ar face să aștept ridicol, și nu mi-ar face plăcerea decât în cazuri cu totul speciale, când m'aș fi plâns, și numai puțină vreme după plângerea mea, înainte de a uita din nou.

Nu contam pe dânsa, mai ales când o rugam de ceva care nu i se părea că mi-e necesar neapărat. Imi plăcea să discut cu ea literatură sau artă, chiar dacă nu făcea decât să-mi repete părerile, și asistam ascultând-o, la propriile mele gânduri. Imi plăcea să se ocupe și ea singură, fie că aș fi voit o desvoltare a personalității ei, fie că aș fi voit să adâncească vre-un autor pe care-l cunoșteam superficial, și la care, ocupat aiurea, nu puteam să întârzii. Ea mi-ar fi întregit cunoștințele, fără să fiu nevoit să mă ocup special.

Dar observațiile ei erau așa de disparate,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încât nu puteam armoniza nimic. Când plecam undeva îi lăsam un plan de studii, ea trebuia să-mi scrie observațiile și nu-mi scria niciodată despre asta în fierbințeala rândurilor pasionate sau numai oarecari, iar la întrebările mele repetate, se mulțumia numai cu generalități („foarte interesant" sau „nu-mi prea place") cari mă enervau.

La întoarcere, constatam că nu lucrase aproape nimic, că în fiecare zi i se întâmplase câte un accident care s'o oprească, și că ceeace ceteșe fusese în fugă, fără de nici un sistem.

Nu-mi plăcea la Irina nici ușurința cu care vorbea despre oameni, împărțind repede acel „e drăguț" sau „e antipatic" sau „e bine, vorbește franțuzește", cari arătau cât de superficială și cât de egală tuturor fetelor era în judecățile ei. Uneori câte o exclamare de a ei venia așa de pe neașteptate și în așa contradicție cu temperamentul meu, pe care presupuneam că-l cunoaște cel puțin în trăsăturile lui generale, încât rămâneam uimit. Unul din cele mai puternice sentimente pe care le aveam, era acel al cinstei (excepție în dragoste) pe care l împingeam la exces, și pentru care aveam toate scrupulele. De aci, o veșnică persiflare a moravurilor celorlalți și de cele mai multe ori desgust. Poate că totul pornea din același

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

instinct de a mă diferenția și de a avea motivele unor noi mândrii personale. Nu admiteam deci nu numai necinstea fățișă dar nici aranjamentele cele mai nuanțate cari sunt în obiceiul celor mai cinstiți dintre noi. Irina, bineînțeles, ca oricând îmi împărtășea părerile. Fuseseră sute de discuții și totdeauna râsese și ea, batjocorise și ea, desprețuise și ea. Asta n'o împiedecase odată să mă întrebe fără de nici o îndoială: „Prietena mea Florica (o prietenă oarecare pe care abia o suportam) e amenințată la profesorul X. camaradul tău de școală. Insistă tu s'o treacă!"

Și în momentul când îmi arătam indignarea și mâhnirea adâncă, văzând că atâtea discuții fuseseră zadarnice și atâtea momente de înțelegere între noi, o farsă, — căci ea nu făcuse decât să mă aprobe și să mă repete fără vreo convingere proprie, că mai ales mă lăsasem prins de această glumă, — ea adăugă și mai inconștient. „Bine, știu ca nu trebue să faci de astea pentru nimic în lume, dar credeam că pentru mine e altceva!..." Răspuns de femeiușcă...

Mi-aduc aminte că i-am făcut o morală lungă de un ceas, și în momentul când i-o făceam, simțiam ce inutilă e această morală, ce ridicolă, nu numai pentru că era îm-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

posibil de schimbat ceva din ființa Irinei, dar și pentru vorbele mele însesi, cari nu se mai isprăveau, repetau aceleași lucruri, eram banal ca cele mai banale pagini de morală de prin clasele primare, nu aveam nici o convingere de a schimba ceva ca să dau o viață vorbelor, sau poate aveam chiar indiferența după unul din instinctele mele ciudate de a-mi fi brusc indiferent un fapt pentru care lucrasem și la care visasem ani de zile, de a mă persecuta brusc în mijlocul unor gânduri pe cari le crezusem primordiale, o prăjitură colorată pe care n'o puteam s'o alung din minte cu cât mă încăpățânam mai mult s'o uit, conștient în acelaș timp că mă amuz nepufând-o s-o alung. Și totuș continuam cu persecuția spre Irina pe care mi-o închipuiam distrată, plictisită, enervată, doritoare s'o las mai iute în pace, cu plăcerea de a mă simți și a apărea caraghios, plăcere egală ca aceea când, fiind, de obiceiu bun, faci fără nici o pricină rău unui animal la care ții, numai ca să te simți rău, să te disprețuești și să-ți strici o reputație la care lucrași cu trudă și de care te simțiai mândru.

Marcu nici o scrisoare.
Un vis. Mă găsii deodată într'o biseri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cuţă de mahala. Acolo o nuntă umilă ş tot lume cunoscută, ocupată toată ca s dea impresia unei nunţi mari. Intr'un co Niki Mihail îşi rezimase capul pe gâtu de cocostârc şi în mijloc, mirii: domnu rotofei, făcut cu peniţa rondă; alături Irin disgraţioasă în vălurile albe, gesticulân disgraţios, vopsită cu roşu pe faţa ei roşi

O simţeam că joacă un rol şi că-şi permit chiar să facă exclamări sau gesturi rid cole ca să impresioneze pe cei cari găsea prezenţa ei acolo nefirească. După ce accep tase totul, nu numai faptul, dar şi exhibiţi lui în toate detaliile, acum i se părea, di scrupul pentru trecut, că n'ar trebui să ră mână calmă. Din când în când arunc chiar câte un răspuns nervos vecinului cor ciliant. Rudele toate în preajmă, cu den nitate. Cărarea impecabilă a lui Mich se prelungea, lată şi albă prin părul negr sticlos de pomadă. Apoi un popă piţigăi a început „Isaia dănţueşte" şi au începu cu toţii să se învârtească după vocea lu Tot mai repede şi mai disgraţios .Irina şop tea mereu vecinului „Ah, cum mă ene vează!" In mers voalurile i se deranja seră. Mă gândeam cum să mă răzbun. Să-n fac apariţia brusc acolo. Dar cum?...

Suferiam îngrozitor dar preferam orc numai să nu fiu ridicol. Tot atunci atenţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îmi fu atrasă în altă parte, pe obiectul din mijloc în jurul căruia se dănțuia. Mi se păruse la început o masă, dar era un catafalc, (Vis melodramic stupid, însă care mă face și acum să tremur). Și pe el, printre câteva flori, cu ochii închiși, cu gura deschisă, cu nasul cârn, iarăși Irina. Vânătă, umilă și mică, tocmai ca atunci când o alungam acasă și ea se ținea după mine. Fără mișcare, acolo, din pricina mea... Nu puteam s'o văd decât uneori, cealalți treceau mereu prin prejur și-mi împiedecau vederea. Treceau tot mai repede și mă miram cum de nu amețesc. Dela o vreme au început să țopăe. Și la un moment dat, și mă asigur că asta e nemaipomenit chiar și în vis, **le-am văzut pe amândouă deodată.** Una roșie disgrațioasă, cealaltă neagră înțepenită.

M'am trezit țipând. Imaginile erau așa de puternice că le-am văzut încă și treaz. Am trebuit să-mi întăresc toată judecata, ca să mă potolesc. Nu se poate să fie așa. Aceeaș persoană de două ori deodată, asta nu se poate. Aș înțelege să se fi măritat, chiar din motive ușuratice. S'a deprins cu altul, speră să înceapă altă viață, cu toate că repede s'au mai petrecut toate. Dar să fi făcut nunta la biserică, adică să dea amploare unor lucruri pe cari trebuia să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

le lase în cât mai mare obscuritate pentru ea și pentru alții, asta nu cred. O cred astfel în stare de vicii fundamentale și mi se par imposibile anumite chestiuni de detaliu. Nu pot să mă explic bine, dar sunt convins că toți cari ar cunoaște perfect situația ar judeca la fel.

Fac sforțări s'o reconstituesc, ca să pricep ce a făcut. Caut acum din memorie să refac scenele dintre noi, în toate nuanțele, — căci mai cu seamă nuanțele pot trăda adevărul. Să dau exactă însemnătate unor vorbe pe cari nu le-am adâncit atunci decât vag, pentru că atunci nu mă interesau decât rareori, când aveam vreo nemulțumire sau când nervii mei mă chinuiau mai ascuțit. Să aflu adevărul după niște frânturi de adevăr cari pot fi interpretate în atâtea feluri. Greutatea vine mai ales din neputința de a putea clasa toate amintirile. Sunt doar vorbe, priviri, interjecții cari nu se leagă de nici un eveniment. Nu știu în ce ordine s'au produs ele și astfel nu voi isbuti să dau o consistență precisă descoperirilor mele. Voi forma o ființă statică compusă din sute de exclamări frădătoare cari s'au petrecut în timp.

In definitiv ,Irina poate a evoluat. M'a iubit la început mult, și apoi gândul că trebuie să se aranjeze într'un fel, i-a în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

colțit, i-a înmuiat dragostea și la urmă a invadat-o complect. Deci sentimentele ei au fost în veșnică mișcare. Și nici evoluția nu s'a făcut mecanic.

Au fost reveniri, remușcări, apoi din nou hotărîri de eliberare. Ezitările perpetue complică extrem chestiunea. Memoria mea nu poate să aranjeze trecutul (Opera lui Proust e o dovadă de memorie prodigioasă. Cu cât mai complicată ar fi fost din punct de vedere psihologic, dacă memeria lui ar fi fost defectuoasă! Dar n'ar fi putut ști adevărul, și numai adevărul interesează în anumite ocazii). Aruncând la întâmplare toi ce-mi aduc aminte despre dânsa, formez o ființă străine din cauza prea multor apucături contradictorii și suprapuse. Nu imposibilă, căci în viață toate sunt posibile. Oamenii sunt făcuți d'n pământ netrecut prin sită, au fost lucrați în grabă. Nu mi se pare că rezultatul la care voi ajunge va fi lipsit de viață.

Aud respirația Irinei, nu știu numai dacă aceasta va fi Irina adevărată, și asta aș vrea s'o știu. Și mereu încep cercetările mele dela capăt, cercetări zadarnice cari nu vor duce la nici un rezultat, dar la care nu am tăria să renunț. Cum să știu adevărul asupra ei, când nu știu adevărul asupra mea? Și eu mă am la îndemână, mă știu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sincer față de mine, și în același timp mă analizez pasionat și fără întrerupere de când mă cunosc. Când mă gândesc, văd ce gusturi mereu contrarii am avut întotdeauna. De-mi citesc jurnalul de zi al câtorva clipe din viața mea, văd că uneori sunt mulțumit și alteori disperat, uneori mi-e milă de ea și alteori o urăsc și alteori nu mă interesează. Cum să disting din tot ce a spus ea că e sincer ,când eu nu sunt sigur dacă reflexiile mele nu sunt pornite din ciudă sau din remușcare, și că n'o judec pe rând, sau cu excesivă îngăduință sau cu excesivă severitate. Nu știu dacă tot chinul meu se numește dragoste sau amor propriu...

Dacă mi-ar părea rău să aflu că a murit... Nu știu în cât timp m'aș consola dacă a murit și în cât dacă m'a înșelat. Cred însă că dacă aș afla că totul n'a fost decât o glumă, aș fi fericit pentru o clipă. Mi-aș destinde nervii, m'aș odihni. Apoi, cu dânsa, iar aș începe să mă plictisesc groaznic, cum m'am plictisit tot timpul. Sau poate între doi cari se cunosc total, cari au terminat de a gunguri amorul și cari îl practică la ore fixe ca într'un menaj autentic, plictiseala este inevitabilă? Sau port cu mine această plictiseală? Sau numai sunt sugestionat de ideea asta? Sunt incapabil de dragoste proaspătă mereu reîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

ceptă„ cu toate că mintea mea o visează întotdeauna. Mă duc cu mine, și nu mă cunosc cu toate că mă observ cu o grijă migăloasă și trudă inutilă. Vreau să pricep pe alții! Mă mir cum pot suporta să târâi cu mine pretutindeni, pe mine străinul. Și uneori acel străin e blând, agreabil, dar alte ori e odios cu egoismul lui. Și eu îl port mereu cu mine...

Sfinxul înțepenit pe nisipuri (cârn ca și Irina), înfruntat ,cu buza atârnând, pare că păstrează un secret din pricina tăcerii lui îndelungate. Oamenii vorbesc tot timpul. Dacă ar fi înregistrat pe discuri tot ce spun zilnic, te-ai îngrozi de atâta pierdere de vreme, și mai ales de atâtea contrazicerî. Legând toate vorbele, din timp de o lună, te-ai crede într'un haos. Te-ai îndoi de pretenția noastră de a te crede organic și de a-ți da limite. Ar trebui să degajezi, — imensă dificultate, — ceea ce-ți aparține personal de ceeace e omenesc. O muncă inversă de cea pe care o faci în artă. Acolo cauți generalități și aci le dai la oparte. Nu mă interesează prin ce semăn cu alții, ci prin ceea ce diferi. Aș găsi pe discul gramofonului meu imaginar tot felul de exclamări momentane, mereu contrare și idioate: „mi-e foame, mi-e sete, mi-e frig, mi-e cald" sau „supa te încălzește, frip-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tura e prea arsă, prăjitura prea dulce", mici exclamații necesare, se va zice, totuș numărul lor mare e sinistru. Unul făcea socoteală asupra bunicii lui, bună menajeră cât a dormit în viață și cât a mâncat. Chiar câteva zile în șir n'a făcut decât să sune pe slugi. Cu toții spunem fraze goale și inutile de milioane de ori. Căci e inutil să spui că ți-e foame, când ai mâncarea gata regulat la aceeaș oră. Să căutăm să degajăm din acest lest ce e caracteristic unui anumit om care ne interesează, și îi aparține în mod special. Dealtminteri, chiar și acele exclamații pot servi. Numărându-le și comparându-le, vei putea zice: A e mai mâncăcios ca B. A e cel mai mâncăcios din toți cei o sută pe cari i-am cercetat. Cu toate că concluziile pot fi defectuoase. Intr'adevăr, un om poate să mănânce mult și să nu spue la fiecare moment „mi-e foame". Și invers, altul se poate tângui toată ziua, tocmai pentru că nu are ce mânca. Ori cum, un om e tot așa de misterios ca și sfinxul. Unul pentru că tace, celalt pentru că vorbește.

Am fost într'o seară într'o tavernă lângă Saint-Julien le Pauvre. Era distractiv. Sub pământ, într'o veche închisoare a Revoluției, se cântau cântece vechi franceze, tandre sau cu o savoare galică. Cornemusa acom-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pania. A cântat romanțe sentimentale și o mică babă vopsită exagerat, sforțându-se să pară tânără. M'a străfulgerat o idee: așa va fi Irina la bătrânețe! Într'adevăr, cu toată carnea boțită, avea mult din aspectul Irinei.

Silueta, culoarea feței și a părului, ochii, nasul scurt, dinții lungi, buza inferioară strivită. Apoi gesturile aveau, ca și la Irina, ceva strident în ele.

Așa va fi Irina bătrână! Ce satisfacție am avut! Simțiam că descoperirea asta are să mă bucure întotdeauna, chiar când totul îmi va fi egal.

Aveam o răzbunare pentru a mă potoli puțin. Consolarea imbecilă, îmi dădeam seama, dar mă bucuram totuși...

Sunt talente speciale ca să pricepi o operă literară, o bucată muzicală, o statue sau un copac, ori cât ar părea că aceste lucruri sunt la îndemâna oricui. Într'adevăr, deși fiecare mărturisește fără jenă că nu poate pricepe o problemă de matematică, își va permite să-și dea părerile asupra chestiunilor literare (mai ales în Franța), se va ofensa de nu le vei lua în serios și nu va crede că pentru asta trebuie pricepere înăscută pe care s'o educi apoi prin ani de zile de muncă migăloasă. In orice caz, nimeni nu va mărturisi (afară de cei cari

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?mdr:1901-1932

vor să fie originali) că nu gustă natura. Pot să nu facă nici cea mai mică sforţare să fie în preajma ei, pot să trăiască ani de zile fără să se gândească la ea, pretenţia lor nu este mai mică. Ca şi cum a nu pricepe farmecul naturii ar însemna ceva pentru inteligenţa cuiva. Genialul Kant a putut să transforme judecata lumii fără să facă mica distanţă dintre Königsberg şi mare ca să vadă valurile. Fiecare poate să aibă alte competinţe, să scrie un act judecătoresc caligrafic de pildă. Poate că fiind aşa de legaţi de schimbările perpetue ale anului, de raze şi de frunze, e greu de mărturisit că n'am învăţat nimic dela ele.

Există lucruri şi mai strâns legate de noi şi nu le observăm: **moartea.** Nici măcar groaza că vom suporta-o, nu ne desmorţeşte. Unii dau o interpretare: preferăm să nu ne gândim. N'au dreptate. Nu renunţăm la gândul ei din stoicism sau din laşitate mascată, ci din incapacitatea de a o gusta. A gusta moartea (cu spaimă sau cu delicii, în orice caz a fi impregnat de ea) este un talent special, şi oamenii talentaţi sunt rari. Deaceea vedem atâtea înmormântări, şi nu facem nici o reflexie, după cum vedem atâtea apusuri de soare şi nu le observăm. (Bineînţeles sunt unii cari observă toate apusurile şi alţii cari

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

freamătă la fiecare mort, iar amintirea lor continuă apoi să-i tulbure). Facem doar o socoteală de tarabă: „s'ar putea să mai trăim, deoarece sunt oameni mai bătrâni ca noi". Și ne punem din nou la micile noastre treburi zilnice. Amânăm cu ușurință pe anul viitor un plan mai neobicinuit, fără de nici o grabă ne sorbim cafeaua și ne facem siesta și nici în momentul când, în sfârșit, facem pasul sacru, nu ne tulburăm, căci suntem mediocri și atunci. Mă gândeam odată că ar fi interesant de studiat un om mediocru fiind obligat să facă un gest mare. De pildă, un general prost, trebuind să ia o hotărîre mare într'o luptă cu riscul că de va greși sau de se va sustrage, va fi împușcat. Ar fi interesant de văzut storcându-și creerul și mișcându-și fruntea cum nu mai obicinuise să facă, încruntându-și trăsăturile, de obicei moi și lenește. La fel și un om care este silit să moară și nu se pricepe ce e moartea. Un viteaz dă o ultimă comandă de luptă, ceeace se admiră, dar mie care nu pricep regulele militare, și care nu mă preocup decât de cadavre, mi se pare fără rost această admirație. E tot așa de enervant ca și pentru un muzician, căruia în momentul interpretării unei sonate a lui Bethoven, i-ai povesti despre o importantă teoremă algebrică. Un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gramatic va face în timpul morții o observație gramaticală (în genul lui Felix d'Arvers), un funcționar își va clasa actele, un avar își va aranja banii, unul care a avut impresia că a fost un tată exemplar, va da povețe. Nu vor savura clipă cu clipă toată amplitudinea morții decât acei cari au trăit tot timpul cu sufletul și toate gândurile în preajma ei și au pus-o în toată meseria lor zilnică, la care, deși nepricepuți ,trebuiau să ia parte. Cel ales va fi agasat de vecinii cari îl tulbură, de doctorul care-l pipăe, de rudele care țipă după el. Are o unică ocazie să simtă în toată plenitudinea un vis pe care l-a urmărit, atâta vreme și acela îi este ratat, din neghiobia celorlalți. Căci ceilalți nu-i pot pricepe gustul, talentul morții fiind rar de tot.

Fără rost a fost, de pildă, moartea lui Bonbonel. Subțirel, în haina perfect periată, cu pantalonii pe dungă. De vre-o 24 ani. Avea trăsăturile fine, complect bărbierit, nasul subțire ușor arcuit, buzele abia conturate, sprincenile abia vizibile, fața alb galbenă, pe care cea mai mică bubuliță era cu îngrijire ascunsă sub pudră. Gesturile îi erau întotdeauna „interesante" și la discuții spinteca ușurel aerul cu două degete alipite la vârf. Vocea îi era subțirică, discretă, dând impresia că face reflexii subtile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Eu eram copil pe atunci și tot îmi dădeam seama de farsa neîntreruptă a lui Bonbonel. Asta nu mă împiedeca să-l iau de model, iar nu-l salutam căci înțelegeam că ar fi fost ridicol să-l saluți. Veșnic îl vedeam în tovărășia domnișoarelor, cari, mi se spunea, nu-l luau nici odată în serios. Le oferea servicii. Astfel, odată a promis să le facă fotografii. Le-a dat întâlnire în grădina publică, le-a aranjat în grupe și în parte, pe alei, pe bănci, printre flori, a montat aparatul, l-a apropiat și l-a depărtat, a cerut de zece ori imobilitate perfectă, și când, peste o săptămână, i s'au cerut fotografiile, a mărturisit cu râsul lui subțirel că „totul n'a fost decât o glumă!" Pe la serbările orășchilor, cari se făceau la grădină era bătut de toți cu confetti, pe jumătate ironic și el răspundea tuturor grațios „merci", și își lăsa confetile pe haine, pe pălărie și urechi. Când cineva îi trăgea atenția să se scuture, schița un gest de supremă plictiseală, se pleca vag cu mâna de câteva ori și adăuga:

— „Închipuește-ți, mon cher, nu știu ce să mai fac!" Și apoi, la prima ocazie, iarăși „merci!"

Acest „fleac" purta în el o tragedie autentică. Inima lui mică, probabil și ea grațioasă și parfumată, bătea capricios, mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tare și mai încet, amenințând la fiecare moment să se oprească de tot.

Părea imposibil ca fluturatecul de Bonbonel să aibă ascuns în el un secret așa de grav. Orice mișcare de a lui te făcea să crezi că totul nu este decât o nouă „poză", cu toate că, de data aceasta, toți doctorii atestau adevărul. Intr'adevăr, la vre-o sincopă, își lungea degetele în stânga pieptului cu atâta eleganță, își închidea pe jumătate ochii cu atâta falsitate, murmura un „mon cher" așa de delicat, că nu puteai fi impresionat. Moartea i-a venit după două zile de boală în pat. Mi s'a spus că nu și-a schimbat deloc obiceiurile nici atunci. A rugat să fie ridicat ca să i se pue sub saltea pantalonii pentru dungă. In pantaloni ireproșabili l-au dus la cimitir și din Câmpiile Elizee trebuie să se fi privit încântat Ce rost are moartea să vie la astfel de oameni?

La Ivonne Segal, vecina mea din târgul X, a intrat moartea la fel. Ovreica purta vre-o 50 de ani, dar era încă frumoasă, elegantă, zdravănă. Bărbatul său, avocatul Segal, avea ochii subțiați și buzele lungite de satisfacția de a avea o astfel de nevastă. Băiatul lor, subțirel și cochet, tocmai venise dela Paris unde-și terminase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

studiile. Seara făcuseră petrecere și casa lor din mijlocul grădinii înflorite, fusese singura luminată până târziu în strada neagră și calmă. Au stins apoi luminile, pe rând, în salon, în camera băiatului și în etac. A doua zi dimineață am fost trezit de niște țipete sfâșietoare și curând am văzut pe băiat fugind prin grădină, rupând câțiva trandafiri și intrând în casă, lăsând ușa deschisă. Apoi au început lumini, palide din pricina zilei, întâi în etac și apoi în salonaș.

Mi s'a spus că Ivonne se trezise cu o durere de piept și murise înainte de a veni doctorul, de o anghină pectorală pe care o ignorase. La ușa din față, un om a așezat draperii negre în timp ce altul ținea scara. Pe o ușă din dreapta au început vizitatorii. După o zi a pornit coșciugul. S'au coborît draperiile, s'au deschis ferestrele și totul a reintrat în normal. Lângă gard o mică bătrână făcea reflexia.

— „Săraca! Cu o zi înainte era fericită, cântase la piano, mâncase bine. Cine s'ar fi așteptat!"

Într'adevăr, așa am văzut și pe bărbatul ei mai pe urmă. Nu împovărat de o grozăvie precisă, ci subțire ca un semn de întrebare, căutând să priceapă un eveniment care nu avea rost în casă lui.

Biblioteca de Filologie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Iu schimb spălătoreasa familiei noastre Dumitra, avea despre moarte, cu toată neghiobia ei, idei mai precise. Nu doară că pricepusc cine ştie ce sisteme filosofice complicate în legătură cu ea, nici că o persecutau curiozităţi metafizice şi nici măcar nu închipuia pentru folosul ei, vre-o poveste copilărească, în care îngerii ar cânta fără grije. Numai când freca rufele de dimineaţă până seara, îndoindu-şi corpul schilod deasupra albiei, reflecta cu toată sinceritatea.

— „De aş muri odată să mă odihnesc şi eu!"

Atâta a înţeles Dumitra: un loc de repaos. Şi câţi sunt oamenii mai deştepţi decât ea cari să înţeleagă măcar atâta?

Cum a simţit Dumitra cea schiloadă că e pe ducă, s'a îmbrăcat cu haina ei de sărbătoare, şi-a întins trupul mic cât a putut mai bine, fără să economisească din spaţiul dintre cele patru scânduri. N'a renunţat nici la o părticică din dreptul ei, dar n'a luat o poză prea impertinentă ca şi cum nu s'ar mai teme de dojană. Faţa ei era sfioasă, aşa cum se cade să fie la o ocazie atât de solemnă.

Boerul Barbu Pandele, din potrivă, a iubit cu furie viaţa. N'a făcut teorii, dar a sorbit din ea cum sorbi apă proaspătă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcm1901-1932

după o zi de muncă pe căldură, cu violență și cu sgomot. Copil, slugile se îndoiau de pe atunci sub ordinele lui despote. In războiul dela 77, s'a jucat cu viața altora fără nici o considerație, ca și cum numai pentru distracția lui s'ar fi început un joc boeresc. A vârît groaza și în inamici și în amici și era convins că un glonte n'ar îndrăzni să-l lovească. Ca și cum ar fi avut dreptate, gloanțele nu omorau decât pe veciniĭ lui. Nici patriotism, nici instinctul datoriei, numai satisfacția de a porunci și de a-și cheltui energia.

Făcea impresia unei forțe imense; corp enorm, mușchiĭ tresărind la orice mișcare. Fața roșie de sânge, vinele umflate, părul țepos. Avea gesturile scurte iar vorba aspră, sacadată, nu permitea nici o ezitare.

După luptă, dragostea. Femeile depe moșie veniau la porunca lui, fete sau neveste, fără împotrivire, ca și cum ai găsi nerod să te împotrivești unui cataclism. Le ținea câteva zile la dânsul, apoi le da drumul. Cine le cunoștea mai dinainte nu le mai recunoștea. Trupurile lor palpitând de tinerețe, sânii puternici ,coapsele vânjoase, râsul sănătos, toate dispăreau. Ca niște umbre împovărate, mute, gălbui, își vedeau de treabă, parcă boerul le-ar fi stors în câteva clipe toată pofta de viață. Le furase fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rtdr/1901-1932

milă şi tinereţea şi frumuseţea şi sănătatea. Pandele, în schimb, neistovit, apărea imediat pe calul vânjos ca un taur, în căutarea unor noi succese. Umili, ţăranii îl salutau iar el nu răspundea în nici un fel. Nu se supăra nimeni şi-l acceptau cum accepţi neputincios o forţă de a naturii.

Ospeţele dela conac erau celebre în ţară. Avea Pandele o imensă satisfacţie de a primi bine. Aştepta pe musafiri în capul scării încercând chiar să surâdă graţios. In antreul enorm era aranjată o armată de lăutari. Apoi începeau jocul. Pandele privea din jeţ, îndulgent şi dispreţuitor, cum ai privi o jucărie pe care, de învârteşti de manivelă, dansează câteva păpuşi într'o melodie de câteva sunete. Mosafirii se ameţiau de dansul şi de veselia la care erau siliţi negreşit şi mai ales de teama care plutea în aer. Se începea, mai târziu, mâncarea. Păsările nenumărate erau aduse pe masă, vinul clocotea în sticle. In bucătărie pe un cuptor mare cât un rug, se frigea boul întreg. Cu toţii mâncau şi beau ca tsmintiţii, pe nerăsuflate, şi la urmă, ghiftuiţi, umflaţi, învineţiţi, cu bale la gură, cu sos pe haine, beţi complect, adormeau pe mese şi de sforăiturile lor tremura casa. Boerul care mâncase şi băuse mai mult decât toţi, rămânea însă neschimbat. Im-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pumător, de pe jeț patrona pe adormiți, după cum un păzitor și-ar păzi porcii. Când se convingea că nimeni nu-l mai stinghere ște, chema un lăutar și punea să-i cânte la ureche cântecul lui favorit.

— „La deal la Anișoara!"...

Cu o mână își ținea necontenit paharul la gură, cu toate că nu sorbea tot timpul, iar cu cealaltă bătea în masă tactul.

Când se lumina de ziuă, pleca la culcare fără să se mai îngrijească de cei rămași. In lipsa lui totul reintra în ordine.

Își iubea pământul cum ai iubi un om. Privea lanurile de grâu cu ochii sclipind, cum s'ar fi uitat la carnea de femee albă, proaspătă, neacoperită. Își îngrijea pomii fructiferi cum și-ar îngriji o mamă copilul. Cu artă desprindea un măr pârguit, și-l întorcea ca să-l arăte, cum ai întoarce un vas prețios. Și când apărea în vârful dealului de unde coborau grădinările, și când se apleca asupra sufletelor de pomi, asupra straturilor fără număr unde legumele cele mai felurite sorbeau pământul, făcea impresia unui muzician inspirat dirijând la o imensă orchestră o simfonie extrem de complicată, dar săltând de viață. Căci pentru boerul Pandele ramurile copacilor erau brațe fierbinți, trunchiurile umede corpuri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin cari curge sângele, iar merele rotunde sâni de femee împlinită.

A murit deodată, doborît ca un stejar într'o pădure. Oamenii s'au minunat de această veste şi şi-au făcut cruce. Erau deprinşi ca în fiecare an să conducă pe cineva la cimitir, dar boerul li se părea etern. Toţi repetau ştirea, nedumeriţi. Şi dacă Pandele s'ar fi sculat din sicriul enorm în care încăpuse cu greu, nu s'ar fi mirat nimeni.

I s'a făcut o înmormântare magnifică, aşa cum hotărîse el prin testament şi cum se şi cădea să se facă. Era tocmai în zi de Paşte. Se strânsese lume multă şi, ceeace nu hotărîse boerul mai dinainte, mulţi erau sincer emoţionaţi. Femeile pe cari le terorizase odinioară, acum jeluiau din toată inima. Au venit domni dela oraş cari au adus coroane multe, muzica militară, şi au ţinut discursuri. Ca şi cum natura ar fi fost părtaşă la această sărbătorire, cireşii toţi erau în floare. Pe dedesuptul florii albă-roz i-au purtat opt ţărani asudând, trupul de plumb. Când a atins sicriul pământul din fundul gropii, sgomotul a avut o nuanţă ciudată: un plescăit special, prelungit şi forte, ca o sărutare pe care ar fi dat-o Wotan Endei.

Preoţii au continuat multă vreme cânte-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cile lor tânguitoare și nepotrivite pentru bătrânul Pandele. Ar fi fost mai bine, în loc de flori, să dea drumul unui butoiu de vin pe țărna răscolită și, în preajmă, să se întindă un praznic monstru, unde să se ghiftuiască mosafirii, căci boerului nu-i plăcea să plece nimeni dela el flămând. Să se aducă haita de vânătoare care să se bată netulburată pe sub masă după ciolanele întregi, să se râdă, să se facă glume suculente. Cine-l cunoștea pe boer, și-ar fi dat seama că e singura petrecere demnă de el, țipetele beților ar fi părut sacre iar sindrofia întreagă ciudată dar corespunzătoare. Iar la urmă, când ar fi căzut pe jos, neputând să se miște din pricina stomacului prea plin și ar fi adormit sforăind, un lăutar să se aplece la capul lui Pandele și să-i cânte prelung:

— „In sat la Anișoara"...

Căci n'ar fi fost nici un sacrilegiu...

Ce-o fi crezut Irina despre moarte?

Odată, de pildă, — dar amândoi eram în ocazia aceea identici, — intrasem dispuși, vorbăreți, flămânzi, într'o cofetărie mică. In momentul când Irina își îndesa cu chef dinții într'o prăjitură de șocolată, privirea îi alunecă pe fereastră și exclamă: „Ah! Ce întâmplare!"

Mă uit: la masa de pe pavaj a cofe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir/1901-1932

tăriei şedea, domol, Domnul Cornea, o cunoştinţă destul de vagă de a noastră. Ştiam că Domnului Cornea îi murise cu câteva zile înainte, nevasta; îl cunoşteam destul de puţin şi ne simţiam destul de tineri ca să trebuiască să-i fi scris câteva rânduri de condoleanţă, dar de obicei, când îl întâlneam, vorbeam cu el. Era imposibil să ne oprim în calea noastră la el. Era complicat, văzându-l abătut, să ne prefacem că nu ştim nimic despre nenorocirea lui şi că nici măcar nu-i observam răspunsurile anevoioase. Eram prea grăbiţi, prea dornici de plimbare, ca să-l aşteptăm să plece, şi Domnul Cornea sta cu răbdare, mânca încet, ca un om care nu mai preţuia timpul. Eram prea bine dispuşi ca să fim trişti şi să-i spunem cuvinte de consolare. Am fi fost comici, hipocriţi, şi cine ştie, ne-ar fi cuprins un râs nervos şi ridicol în momentul acela. Am eşit şi am vorbit cu el ca şi cum nimic nu s'ar fi întâmplat, ne-am arătat mai veseli ca de obicei, am făcut şi mai mult scandal, ca să facă impresia că nu-i observăm deloc nici figura, nici doliul dela mână, am debitat spirite unul lângă altul, stupide toate, pe un ton strident, şi l-am lăsat bruse, fără să ştim dacă el a spus vreo vorbă tot timpul.

Oreum ar fi luat Domnul Cornea scena

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceasta, sau de-i va fi sunat falsitatea ei sau de va fi crezut-o adevărată, această explozie căzându-i deodată într'un moment când se credea mai singur trebue să-i fi părut desgustătoare și totdeauna îi vom apare în mintea lui ca niște personagii grotești.

Am avut remușcări, dar de ce se vor fi produs ele? Rușinea de a fi fost comic? Gelozia de a fi dat Domnului Cornea o ocazie de superioritate? Sau gândul morții care, ca deobicei, a început curând, să mă tulbure? Sau bucuria de a-mi găsi o scuză și de a arunca, laș, numai pe Irina tot disprețul pe care-l meritam amândoi? Și acum după atâția ani, când a pornit să mă frământe gândul micimei mele de atunci, — totul n'o fi decât încercarea de a o ponegri pe Irina și astfel a mă consola?

Dar o altă ocazie îmi precizează sensibilitatea ei față de moarte. In absența mea, murise tatăl unui bun prieten comun. Prietenul fusese deseori cu noi, arătase un suflet ales, și ne era drag. Mi-a părut rău desigur, acea părere de rău obișnuită la oameni (timp de zece minute, după noutate, discuții asupra prietenului, asupra durerii lui, asupra ultimei clipe când l-am

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1931-1932

văzut, supoziții, apoi discuția trece asupra altui obiect, asupra vremii, a prăjiturilor tinerești, ca să revie din timp în timp și tot mai rar, prin câte un „săracul".

Când asiști personal la toată desfășurarea morții și a durerii celor din prejur, atunci discuțiile și chiar părerea de rău durează mai mult. Totul e în raport cu cantitatea peripețiilor. Moartea, singură importantă, ține mai puțin atenția decât detaliile ei, fără importanță. Unei mame, căreia i s'ar aduce vestea morții pe neașteptate a copilului ei, înainte de a țipa, de a plânge, de a leșina, de a se omorî chiar, ar întreba: „Cum?")

Irina părea și ea afectată de supărarea prietenului nostru. Mi-a spus: „I-am scris. Cum erai absent, te-am scuzat și pe tine!" Gestul ei mi-a plăcut. Il făcuse singură, fără să-i dau ideea, o știam leneșă la scris și eram mișcat. E drept că acel „te-am scuzat și pe tine" suna oficial și demonstra că ea scrisese mai mult pentrucă „trebuia" decât pentru că simțise nevoia. Dar era inutil să interpretez în rău ceeace făcuse.

Era zadarnic și imposibil să reconstituesc starea ei sufletească din momentul acela și faptul „de a mă fi scuzat și pe mine" nu era poate decât o expresie greșită. Se gândise să mă amintească, fie că orice

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

moție de a ei venea spre mine, fie că știuse upărarea pe care aveam s'o împărtășesc și u. Dar asta nu este totul. Curând după ceea, abia după două săptămâni, bietul prieten își pierdu și pe mama, și tot așa, din cauza lipsei mele, am aflat vestea mai târziu dela Irina".

— „Și i-ai scris?"

— „Trebuia?"

O! Acel „trebuia" care arăta perfect ce stearpă sufletește era! Crezuse de datoria ei să scrie întâi, dar printr'o interpretare ușor forțată, putea să nu se mai căznească a doua oară (și ce casnă îți pricinuesc scrisorile acestea, când nu simți mare lucru!). Cum termenii primei scrisori erau vagi, mintea prietenului meu era destul de desordonată acum ca să-și mai dea seama; avea mai târziu să profileze scrisoarea unică pe suferința lui dublă și să ne păstreze recunoștință. In special, ușurință sufletească din partea ei. Îi păruse rău odată, era obositor să reînceapă părerea de rău. Prilejul unei îndoite morți era rar și ea nu-și educase sensibilitatea decât pentru o singură moarte. Dar poate, din motive exact contrarii, în sufletul prietenului nostru se petrecuse o stare sufletească similară. Fusese răpus așa de mult prima oară, se simția încă așa de extenuat, încât a doua lovitură

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/ramuri/1901-1932

o suportase calm (căci durerea nu se înmulțește cu numărul morților. Din potrivă, parcă se liniștește: capeți convingerea că nu mai ai nici un rost în viață și că totul poate să-ți fie egal). Cu toate că a doua lovitură era mult mai teribilă: prietenul nostru rămânea singur pe lume...

Moartea Irinei n'ar putea fi decât mediocră. E plictisitor cum natura silește pe toți oamenii să joace un rol, la care nu se pricep. Te desgustă de ei, văzându-i așa de stângaci. Îi auzi, în momentul acela, rostind câte o vorbă goală, pe care aveau obiceiul s'o spue și altădată, la masă sau la culcare, întreabă și întrebările rămân tot așa de neînsemnate, cer cu stăruință să li se povestească pentru a zecea oară spiritul unui copil al familiei, sau descrierea unui eveniment care umple ultima pagină a unui ziar. Mor pentru o veșnicie, și spun grav vre-unui copil: „Să nu uiți și să asculți de mama ta!", când copilull în câțiva ani doar, va fi mare. Trec hotare nemăsurate și măsură cu metrul. Irina n'ar putea înțelege un astfel de moment, ar vorbi tot timpul și chiar ar da din mâini. Ar spune ceva similar lui: „X cântă drăguț la piano!", cu toate că ea nu poate distinge decât un tango de un schimmy. Și-ar da un aer de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

importanță ca să aibă ce povesti lumea, acelaș aer pe care și l-ar da și dacă s'ar mărita.

Mă recitesc: or fi adevărate observațiile mele, sau singurul lucru adevărat o fi numai ura mea împotriva ei, bănuind-o neserediincioasă? Cu ce drept trag concluzii pentru viitor, când eu nu știu nimic precis despre trecut? Sau pot fi sigur că eu, în momentul morții, voiu fi mai puțin mediocru? In orice caz, voiu fi atât de curios să mă văd cum sunt, că sentimentele mele nu vor mai fi spontane. Cu tot gustul pentru adevărul pur, în momentul cel mai tragic voi fi artificial...

Un gând nou mă interesează acum: Ce credea Irina despre Dumnezeu? Asta nu pentru că mă preocupă în mod special astfel de chestiuni, dar poate pentru că vreau să umplu cu tot dinadinsul cu vre-un sentiment trupul Irinei, pe care, cu toată bicisnicia lui, nu pot să-l admit deșert, și aș vrea să-l știu interesându-se de ceva, chiar în afara gusturilor mele. Mi-aduc aminte de o figură convențională, când întâmplător intram prin vreo biserică. Continua, fără sfială, să-mi strângă mâna și acolo. Apoi, mi-aduc aminte cum își bătea joc de preo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tul care o spovedea, de copilă, în fiecare an, şi care o mai întreba încă, şi acum când cunoştea toate păcatele, de nu fură din dulapul mamei vre-o bucăţică de zahăr. La fel, convenţională era şi faţă de vre-o tragedie umană. Uneori chiar era rea. Mi-a povestit, astfel, că s'a dus cu mai multe camarade, să-i prezinte condoleanţe unei profesoare la care ţinea şi căreia îi murise tatăl. Acolo, în momentul când profesoara, deobiceiu reţinută, a isbucnit în lacrămi ele s'au pornit pe un râs nebun, suspect, pe care au trebuit să şi-l ascundă cu batista, prefăcându-se că plâng, astfel că profesoara îngrijorată, nu ştia cum să le mai potolească. Situaţia era grotească şi denota uscăciune sufletească. E drept însă că eu, când mi s'a spus întâmplarea, în loc să mă indignez, am găsit că nu e decât un interesant caz psicologic, când în momente grave, cu toate intenţiile bune şi emoţia sinceră, te manifestezi invers de cum ar trebui.

Mă întreb iar, dacă îi plăcea natura. O duceam, în entusiasmul meu, pretutindeni după mine, pe dealuri, prin păduri, pe munţi, la mare, exclamam, ţipam, tremuram de plăcere, sau eram melancolic când, imperial, se cobora soarele să se culce. Imi întrerupeam extazul numai pentru a întreba: „Nu e aşa că e frumos?" Şi mi se răspundea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvaniara.ro/mdrr1901-1932

identic „Da!" Cum pot să știu, așa dar, întrucât îi plăceau aceste lucruri cu adevărat sau numai mă repeta și dacă truda excursiei n'o suporta decât din dragoste pentru mine? Dar pe atunci nu-mi puneam astfel de întrebări. Vedeam clar numai cu intermitențe și aceste lucidități nu cauzau frici zadarnice. Când eram asupra vreunei lecturi, mă mulțumeam de cele mai multe ori cu aproximații din partea ei, și cu continuam, ca un nebun, să-mi monologhez părerile, și eram fericit. Când, deci, în fața unor chestiuni destul de precise mă lăsam înșelat, cu atât mai mult nu puteam să-mi dau seama întrucât admirația Irinei pentru natură era profundă, aci unde afirmațiile nu se pot face precis. Imaginile sau observațiile lăturalnice nu vădesc neapărat înțelegerea. Și apoi eu însumi care sunt așa de mândru în chestiunea aceasta, de câte ori nu părăsesc o seară parfumată, cu stele sclipitoare, cu luna enormă, cu pomii fosnitori legănând umbre, ca să mă duc să mă culc, înainte chiar de a-mi fi somn? Cred, totuș că acum nu-mi dau seama de credințele religioase ale Irinei pentru că nu mă interesează religia și nu-mi dau seama de gustul ei pentru natură, tocmai pentru că mă interesa prea mult natura și vibrația mea proprie îmi era suficientă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mor1901-1932

Erau însă și subiecte asupra cărora n'am discutat niciodată cu Irina, cu toate că mă preocupau mult. Muzica, la care mă gândeam mereu, care mă urmărea prin vreo frază zile întregi, pentru care făceam toate sacrificiile și toate nebuniile, îi era complect necunoscută. Nu am lipsit timp de ani dela un singur concert, mergeam de zeci de ori la aceeaș operă și nu mă văd o singură dată împreună cu ea. O părăseam seara, oricât de disperată aș fi lăsat-o, fără să pot face sacrificiul vre-unei ore de muzică. Să simți că te cuprinde în întregime vre-un pasaj wagnerian, să te urmărească întocmai ca o ființă, să-ți pui în el toate gândurile, toate voile, să-ți răscolească toate puterile tale interioare, în momentele acelea să nu existe pentru tine altceva pe lume, și aceea cu care stai tot timpul împreună să nu poată pricepe nimic din toate acestea! (Și nici nu poți să-i numești sufletul sterp căci totul nu e decât un mic defect al urechii). Mă mir că am putut crede în oarecari asemănări dintre noi. Irina era vorbăreață, spunea la întâmplare tot ce auzea, tot ce credea momentan, dar timp de ani, cât am fost împreună, nu-mi amintesc s'o fi auzit vre-o-dată făcând vre-o reflexie asupra muzicii. Doar uneori o vorbă banală și proastă pe care o zicea identic și cu aceleași intenții:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„E un băiat foarte drăguț!" și apoi „Cântă drăguț la piano!" înlocuit câte odată prin „Vorbește drăguț franțuzește!"

Lipia pe același „drăguț" fraze enervant de banale.

În definitiv nici nu știu cât era de desinteresată. Nu că mici apucături de a primi și cheltui bani cu ușurință ar însemna ceva pentru o dragoste profundă. Amândouă instinctele pot coexista, după cum un avar desăvârșit poate avea ureche muzicală. Îmi pun întrebarea ca să încerc s'o înțeleg mai bine, și nu ca s'o critic neapărat sau s'o laud... Știu perfect că a avut mai puțin dela mine decât femeea cea mai nepretențioasă și nu primea decât câteva bonboane, câte odată; își plătea de obicei toate excursiile, petrecerile și chiar biletele de teatru. Voi fi eu așa de pornit împotriva ei încât, cu atâtea dovezi mari, totuși să ezit de a fi concludent? Și totuși n'am încredere în absoluta ei scrupulozitate după cum nu mi se pare nici un gust al ei absolut indiscutabil. Poate din pricină că mi-o închipui într'o atmosferă generală fluidă care nu admite liniile bine trase, și amestec la olaltă ezitările și siguranțele ei, neținând seama de motivele diferite cari le cauzase. Știu că, prevăzător, îi spusesem răspicat: „N'aș vrea să-ți dau un ban nici odată pentrucă între noi totul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1901-1937

trebuie să rămână pur. Minciuna ta față de ai tăi nu numai că are toate scuzele din pricina dragostei, dar, prin sacrificiile zilnice, este și de admirat. Însă la cea mai mică nebăgare de seamă totul s'ar putea murdări. Atunci ai rămâne ca toate celelalte și ai fi o simplă femee întreținută". Era un argument care abia masca frica de a nu fi obligat să fac prea multe sacrificii și care poate fi ușor interpretat ca o simplă grosolănie de a mea. Am simțit însă că-i necesar să-l dau. Cu o altă ocazie, cu o altă femee, nici nu m'am gândit la un astfel de mijloc, nu fiindcă eram de data asta cu adevărat îndrăgostit, ci pentru că aveam încredere deplină.

(Și unei alte femei, vizibil interesată, i-am dat ce a cerut). Fără să mă fi convins mai mult decât printr'un gest mic dar definitiv, simțiam că față de Irina trebuie să-mi susțin o teorie, ca să nu trebuiască să par meschin sau să nu fiu nevoit să fac sacrificii pe cari nu le-aș fi putut îndeplini tot timpul.

Irina era săracă și în acelaș timp cheltuitoare. Când avea bani, cheltuia în modul cel mai nesocotit posibil. Veșnic se plângea de sărăcia ei, dar numai pentru că-i plăcea să vorbească despre tot ce gândea,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și nu pentru atmă face să iau vreo hotărîre. Vorbele „nu vreau să fii întreținută" o sguduiseră puțin și făcuseră imposibile orice fel de intenții rele. Nu cred însă că pătrunseseră adânc în ființa ei, căci ar fi trebuit ca ființa ei să fie profundă și atunci n'ar mai fi fost nevoie de ele. Insă când voiam s'o iau cu mine la vreo petrecere pentru care nu avea bani, și când voiam să-i dau eu, ea protesta identic: „nu vreau să fiu întreținută!" Intrebuința propriul meu argument și simțiam că dacă n'ar fi fost acela, ca nu ar fi avut nimic de spus. Dealtfel aveam o putere așa de mare asupra ei, încât la prima rugăminte renunța și la el. Și nu vedeam atunci pe obrazul ei dezastrul resemnării cum îl vedeam pentru motive mult mai mici ,de pildă când trebuia să ne despărțim pentru o noapte.

Cred că s'ar putea dovedi destul de lămurit acestea. Un cadou de ziua ei, aceasta nu putea ridica riposta „ești întreținută". Deci, fără scrupule, putea anunță din vreme ziua ei de naștere și cele două de botez (o chema și Marie-Anne) și îmi spunea printr'un ton degajat cât din mult ținea la ele. Eu mă revoltam (cu durere, văzând ce ușor o înțeleg, și cu perversitatea de a-i strica planurile) arătând că mi se pare stupid obiceiul acesta. Ea atunci, cu un ton de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

copilă mică de tot, îmi explica mângâindu-se că „o amuză" să primească daruri (ca și cum nu darul ar avea vre-o importanță, ci gesturile cel-l întovărășesc). Irina, care atât de ușor renunța la părerile ei literare sau la ori care alte credințe, aici insista. Într'o astfel de ocazie am avut-o impresie care m'a cutremurat aproape. De dimineață îmi anunțase ziua ei care trebuia să se întâmple peste două zile și eu mă arătasem tot așa de contrar obiceiului. După masă mi-a venit cu noi argumente, ceeace-mi sugera gânduri destul de curioase. După puțin timp sosi fratele ei care spuse fără legătură: „Știi că poimâine e ziua Irinei". Atunci am înțeles prin cuvântul brusc ce venia stângaci după cele două conversații, că Irina își prevenise fratele în felul acesta. Mi s'a părut că-i aud vocea: „Când vezi pe Sandu după amiază, adu-i aminte de ziua mea". Deci nu numai înțelegeri cu mine asupra altora ci și invers. Sunt convins că așa a fost înțelesul zilei aceleia. Numai doar de nu eram în prada unei idei fixe, pe care câteva întâmplări ridicole mi-o întrețineau.

Nu vreau să probez interesul ei, ci numai ușurința ei.

Intâmplător am găsit câteva excepții într'o chestiune în care, în bloc, din indiferent ce motive, s'a arătat ireproșabilă. Cred că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cea mai corespunzătoare caracteristică a Irinei era de a putea fi influențată imediat de mine, după cum voiam. (Mai târziu voi trebui să mă conving că oricine putea face această operație asupra ei?!)

Dacă n'avea calități intelectuale, nu cred să fi fost în stare nici de instincte puternice. N'o țin minte de minciuni grozave, de ură, de gelozie disperată, de sacrificii rare. Cuvintele ei, uneori mari, nu-mi făceau iluzii și nu le luam decât ca rezultatul unei logici șubrede. Cu toate acestea era formată numai din instincte. Nici odată n'am văzut-o contrazicându-mă numai din pricina unei judecăți proprii.

Aceste instincte erau însă fără vre-un relief, comune, înlocuindu-se unul pe altul la întâmplare, în voia ultimei impresii. Femeea momentului, una din acele femei obicinuite, care sunt în stare numai de mici răutăți sau generozități. A fost descori geloasă, dar starea ei permanentă nu era gelozia. De îi dam vre-o ocazie, se consola destul de iute, și raționamentul meu cel mai fals o liniștea.

Era sensuală? Iarăși încep ezitările înainte de a da un răspuns și văd cât de neprecis va trebui să fiu. Cum sensualitatea, — văditâ sau cel puțin sub forma unei sărutări fugare, — pricinuia cele mai multe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scene dintre noi, nu poate fi cercetată cu ușurință.

Au fost strângeri pătimașe, când făceam pentru ele, cu toate că fricoși, cele mai mari imprudențe. In case străine, în camere necunoscute, în mijlocul naturii, sau profitând de întuneric, în preajma cunoștințelor. N'a avut amorul nici o practică pe care Irina să n'o cunoască și la care să nu se preteze. N'am văzut-o numai umilită, ci tremurând, plângând. In vre-un tren, alături de mine, în noapte, tresărea când îmi luneca mâna pe toată pielea caldă. Dar cu toate momentele aceste ascuțite, n'aș fi renunțat pentru ele la vre-un blet de concert. Dânsa mărturisea că nu asta o făcea cea mai fericită, ci dragostea însăși, care începea cu mult înainte și dura infinit după împlinire. Să stea fără întrerupere lângă mine, aceasta a fost fără îndoială satisfacția ei cea mai adevărată, mai ales când, întâlnindu-mă zilnic, această stare era întreținută. N'am văzut-o timp de ani, nici odată grăbită să se întoarcă spre casă, după or ce-aș fi făcut.

Totdeauna despărțirile erau disperdate. Pentru a și le întârzia făcea, fără ezitare, sacrificii zilnice.

Dar dacă separațiile dintre noi erau mai lungi, imediat se simția o oarecare răceală

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din partea ei. Dacă se amuzase cu alții, nu mai conteneca să povestească amuzamentul, și simțiam o atmosferă streină cu toate că faptul de a-mi povesti tocmai mie toate detaliile mă făcea să nu mă impresionez prea mult.

Astfel se duse într'o zi cu familia la logodna unei prietene de a ei și numai cu greu putu să se hotărască să renunțe la un timp pe care l-ar fi putut petrece cu mine. A doua zi, însă, nu mai înceta să-mi povestească și să-mi critice dar cu un ton în care se simția că s'a distrat, chiar făcând aceste critice. Îmi spuse apoi lămurit: „Am făcut cunoștință cu ziaristul X. M'am amuzat tot timpul cu el, e un băiat foarte inteligent", etc.

Nu m'am putut opri să nu-i spun: „După cum se vede, nu m'ai regretat prea mult!"

Când despărțirea era mai mare, se simțiau și mai mari schimbări în ea. O părăseam desnădăjduită și o regăseam discutând cu alții, veselă, vorbăreață. Și atunci imediat, cu toate că în lipsă o dorisem vag, voiam s'o supun iarăși, în loc să mă bucur de această desfacere liniștită a noastră la care mă gândisem atâta. O luam cu mine, mă tânguiam, o îmbrățișam, până ce o vedeam tot așa de subjugată ca și la început și spunând ca o scuză: „Încercasem

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

cu tot dinadinsul să mă vindec de tine dar văd că nu se poate".

Bineînțeles, totul intra în normal, dânsa mereu îndrăgostită, iar eu din când în când dorind-o, iar restul timpului petrecându-l cu ea, uneori din afecție, alteori din milă sau din plictiseală și mereu cu impresia că-mi sacrific tinerețea în mod neinteresant.

Mintea ei capabilă de a uita imediat s'a trădat, mai ales atunci când a trebuit să se mute cu familia ei în provincie. Cred că acest eveniment a produs de fapt tragedia dela urmă și de am fi rămas împreună, nu știu cum s'ar fi terminat legătura dintre noi. N'aș fi avut curajul nici s'o las pe dânsa nici să încep cu alta și fiind zilnic sub influența mea, s'ar fi crezut fericită așa.

A făcut tot posibilul și a mai rămas câteva zile după plecarea alor ei. Apoi am condus-o până la o stație intermediară. Tremurând toată de desnădejde, strângându-se lângă mine convulsiv, în întunericul vagonului îmi lua mâna și mi-o săruta în neștire. Și la despărțire, sub lumina felinarului din gara umilă de provincie, am văzut-o cu obrazul ud de lacrimi, cu cearcăne adânci în jurul ochilor, cu privirea rătăcită și lucind nefiresc, cu dinții înțepeniți unii într'alții, lăsându-se la întâmplare împinsă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramnicuvalcea.ro/mdrr/1901-1932

de mine până la trenul de schimb pe care trebuia să-l ia. Scena aceasta m'a urmărit de multe ori, și când mi-o aduc aminte nu pot să nu scuz atâtea ușurințe pe cari le-a făcut mai târziu, și să nu cred că, indiferent de cele câteva probe cari mă convinseseră că urmărea în ascuns și mici planuri egoiste, era învăluită întreagă în plasa dragostei pentru mine, tragică și desinteresată. Desigur, nu trebue căutat ceva rațional în această dragoste. Ea nu-și da seama de nimic din tot ce se întâmpla cu noi și totul la ea, cu toate orele petrecute în preajma lecturilor subtile, nu era întemeiat pe nici o convingere, pe nici o înțelegere a mea, pe nici o cunoaștere a ei, ca să-și poată da seama întrucât îi pot fi eu — și nu altul — indispensabil și se lăsa în voia instinctelor cari o făceau, capricios, să se sacrifice, să dispereze, să spere, să se amuze și să mă uite.

Ne-am făgăduit să ne vedem săptămânal și s'a ținut multă vreme de făgăduială, făcând drumul lung și obositor până la orășelul unde trebuia să ne întâlnim.

Atunci revederile erau pasionate, îmbrățișările repezi și puternice, iar sensualitatea ne făcea să comitem cele mai mari imprudențe. Despărțirile, fără să semene cu nebunia primei despărțiri, erau totuș dure-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901-1932

roase. Simțiam însă că multe se schimbaseră în ființa ei. E curios cu ce luciditate și fără să-mi fac nici o iluzie o judecam tot timpul. Asta nu m'a împiedicat, poate din indiferența cu care primeam aceste noutăți, ca să adaug „poate mă înșel". Îmi povestea, după obicei, tot ce se petrecea în târgul mediocru, — politica, hoțiile, amorurile. Acum, deoarece aceeași situație dura, personagiile pentru mine se conturau, se detailau, le știam cusururile și calitățile toate, clevetirile, existența lor umilă.

Observam că discuțiile noastre de odinioară asupra unor chestiuni mai înalte nu folosiseră la nimic și că în loc să înceapă să-mi povestească tot ceeace citise în lipsa mea, sau măcar tot ceeace gândise despre mine, își pierdea timpul în mod neînsemnat. Alături de critici trebuiau să vie și laudele. Erau acei „drăguți", acei „buni", acei „cari cântau drăguț la piano". În deosebi, calificativul de „bun" îl risipea cu multă dărnicie. De o întrebam „a citit ceva?" sau „se pricepe în ceva?" îmi riposta, ca o scuză suficientă: „Dar e așa de bun!" ca și cum bunătatea ar fi putut să-l caracterizeze în mod deosebit pe sublocotenentul X, zornăind de dimineața până seara sabia pe trotuarul străzii principale,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

eșit ofițer numai cu cinci clase liceale, terminate și ele anevoie.

Așa și-a început Irina existența ei în afară de a mea.

Cum eram nemulțumit, ca să nu mă supere, trebuia să mă mintă descori. De fapt nu-mi dau seama întrucât a mințit, nu știu dacă obiceiul acesta nu l-a avut întotdeauna. Totuși la început nu mi s'a părut că minte. poate pentru că fiind tot timpul împreună cu mine, n'avea prilejul să ascundă ceva. Fiind fericită alături de mine, petrecând din tot ce petreceam eu, nu avea motive. Am văzut-o descori disperată și nu cred ca această disperare să fi fost numai o înaltă comedie magnific jucată ca să mă facă să iau anumite hotărîri, cu toate că, după cum am mai spus, anumite socoteli nu-i lipseau. Se poate ca aceste minciuni cari trebuiau să-mi liniștească îndoielile să fi fost pricinuite chiar de mine, bineînțeles ca având instinctul, de pe când îi inventam cu un lux de detalii prevăzătoare scuzele pe cari trebuia să le ducă la familie, despre tot ceeace se întâmpla ciudat în viața ei de îndrăgostită. Mă întreba întotdeauna, cu neliniște, înainte de despărțirea dela miezul nopții, cum își va explica întârzierea. Asta ar putea fi o probă că obiceiul nu-l avea dela început. Trebuia să-l învețe dela mine

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

şi apoi să-l mânuiască îndemânatec tocmai împotriva mea. Aşa mi-am plătit vina. Acum nu-mi mai aduc aminte decât de o singură minciună înainte de despărţirea noastră: îi dădusem o întâlnire şi ea întârziase cu o oră. Ploua teribil şi eu eram indignat, căutând-o pela toate colţurile străzii. Insfârşit o găsii şi ea pretextă că se adăpostise sub un balcon, şi se prefăcea mirată fiindcă nu mă văzuse. Eu, care o căutasem de mai multe ori în locul acela, am putut să-mi dau seama de neadevăr. Totuşi n'am mai insistat, nedând nici o importanţă faptului, indignat numai fiindcă o aşteptasem în ploaie. Acum revăd aşa de bine scena că mă mir cum am fost aşa de neatent atunci.

După plecarea Irinei, bănuielile mele aveau de ce să fie întemeiate.

Observam toate stângăciile ei, dar nu le cercetam cu deamănuntul. Suferiam pentru alte motive (sau fără motiv) şi aveam nevoe să fiu mângâiat cât mai iute. Incetam deci toate întrebările deîndată ce vedeam pe faţa ei cea mai mică părere de rău. Poate şi caracterul meu era înclinat, după atâtea dovezi de dragoste, să nu creadă într'o aşa de mare transformare sufletească. Acum când îmi închipui de tot ce a fost ea în stare, dau invers o interpretare rea tuturor gesturilor ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sunt întotdeauna de o nervozitate extremă. Asta mă face ca să nu pot fi nici odată potolit. Fiziceşte nu-mi găsesc locul. Am ticuri. Imi mişe mânile şi picioarele până când adorm. Ideea acestei nervozităţi, nu-o accentucază încă. Intelectual, sar tot aşa dela un gând la altul. Când vorbesc, sunt deseori incoherent, fiindcă mintea mea, fugind prea repede, nu are timpul să întârzie şi să se explice faţă de ceilalţi. Astfel nu mă pot nici odată bucura de moment. Nu pot savura pe încetul desvoltarea lui. N'am putut citi nici odată o carte pe îndelete. In muzică, trăesc mai ales din aşteptarea notei următoare. Este ca şi cum la Luvru, în faţa Giocondei, ai tresări pentru Crivelli. Gândul e tot aşa de puternic, emoţia e mare şi de calitate bună, dar eşti ca în faţa unei fotografii care ţi-ar arăta că aparatul este bun dar că n'a fost bine pus la punct. Această nervozitate place la femei la început. A fi nervos e pentru ele un atribut nobil. Denotă inteligenţă şi mai ales vioiciune ,iar o femee poate suporta uneori oameni proşti, dar îi sunt insuportabili cei blegi.

Place numai la început. Dela o vreme această mişcare veşnică oboseşte. Femeea, ca şi pisica, e repede la mişcare, electrică, dar îi place să se şi încălzească, să fie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 1901 1932

mângâiată, să lâncezească. Mie nu mi-a plăcut nici odată langoarea. Mă plictiseam făcând mereu aceleași lucruri. Momentele de dragoste începeau brusc și se terminau brusc, ca și răutățile sau suspinele tandre.

Nu eram însă superficial. Trăiam cu intensitate. Am o memorie sentimentală impecabilă care leagă emoțiile mele disparate și le dă amploare.

Am brodat numai o dantelă mai fină, aceasta e diferența. Dar pentru un om normal aceste salturi sunt obositoare. Irina se simția bine amețită, goală, pe perne moi și calde, și eu plimbându-mi mâna în lungul trupului ei. Și vorbele bune să curgă abia auzite, abia înțelese, dar cari făceau bine numai prin murmurul lor. Incet, pe frunte, pe obraz, pe sâni, pe șolduri, pe coapse. Plăcerea ei se ținea de mâna mea, în mișcarea care o făceam, ca prinsă cu clei.

— „Și era bună, și cuminte și deșteaptă, și îi era dragă... și o să se mândrească de ce diferită o să fie de altele. Și o s'o facă bucuroasă, mereu bucuroasă..."

Calm, bine, dar ea ar fi voit ca farmecul să continue zile întregi, și eu mă plictiseam îndată. Simțiam cum sângele îmi bate tot mai iute. Printr'o mișcare bruscă îmi încleștam unghiile și îi făceam rău. Țipa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și apoi se uita la mine, nepricepând, iar eu rădeam ca și cum ar fi fost o glumă. Apoi îi vorbeam de planuri artistice. De-mi arăta părere de rău, o ambiționam: „Nu-ți plac astfel de conversații? Dar înainte de toate, tu ești o intelectuală!" Cum putea să se mai împotrivească fără ca să pierd admirația pentru ea?

Ce scenă de înalt ridicol! In momentul când o femeie se dă cu toată carnea și sufletul, tu să-i vorbești despre Proust, „căci ești intelectual!". Și ea să trebuiască să spue: „De sigur!".

Mă recitesc. Așa găsesc de identice unele motive cu ale lui Proust, că mi se pare inutilă această povestire, care nu poate fi decât o copie palidă a unui original magistral.

De altfel nici nu știu dacă mirajul lui Proust nu mă face, din cauza unor asemănări exterioare, să-mi complic starea sufletească. Poate că dacă n'aș fi citit **Albertine disparue**, în altfel (mai bine sau mai rău) aș fi suportat dispariția Irinei. Proust ne îmbracă în o haină care nu ni se potrivește. Când te gândești că în nopțile mele albe mototolesc perna și bâigui până la epuizare întrebarea „ce s'o fi făcut Irina", poate numai din pricina unei influențe literare!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Irina a suportat, aprobând, toate descoperirile mele artistice. Mândria de a se şti zilnic mai bogată i-a întărit răbdarea. Dar oricum, nu asta e o poveste de dragoste.

Am văzut odată o coniţă uitându-se la mare prin face-à-main.

Apa nemărginită în veşnică legănare, cu imensele ei bogăţii de culoare, cântece şi parfumuri, desgolindu-şi întreaga fiinţă fără nici o pudoare meschină, arătându-şi toată tulburătoarea ei nuditate, şi, în faţă, minuscul şi artificial, tremurând capricios deasupra unui nas strengar, două sticluţe pe un beţişor de abanos, la un capăt cu un fundulet de mătase. Am râs nebuneşte la imagina grotească. Mă rezimasem de o stâncă, şi de aş fi fost Pantagruel, aş fi dărâmat dealul.

Coniţa s'a scuzat foarte normal.

— „Oricât de ridicol ţi s'ar părea gestul meu, nu văd bine!"

Această imagine îmi sugerează acum felul cum mă folosesc de Irina, persoană inofensivă, cu ocazia unor chestiuni aşa de importante ca moartea, viaţa, natura sau arta.

Alăturând-o unor lucruri aşa de mari de care ea habar n'avea, sunt eu vinovatul. Şi eu încă nu întrebuinţez pe Irina — cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

făcea coniţa odinioară cu face-à-main-ul, — ca pe ceva din nefericire indispensabil pentru alte lucruri importante, dar chiar se pare că nu uit la acele lucruri numai ca să utilizez sticluţele cu beţişorul de abanos şi cu fundulețul de mătase la capăt!...

Intr'o zi când eram mai grăbit ca altădată şi când arătam nerăbdare la mângâerile ei încete, Irina îmi spuse:

— „Ce nu-mi place la tine, e că nu pot să am liniște mai îndelungată. Parcă ai fi o apă care curge!" Intr'adevăr, observasem şi eu la ea contrarjul. Nu-mi plăcea că stă pe loc. Ar fi stat lipită de mine la infinit şi eu nu puteam asta. Ar fi tăcut fără ca vre-un gând s'o sgudue brusc, sau ar fi vorbit fără încetare lucruri mici, acelaşi.

— „Mi-eşti drag, mi-eşti drag!..."

Dorinţa şi împlinirea ei nu erau pentru dânsa decât fapte neînsemnate, cari nu tulburau şopotul ei dulce.

Un gest familiar de-al ei: cum scotea bluza, pe cap, apucând-o cu mâinile cruciş, de cele două laturi.

Toţi spuneau: „Cum s'o fi uitând Sandu la ea! Nu e nici prea cuminte!"

De fapt, când lipseam, îşi trecea timpul mereu cu alţii. Uneori chiar era numai cu câte unul, făcea haz de el, vorbea, citea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu el alături. Dar niciodată n'am crezut că asta înseamnă ceva periculos. Acei cu cari rămânea nu-mi inspirau teamă. N'aș fi fost convins că Irina și-ar fi dat seama de neînsemnătatea lor, dar nu-i credeam pe ei în stare să facă gestul isteț.

Irina era cu cineva, cu oricine, numai să nu rămână singură. Văzându-i mișcările repezi ai fi crezut-o foarte personală, dar depindea de cel care i-ar fi poruncit. Singură nu avea forță. Oricine îi putea da o opinie. Când protestam, se scuza: „Ai dreptate! Vezi că nu mă gândisem!" De altfel, imediat ce mă întorceam, îmi reluam toate drepturile. Sclavajul ei total reîncepea fără gândul vreunei împotriviri.

O chinuiam mult poate, dar nu numai din răutate. Mă simțiam umilit cu ea, dar n'aș fi vrut să se iroseasca dragostea. Mi se părea că prin răutăți i-o întreținem. Când o vedeam calmă, mi se părea că s'a săturat de mine. Voiam o pildă evidentă că nu-i adevărat, și atunci aruncam vorba care trebuia să deslănțue furtuna. Ochii brusc în mișcare, fața galbenă și o mișcare a piciorului...

Aveam satisfacție momentană, apoi păreri de rău. Și o împăcam cu tot atâta grabă. Clipele de împăcare erau calde, mi-amintesc.

Deci mă mulțumiam cu satisfacții ime-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

diate fără să mă gândesc că repetirea lor ar putea produce transformări mult mai profunde și iremediabile.

Găsesc câteva pagini dintr'un jurnal de zi vechi. Vor explica ceva asupra noastră? E vorba de o plimbare făcută cu mai mulți camarazi la mare:

Luni. Trenul fuge printre oițe și maci. Culoarea de lut. Apoi marea. Ce-o fi făcând Ela? Câțiva turci, câțiva măgari, o goarnă încercând sunete în mijlocul zilei, căsuțe albe, unele după altele, coborând spre mare ca o turmă de oițe: Balcicul. Balcicul: impresia unei fetițe blonde care, cu gesturi grațioase din cap, din buze și din mâini, ți-ar spune: „poftim la masă!" Mi-e somn, sunt obosit, bunăseara Ela de departe...

Marți. O slugă mică, Hamiri, îmi deretică prin cameră. Ies și singur o pornesc. Pe drum un cimitir mic ațipit. Pe deal, mormintele turcești. Apoi în grădina publică. Unul face un spirit local: E așa de mică grădina, că dacă s'ar culca un măgar, i-ar rămâne coada afară!

Miercuri. Pe stânci cu Irina. Am cățărat-o cu de-a-sila. Până la mine s'au suit niște oițe bune și cuminți. Picioarele lor sunt țepene și neterminate parcă. De fug,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pocnesc pământul ca niște bastoane de lemn. Pupilele și le țin în vârful irisului: persoane încrezute.

Le privesc cuminţenia şi-mi dau lacrămile. Irina nu pricepe prostia mea şi cu a trebuit s'o liniştesc, şi a trebuit să-i explic ce simţiam. La urmă face şi ea: „cum ai dreptate!" şi le priveşte cu simpatie.

Joi. Hamiri îmi aruncă un potop de vorbe. Are ochi frumoşi şi scânteiaţi. Pleoapele îi clipesc cu repezeciune şi inegal, ai crede aripile unei păsări care ar vrea să-şi ţie echilibrul pe un băţ prea subţire. Apoi se opresc şi rămân nemişcate pentru câtăva vreme.

După prânz. La poarta cimitirului creştin, un mormânt mic înconjurat cu un gard alb, înalt. La un capăt o cruce mare, sub ea un felinar. Pe lemn, scris numele unui copil. In preajmă, maci şi melci.

Vineri. Irina a izbutit să scape de privirile prietenilor şi să vie la mine pentru o clipă. Era şi timpul...

Hamiri, măturându-mi camera, mă întreabă dacă sunt **„măritată"**. Ea este! Are 15 ani şi nu 12 cum credeam. Imi istoriseşte scena din menajul ei din care eu nu pricep decât foarte puţin. Acum s'a vârît sub pat cu măturatul, dar povestirea nu şi-o curmă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sâmbătă. Și am plecat pe neprevăzute, fără să-mi iau rămas bun nici dela mare, nici dela oițe, nici dela Hamiri. Și iarăși trenul printre maci...

Toată ziua amărât îndelung, ca deobicei fără motiv. Aș spune că mă gândesc la moarte dacă n'aș auzi riposta unui om sănătos, bine odihnit și ghiftuit: ești banal. Irina, cu toată prietenia ei, nu poate să-mi facă nimic, iar gândul la Ela e ca ceva cum nu se mai potrivește pe ziua de azi.

Duminică. Un popas la Constanța, și iar pe drum. Ceilalți dorm, declamă, cântă, fac dragoste. Eu îmi port melancolia la cele două capete ale vaporului. Irina, sărmana, păzește, pentru mine, curentele.

(Urmează o poezie de a lui Géraldy, copiată întreagă. Mi se păruse că se potrivește situației dintre noi, indiferent de versurile mediocre).

Tu avais jadis, lorsque je l'ai prise
Il y a trois ans
Des timidités, des pudeurs exquises,
Je te les ai désaprises
Je te regrette à présent.

(Știam că pagina va fi citită de Irina, astfel că poezia era socotită să fie o mică răutate și să-i facă un mare necaz. Repre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zenta şi un adevăr: plictiseala pe care o simţiam cunoscând-o prea bine. Dar, de fapt, la o judecată dreaptă, versurile erau o laudă pentru ea, — însemnau că cel puţin odată, am preţuit viaţa noastră. Ceeace nu e adevărat. Chiar înainte de a mă deprinde cu ea mi'se păruse că mă sacrific. Apoi la început ea n'a arătat nici un fel de ezitare şi nici o timiditate. Nu făcea vre-un gest, dar mă lăsa să fac orce fără de nici o împotrivire).

Măgăruşii: pitici. Tot aşa de mici, cu aceleaşi figuri de copil îmbătrâniţi, cu aspectul lor comic şi tragic în acelaş timp.

Luni. La Constanţa. Băcţii toţi la un loc. Seara la culcare zarvă mare, spirite cazone, râsete suave, foc pe călcâe, cremă de ghete pe nasuri, curiozităţi indiiscrete pe sub plăpumi. Se joacă printre paturi. Roll îşi lasă săi se vadă formele graţioase prin cămăşuţa trandafirie. Niki zâmbeşte mereu, Nelu râde cu sughiţuri, ecouri şi rezonanţe. Dascălul aleargă epureşte într'un curcubeu de culori. Imi place Dascălul. Are picioare de două ori mai lungi ca pantalonii şii mâînile de două ori mai lungi decât mânicele. E cel mai înalt din toţi şi pare făcut numai din chibrituri. Apoi timbrul vocii îi este de „biserică". Numai timbrul. Cuvintele îi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sunt lumești. Minte cuprinzătoare, imaginează cu ușurințâ spiritele celorlalți.

Marți. Suport mai ușor pe Dascălul. Seara a venit la mine la pat cu o bonboană...

Irina, lângă mine, citește ce scriu. O amuză. E bună, așa de bună cum nu se mai poate. O simt caldă. Dar sunt chinuit. Pe vapor mi-am găsit deslegarea. Cu Irina alături, singuri în noapte, tremurând sub frig, am plâns împreună. Și ne întrebam: nu e așa că suntem fericiți? Am plâns mult, pentru durerile de odinioară, și pentru cele ce au să vină.

Pe cer, din toate părțile, cădeau stele...

I-am spus că mi-e dragă, și o credeam... și plângeam. De ce? Ea spunea că eram atins în mândria mea de om independent, că năzuințele mele au fost înfrânte. Cine știe de ce eram așa de desnădăjduit. Mă simțeam slab? sau ridicol?

Și mă gândesc, și-i măsor cuvintele și nu-mi iese măsurătoarea, și-i urmăresc gesturile și sunt multe cari nu-s pentru mine, — și acum când stă alături, ar vrea să se ducă până la ceilalți pentru puțin, iar de încep să-i vorbesc de dragoste, dânsa lasă vorba frântă fără curiozitatea sfârșitului. Se încearcă să doarmă lângă mine, iar eu mă stăpânesc ca să n'o tulbur. Dar când o simț adormită, cu o mână atârnată și cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gura întredeschisă, nu mă mai opresc. Doarme ușor, sărăcuța, cu lacrimile încă pe ochi, a adormit deîndată. E obosită, tot păzindu-mi supărarea și oboselile mele. Singur privesc marea și cerul.

Miercuri. Aseară, pe mal, în așteptarea vaporului, s'a dus cu alții. Nu s'a întors decât târziu de tot. Priveam mereu în întuneric pe unde plecase ea, dar nu vedeam nimic. A râs, a țopăit între străini, aș fi vrut să urlu. „O să fim fericiți!" Durerea mă frământă tot, respirația ei domoală continuă. De ar ști Irina ce-am scris, mi-ar strânge mâna ca de obicei, apoi ar căuta să mă îmbune. Sau poate, cine știe, văzând că este un mijloc ca să fiu mai aproape de ea, va căuta să se producă aceste scene cât mai des.

S'a trezit cu vorba: „aș vrea să mor!" Dece tocmai acum când m'a văzut suferind pentru dânsa? Pentruce atunci? Fără motiv... Și ea și-o fi dat seama de toate acestea, când eu, care mereu mă gândesc la mine, nu pricep nimic?

E atât de bizară viața...

Joi. Azi m'am distrat atât de bine, că aproape nu-mi venea a crede scena de eri. Irina e din nou neînsemnată.

Ce-o fi făcând Ela?

Vineri. Am suferit zilele acestea cea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai puternică emoție din viața mea, și asta din pricina Irinei. Strâmbă, cu picioarele sucite, cu părul lațe, cu nasul cârn, cu rochia de 10 lei metru, cu locuința în mahalaua Dudeștilor, funcționară, mâine poaate telegrafistă și viitoare soție de avocat mediocru de provincie, cu cunoștințe franceze de modistă, cu un sentimentalism de melodramă, la dispoziția mea când vreau și când nu vreau. Să mă chinui eu, din pricina ei!

Sâmbătă. Sărmana. Supărare după supărare. Ca s'o pedepsesc și mai mult am lăsat anume să găsească o scrisoare de a mea către Ela. Am făcut-o să nu mai poată și să vrea să se omoare. Lângă mine, înțepenită, cu ochii uscați și cu gura întredeschisă, iar eu o rugam zadarnic să-și revie. Niciodată n'am văzut-o așa de hotărîtă. I-am vorbit, dar nici nu mă asculta, ca și cum as fi fost un străin. Noroc că a fost la noi Dascălul, care prin prezența lui caraghioasă (și venirea lui la noi, a fost curiozitate grosolană sau finețe desăvârșită?) a reușit s'o domolească. Dascălul, fără să știe, e un erou căruia îi datorez viața ei și fericirea mea.

Seara, a trebuit să țin o conferință și am avut un succes mare. Ea exalta de fericire. O întrebai:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

— „Nu era rău dacă nu erai în seara asta?"

Imi răspunse cu o seriozitate bruscă: „Nu!"

...Trebue s'o fac fericită, s'o împiedic să se mai gândească la rău.

Duminică. Irina alături, împăcată, îmi citeşte ultimele rânduri, îmi ia creionul şi adaugă:

Te iubesc mult, nemăsurat, mult de tot, căci eşti bun şi drag, şi de nu sunt de tot fericită e că mi-e frică. Mi se pare că n'o să pot să mă bucur mult de această fericire. Dar orice s'ar întâmpla, de aci încolo nu voi uita că ţie îţi datorez aceste clipe.

Luni. Trebuia să vie la hotel la 9 dimineaţa şi a venit la 11; iar acum îşi aranjează părul şi-şi face buzele...

Timpul a trecut, trebue să ne întoarcem la casele noastre...

Marţi. Ne-am întors, mi-e urît, mi-e dor de ea. Mâine avem întâlnire, oră convenabilă. Nu ne vom revedea prea de vreme şi nu ne vom despărţi prea târziu. Impreună vom fi prudenţi. De vom întâlni cunoştinţele, vom râde cu ei, ne vom împărţi în grupuri, ea înainte şi eu în urmă şi nu vom părea decât prieteni buni. Şi apoi ne vom da o altă întâlnire, aleasă şi ea cu chibzuială, ca să nu se bănuiască nimic,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1902-1932

Miercuri. Cum această situație mă indispune, prefer o transformare radicală: plec la țară.

Joi. După atâta vreme de vorbă și scris, aș vrea acum, convins că nimeni nu se apleacă pe umăr să citească, să fiu complect sincer.

Scrisorile Irinei sosesc tot mai alarmate și mie mi-e lene să răspund și stau mereu la îndoială cum or să se termine toate acestea. Îmi place variația și recurg la toate minciunile ca s'o văd mereu alta, plângând, râzând, nenorocită sau veselă, în veșnică trudă. Când două scrisori i se aseamănă, eu trebue să-i pricinuesc o nemulțumire sub aparențele celor mai bune intenții ca să am ceva nou, iar noutatea nu întârzie mai mult decât dela un factor la altul. Și mereu e mai nemulțumită și deseori mi-e milă de ea, căci o știu de ce e în stare să facă. Apoi încep din nou...

Am crezut întotdeauna că n'o iubesc. Nici când eram singur, nici când eram gelos, nici când era bună și nu știam ce să-i mai fac ca să fie fericită. Niciodată nu mi-am închipuit că o să mă însor cu ea și nici măcar că legătura noastră o să continue prea mult. Dece o chinui atunci? O chinui pentru că nu sunt de un temperament egal și de o las calmă, ca se distrează inconștientă cu alții,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr/1901-1932

uită, face ușurințe. Și sunt mândru. Iar dacă a-și ști-o disperată, mi-ar părea rău și aș chema-o înapoi. Tragicomedie...

(Urmează o sută de pagini unde ea nu mai are rol).

Am căutat să analizez cu migală paginile acestea și n'am ajuns la nici un rezultat. Sunt desigur numeroase, pline de Irina, dar ce contează ele față de miile de impresii scrise, pe timpul ei, dar printre cari ea nici nu e amintită.

Apoi nici nu sunt totdeauna sincere, unele anume mai bune, altele anume mai rele, trebuind să fie multe din ele citite. Nu-mi mai pot da seama cari au fost scrise, numai pentru ea și cari pentru mine.

Dealtfel, cred eu, ele ar putea folosi la deslușirea (sau la complicarea) caracterului meu, și nu asta mă interesează acum. **Cine este ea,** numai asta vreau să știu. Din faptul că o îmbrac mereu cu altă haină, după cum o urăsc sau mi-e milă, nu pot trage o concluzie.

Mărturisesc, cu multă neplăcere am recitit notele mele. Îmi displăcea și naivitatea unor reflexii, și mai ales aspectul meu foarte desagreabil. E aproape o scuză pentru ce va fi făcut ea mai târziu. Dar intenția mea este să reconstituesc oameni întregi și nu fi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

guri convenționale. Întotdeauna m'au enervat acei critici cari voind să complecteze un scriitor, insistă asupra tuturor vorbelor lui inteligente, a gesturilor lui eloquente și trec sub tăcere sau scuză unele slăbiciuni. Rezultatul: fantoșă.

Distinsul Alceste este viabil numai pentru că în acelaș timp e și puțin ridicol. În ceea ce mă privește, știu că era astfel, că n'aveam încredere în ea. Nu recunosc că această neîncredere îmi aparține și o arunc și asupra altora. Deci, îmi dădea ocazii. Spunea vorbe mari și se contrazicea mereu. Dar dacă ai memoria vorbelor, cine nu se contrazice?

E drept, la dânsa, intervalele dintre două vorbe inverse erau mici, așa că memoria le putea observa ușor. Și dacă n'o stimasem și o desconsideram, și o umileam, nu era ca de vină? Niciodată nu și-a ținut prestigiul... Dar omul îndrăgostit e întotdeauna ridicol pentru cel calm. Când celălalt îți spune: „Te las", cum să fii mândru și să nu te rogi „Nu pleca!"

Știu ce vor spune cei imparțiali: „amândoi sunteți vinovați!" și nimic nu mă enervează mai mult. Ca și cum ar fi o comparație posibilă, o cântărire precisă a celor două vini. Pretutindeni, vor fi amândoi vinovați. Unul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

va fi violent, altul nervos, altul bleg. Auzi reflecțiile: o merită, căci nu s'a priceput să fie stăpân în casă la el!" sau invers „o merită, căci era prea despot!" Unul va fi înșelat pentru că a fost gelos, celălalt pentru că n'a fost. Având caracterul cel mai maleabil, nu este posibil ca să ai totdeauna dreptate. Și când ai scrupule, amintirea unei mici izbucniri de-ale tale, îți tulbură mintea și te face să ai remușcări. Căci erți tot răul ce ți s'a făcut. Personal, în aceste mărturisiri, cu toată pasiunea pe care am pus-o, nu m'am cruțat deloc. Nici n'am amintit atâtea scene în care am fost bun, alergând ca să-i produc bucurii, disträând-o, învățând-o, desinteresat. Am căutat să-mi descoper mici gusturi perverse din voința de a fi exact, pe cari, de obicei, le crezi inerente fiecărui om. Poate chiar, în parte, iscodindu-le, l-am creat. Am dat consistența unor vagi intenții și mi-am clădit apoi o personalitate sufletească falșă. Poate că dear citi Irina acestea, ea care, în definitiv, prin mine și-a trăit dragostea ei primă, și-ar aminti de atâtea satisfacții complecte și nu m'ar recunoaște. Sau, de m'ar crede în tot ceeace spun, ar vedea că sunt altul decât m'a cunoscut ea. N'ar trage concluzii din voința mea de a spune tot adevărul cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

orice risc personal și ar cugeta cu surprindere: „Ce hipocrit a fost fără să știu!"

Deci, prefer ca în întregime vinovatul să fiu eu. Dar nu de mine depinde judecata unui om imparțial (adică a unui om care e mai aproape de adevăr). Mereu altele vor fi proporțiile greșelilor noastre, după cum a murit dintr'un accident, s'a omorît, s'a mărtirat sacrificându-se, sau numai ca să se aranjeze. Se va măsura și cât de mare a fost suferința mea față de fiecare din aceste gesturi. In caz că nervozitatea mea, de care a suferit Irina, în deosebi, va produce ceva autentic în pictură sau literatură, va fi scuzată. De va produce ceva bun de tot, Irina va fi învinovățită că ființa ei mică a putut avea pretenții și m'a chinuit.

Eu știu însă ce la suprafață sunt astfel de judecăți. Adevărul sufletesc e așa de complicat că, neputincios, eu m'am nici o părere. Că în preajma mea și-a îmbogățit mintea, asta e adevărat. Dar dacă pentru ea aceàstă îmbogățire era ceva artificial, atunci de ce s'o numesc ingrată! Și să-i cer recunoștință? Cum voi putea ști eu dacă o punem în curent cu toate observațiile mele ca s'o învăț pe ea sau numai ca să mă clarific pe mine?

Poată însă că pentru dânsa n'a fost grea suportarea temperamentului meu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir1901-1932

Primea, poate, totul fiindcă era astfel construită, şi nu putea avea iniţiativă singură. A stat cu mine fiindcă am reţinut-o, apoi s'a dus cu altul fiindcă a luat-o cu el. E aşa de greu de priceput ceva în toate acestea!...

Eram amândoi într'un orăşel ardelenesc, într'o micuţă grădină publică, spre seară. Pe o bancă, nu departe de noi, un soldat şi o fetişcană se drăgosteau. El uscăţiv, cu mustăţile atârnate, cu ceva bătrânesc în înfăţişare.

Ea frumuşică, gătită, roză, rotofee şi cu gropiţe. Vorbea tot timpul, se apleca spre el, nu-i da pace, făcea pe supărata, se alipea mângâioasă. El o lăsa în voe, puţin încovoiat ca un om care are alte treburi, cu gândul în altă parte, fără pretenţii, fie că şi le îndeplinise, fie că nu se mai gândea la ele, ştiind că ora e prea târzie ca să le mai ridice. Seara se lăsa încet, parfumată, uşor rece, şi noi ne încălzeam unul de altul. După o vreme, el spuse ceva scurt, probabil „e târziu", ceva în orice caz concludent, căci ea e avut tot atunci o mişcare bruscă din cap. Apoi un semn de rugăminte pe buze şi pe ochi. Dar el, bărbatul, nu avea obiceiul să eziţe fără rost, se sculă, şi-l văzurăm lung, subţire, mereu îndoit de spate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fata rămase pe bancă sperând să mai întârzie astfel despărțirea, îl ținea de mână și-l ruga cu vorbe multe să mai rămâe. Ceasornicul de la biserica târgului îi veni lui în ajutor, cu bătăi tari, cari cădeau dureroase pe capul fetii. El spuse ceva solemn, cu un deget în sus, desigur: „vezi că am avut dreptate!" Și apoi o trase la el, prefăcându-se că se joacă, de fapt, s'o hotărască. O strânse tare, o sărută pe gură, și fata acceptă cuminte strânsoarea. Apoi se depărtă de ea.

Ea rămase puțin descumpănită, apoi își recăpătă surâsul vesel și tinerețea și o porni în altă direcție, printre pomi. Din drum mai întoarse capul după bărbatul care se depărta alene, neatent, și mai aplecat ca de obicei ca să-și facă o țigară.

Ne uitasem la scenă și ne gândeam la noi, apoi Irina începu să se jeluiască.

— „A; văzut? Ea îl iubește și el nu!

„Cum se uita la el, cum glumea cu el, cum se alipea de el, și el plictisit!

„Și cum îi părea rău la despărțire! Și ce încredere avea în vorbele lui! Cum îi asculta puținele lui exclamări, căci el nici nu binevoia să vorbească pe de-antregul! Cum nu se îndura să-l lase, și cum întorcea capul să-l mai vadă, în timp ce el își făcea țigara! Fără îndoială, el o va părăsi în cu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rând, peste o săptămână, sau peste o lună! Şi ea, sărăcuţa, nu ştie nimic şi e fericită!"

Vocea Irinei era înăsprită, mâinile dăduseră drumul mânilor mele, iar eu ca un vinovat, nu spuneam nimic. Cine ar fi crezut...

Când acum mi-e aşa de neprecisă imaginea Irinei, ce va trebui să fie mai târziu! Dar poate că şi în faţa oamenilor ca în faţa unui tablou sau a unei simfonii, pentru a pricepe ceva, ai nevoe de o anumită distanţă. Numai atunci se estompează anumite detalii ca să nu mai ai decât o impresie armonioasă de ansamblu. Mai târziu voiu uita detaliile, nu mă vor mai interesa sau nu le voiu mai găsi interesante. Acum întârzii mereu asupra lor, nu pot degaja nimic din mulţimea lor şi nu fac decât să-mi măresc suferinţa.

Oricine mi-ar putea spune remediul: „evită, gândeşte-te la altceva!" Şi totuş mă complac în aceste analize.

Care va fi părerea mea generală asupra Irinei mai târziu? depinde de atâtea lucruri. De voi fi nenorocit, voi găsi că nu mi-am cunoscut odinioară fericirea. Dacă viitoarea dragoste va fi rea, Irina va fi bună; de nu va fi bună, Irina va fi rea. Depinde de cum va fi viitoarea: inteligentă sau proastă, fru-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

moasă sau urâtă, serioasă sau ușuratecă. De voi fi îndrăgostit vreodată cu adevărat, voi găsi viața trecută ca o pierdere de vreme copilărească. De nu voi fi îndrăgostit, fie că nu voi avea prilejul să întâlnesc pe cineva care să-mi placă, fie că sunt eu incapabil de așa ceva, voi crede că Irina a fost dragostea întreagă și eu nu mi-am dat seama. (La fel cu Fabrice del Dongo care a asistat la lupta de la Waterloo fără să știe).

In orice caz, oricât voi fi ocupat în altă parte, voi avea afecțiе pentru timpul acela, pentru că a fost, — urât sau frumos, — tinerețea mea, cu primele ei experiențe și desamăgiri...

Din părerea altora, mai calmi, pot trage vreo concluzie asupra ei? Niciunul din prietenii mei nu mă felicitau odinioară pentru Irina. Acei cari n'o cunoșteau decât din vedere, o găseau complect neînsemnată. Și spuneau termenul cel mai dureros, pentru că dădea impresia de perfectă imparțialitate: „urâțica". Se mirau că-mi pierd atâta vreme cu ea. Le făcea și impresia că nu e prea cuminte. Mi-aduc aminte de un bătrân care se ocupa cu analizele omenești, și care văzând-o odată lângă mine nenorocită, cu o culoare străvezie în ochi, mi-a spus: „Dece n'o lași în pace! O să-ți faci numai rău! E peri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

culoasă!" Bătrânului îi făcea impresia de femeie fatală. Un domn, care ne vedea uneori la bibliotecă, mi-a spus: „Iată o femeie care te face fără îndoială fericit". Se întâmplase să ne vadă numai veseli. Am găsit pe stradă o **cunoştinţă.** L-am întrebat: „Ce părere ai despre Irina?" S'a gândit, apoi:

— „E foarte inteligentă şi drăguţă!"

Niki, odinioară, mărturisise că mă invidiază. Ce concluzie să trag? Părerea vecinilor este grăbită şi fragmentară. Uneori e interesată, după cum sunt răutăcioşi sau indulgenţi. Trebuesc studiaţi aceşti vecini, întrucât au cunoscut pe Irina, cât de pătrunzătoare e priceperea lor de a judeca oamenii, cât sunt de dezinteresaţi în judecata lor. Deci complicaţii cumplite şi fără rezultat.

Sunt în romane anumite fiinţe insesizabile din pricina unui mister voit, aruncat asupra lor de autor, a unor detalii neexplicate, a unor evenimente neaşteptate, a unor vorbe stranii. In Hardy, de pildă.

Eroina mea e insesizabilă dintr'un motiv contrar: truda mea de a o explica în întregime şi de a arunca asupra ei toată lumina de care sunt în stare.

Şi literatura e de vină că nu ne împăcăm cu iubitele noastre. Trăim în iluzii şi reali-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tatea apoi nu ne place. Irina nu seamănă cu cinstita Andromaca, pentru care nu există slăbiciuni și care rezistă fără greutate imprecațiilor lui Pirus; cu Esther, ce-și riscă viața ca să-și salveze neamul; cu Monime, supusă hotărîrilor soartei, decișă să accepte dorința impetuoasă a lui Mitridate ,renunțând la propriile ei sentimente; cu Bérénice ce are curajul, oricât de tragic ar fi, să plece, lăsându-l pe Titus obligațiilor sale imperiale; cu Junie care, cu toată gravitatea evenimentelor, nu va ceda fără inelul de nuntă pe deget. Din pricina închipuirilor lui .Racine, Irina, singura cu respirația veritabilă, mi se pare bicișnică și fadă.

A fost între noi și o încercare de menaj. Câteva minciuni acasă, și Irina a putut merge cu mine într'un sat mic, în mijlocul munților, lângă Sinaia. Casă țărănească, cu cerdac, cu patru camere și cu antrețel la mijloc. Camera noastră cu oale pe pereți, cu perne multe cu broderie românească, cu mobile țărănești diferite. Când ne-am găsit acolo, exultam, ne amuzam pe socoteala camerii. Găseam colțuri stil Louis XIV, Louis XV (un scăunaș cu trei picioare), sau Empire, și lighianul reprezenta epoca burgheză a lui Louis-Philippe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Viață pașnică de studii. Seara, culcarea la ora nouă. Mă isculam cu soarele și citeam singur pe cerdac. Peste trei ore mă întorceam și o găseam însă adormită. O trezeam plimbându-mi mâna rece în lungul corpului ei fierbinte. Se alipea somnoroasă de mine ,oferindu-se. Citeam sau pictam în grădină. O certam uneori că nu era exactă la muncă, nu se uita la ceas, vorbea o mulțime pentru nimica, dar încolo eram fericiți. Ne identificam și nu ne permiteam nici o inițiativă personală. Pretutindeni împreună și singuri.

Am avut și distracții. Din cerdac, printre pomii foșnitori, o lună enormă, anume pentru noi parcă, fără să fi știut dinainte, într'o eclipsă s'a acoperit și s'a descoperit, tulburând culorile de alb și negru lăsate pe frunze și pe iarbă. A fost și hram la biserică, cu petrecere mare, cu țărani gătiți. Peisagiu bucolic.

Pe drum, căruțele musafirilor. Hora. Câte un țăran beat încerca să tulbure petrecerea, dar ceilalți făceau ordine. Lăutarii țigani erau neobosiți. Noi eram mari personagii acolo, salutați ceremonios, la biserică invitați în locul de onoare. In definitiv, nu prea îmi dau seama ce credeau ei despre noi. In seara hramului, cheflii ne surâdeau șiret. Prevăzători, ne-am întors din vreme

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acasă. Noaptea veneau pe fereastra deschisă chiote de petrecere, uneori dela distanțe mari.

Dar cele mai măreațe serbări, tot natura ni le făcea. O! Superbele plimbări pe munți, printre brazii parfumați! Incovoiați de oboseală și apoi odihna pe iarbă moale, când te simți una cu pământul! Și adierea de mătasă care tremură pe obraz!

Odată ne-am urcat mai mult ca de obicei pe un deal anevoios. In urma mea, Irina nu mai putea, la fiecare pas mă amenința plângător că rămâne pe loc, dar apoi o pornea iar după mine. Și eu urcam mereu, extenuat dar nebătut, pe un pisc mai înalt decât toate, gol, care mă îmbia cu mirajul lui. Am ajuns și îndată a venit și Irina. Invinsesem. Imbrățișați, suspendați în aer! Primprejur copacii coborau în văluri. Umbrele nopții care venea și ale brazilor tremurau. Departe, în satul nostru, se aprindeau luminițe. Bisericuța se vedea distinct cu zugrăveala colorată pe pereți.

Parfum, culoare, melodii. I-am spus, cu tot trupul svâcnind: „Suntem fericiți, Irina! Ce e mai minunat decât clipa aceasta? Cine e în stare să facă la fel? Ce dragoste seamănă cu a noastră?"

O temps, suspends ton vol!

Menajul nostru a avut multă poezie, cel

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

puțin cu simțeam astfel. In urmă însă o întâmplare a venit să arunce o îndoială, dacă nu asupra sentimentelor mele, în tot cazul asupra trăiniciei lor. Trebuia să plecăm într'o zi fixată de înainte. Ne trăisem descoperirile noastre în viața comună, mirajul acelei vieți și regretul sfârșitului. Emoțiile evoluiază. Eram la șapte kilometri de gară și trebuia să ne ducă acolo o trăsură.

Trăsura n'a venit la ora fixată și așteptarea m'a enervat. Am uitat că, de fapt ea ne întârzia despărțirea. Câteva ceasuri am fulgerat împotriva birjarului. Disperată privea Irina neràbdarea mea. Trebuia să mai rămânem o noapte. O simțeam fericită și a trebuit să mă răzbun: „Dar nu vezi că înebunesc aci de plictiseală?" S'a îndoit ca și cum vorba mea ar fi fost de un material care ar fi lovit-o. Eram prea înfuriat ca s'o împac.

Deaminteri, simțeam așa. Imi plăcuse timpul petrecut acolo, dar două săptămâni ajungeau și mi se părea intolerabil să mai prelungesc, mă iscodeau alte planuri, iar Irina mi se părea o închisoare. Mă știam în altă parte așteptat. Menajul nostru minunat îmi devenise brusc anost: mă credeam ridicol. In momentul plecării, însfârșit, am arătat o figură mai indulgentă. Tot timpul în trăsură și întren ,Irina a plâns, cu lacrimi încete, subțiri și neîntrerupte. Am căutat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

s'o împac: iarăși teorii asupra stăpânirii de sine, indispensabile unei intelectuale. De atunci m'am întrebat întotdeauna cum se pot uni doi oameni pentru toată viața. Menajul meu nu putuse'duce mai mult de două săptămâni, cu toate condițiile excepționale în care fusese făcut.

Se lasă blând noaptea, cuminte, ca să nu mă tulbure și să mă împace.

De mai departe se aude un piano. Sunete înăbușite, nedistincte, cu atât mai odihnitoare. Simt gândul meu legănat de undurea lor. N'am decât frică să nu înceteze.

E greu de trăit în mijlocul oamenilor, mai cu seamă pentru că nu poți fi niciodată absolut sigur de ei. Mereu cu alte gusturi, alte obiceiuri. Și, cu atât mai dureros, cu cât inspiră siguranță. Ca lutul întărit de pe marginea lacurilor pe care mergi fără frică, pentru ca deodată, la un loc identic cu cel de mai înainte ,să ți se afunde piciorul. Și nu poți conta pe nimeni. I-aș prefera, pentru mai multă liniște, să fie mașini. Să le pui în mișcare anumite gânduri sau gesturi peste butonul pe care-l apeși. Vezi un om ani de zile, spune mereu aceleași vorbe, cu aceleași tresăriri pe față și deodată, face o mișcare care nu se potrivește deloc cu tot ceeace a făcut. Cine știe ce cuvânt i s'a împlântat în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

minte şi apoi gândurile au năvălit într'un compartiment din creerul lui, până atunci ermetic închis. Deodată, după ani de viaţă împreună plină de emoţii împărtăşite, o femee îţi spune: „Ştii, mi-am dat seama, nu te mai iubesc!" Şi aşa e de distrată că nici nu se gândeşte să-şi ia rămas bun.

Tot ce a fost n'o mai interesează. Sacrifică ani din viaţă, fără să observe măcar importanţa sacrificiului.

Să fi vorbit ani cu Irina despre oameni şi despre sentimente, să mă fi aprobat frenetic şi să-şi fi dat şi ea însăşi părerea în acelaş sens, şi pe neaşteptate, să facă la fel cu acei pe cari îi despreţuia.

Să i se pară că tot ce citise şi simţise la aceste lecturi, ce discutase despre ele, nu mai are nici o valoare, că tot ce văzuse nu meritase să fie văzut, şi nici să nu-şi mai pue astfel de întrebări; să înceapă, cu uşurinţă, fără tranziţie, o viaţă nouă; să nu mai fie mândră de cunoştinţele cu cari am îmbogăţit-o, să nu mai simtă nevoia de a le utiliza în nici o ocazie şi să le lase fără de nici o remuşcare să se părăginească, să admită oameni noui cu cari de obicei nu poţi vorbi decât lucruri umile (despre muzica dela grădina publică sau despre cofetăria centrală), şi să suporte, mai ales, omul care n'a mers poate niciodată pe drumul preocupărilor ei,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

care râde poate cu un timbru prea greoi (căci nu era nimeni de care să nu ne batem joc, și mai mult ca sigur, de-aș fi fost de față la întâlnirile lor, aș fi sugerat lrinei vreun aspect de-al lui ridicol, ar fi râs și ea și nici nu i-ar fi trecut prin minte că ar putea să întârzie la el), sau care repetă o anumită vorbă; ca și cum eu m'aș apuca de o altă meserie, renegându-mi pe cea veche și fără părere de rău de a fi pierdut timpul zadarnic. Să te gândești pe neașteptate dar cu insistență la interesul tău când erai desinteresat, sau să iubești îndată pe altul, când te-ai despărțit de celălalt, plângând de disperare. In fiecare clipă, alte gusturi și alte perspective.

A căzut noaptea. Și pianul care nu mai termină și mă înebunește cu monotonia lui!

In restaurant, la masa mea un orb. A trecut câtăva vreme până să-l descopăr. Ținea capul plecat și fruntea încreștită ,ca un om cu gândurile aiurea. Găsise poziția aceea pentru că era o expresie a tragediei lui sufletești, sau că-și ascundea defectul de curioșii milostivi, sau că așa îi era obiectul de totdeauna. Perfect îmbrăcat în gris, fără de nici o neglijență, perfect bărbierit. Avea mâinile minunate, subțiri, transparente, îngrijite. In mâini își strânsese toată senibilitatea. Le

Muzeul Digital al Romanului Românesc
muzeuldigitalromanesc.ro/mdr1901-1932

plimba cu repeziciune şi cu fineţe pe obiectele depe masă şi era uimitor cu ce îndemânare mânca fără să se murdărească şi fără să se înşele. In acelaş timp părea preocupat de chestiuni importante, în afara micilor nevoi zilnice. Precizia cu care mânca, singură, îţi putea arăta că nu era aşa de distrat cum lăsa să pară.

Ca şi cum ar fi fost o întâmplare, mâinile lui tremurau pe farfurie, pe pâine, pe furculiţă, făceau cu repeziciune înconjurul mâncării din faţă. I-am invidiat această precizie, cu care văd, care pot aşa de uşor uza de toate mijloacele de investigaţie, şi care nu ştiu nimic.

Astăzi am făcut noi descoperiri asupra mea şi absolut surprinzătoare. Un „bleu": Sosit eri seara şi plec azi la 5 spre Londra. Fii atunci la Gara de Nord—Radu.

Radu era un prieten comun, deseori în tovărăşia noastră. El trebuia să ştie de tot ce se întâmplă în ţară. Aveam însfârşit posibilitatea să aflu adevărul. Şi acum au pornit în mine nişte sentimente extrem de stranii. Nici o bucurie la veste, nici o grabă ca să fiu exact la întâlnire. Şi apoi, brusc, o hotărîre, şi hotărîrea m'a uşurat parcă de buimăceală: „Nu mă duc!"

Iar acum stau în faţa mea, ca în faţa misterului morţii şi al vieţii şi pun întrebarea la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care nu pot răspunde: „Dece nu m'am dus?" Știu că am gândit limpede: „adevărul cel mai crud e mai bun decât nesiguranța". De-altfel, Radu, în fața durerii mele, ar mai fi rămas să mă îmbune, fără îndoială. Atunci? Din lașitate, de frică de asprimea vestii am preferat chinuitoarea existență? După cum, invers, sunt oameni cari, în război, se omoară de frica gloanțelor cari lovesc la întâmplare prin prejurul lor?

Sau poate pentrucă mă complac în disperarea mea și pentrucă, pornind dela câteva date reale, am întemeiat, sub pretenția adevărului, o atmosferă care nu corespunde realității? Și am perversitatea de a mă hrăni din această bolnăvicioasă hrană după cum mușteie se delectează pe hoituri? Sau poate neștiind încă adevărul, vreau să mai prelungesc, în închipuirea mea măcar, legătura cu Irina? Dar toate aceste sunt presupuneri și n'aș vrea, din pricina aranjării lor una după alta, să cadă greutatea pe vreuna din ele, pe ultima, de pildă, cum e obiceiul. Eu nu voi ști niciodată de ce nu m'am dus azi la întâlnire ca să aflu adevărul.

In balconașul dela clădirea de alături, la etajul al cincilea, și-a uitat un copil o mică jucărie: un bețișor, și, legată la un capăt, o păsărică de vată galbenă. Bețișorul e înțe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

penit într'un ochiu al balustradei, ața verde, scurtă, atârnă în aer, iar păsărica se învârteşte încetişor la adiere. Pasăre maltratată. Ciocul rupt pe jumătate, aripile una mai lungă ca cealaltă, aşezate nesimetric. Una din aripi, cea mai lungă, se loveşte uneori de beţişor, atunci păsărica se opreşte pentru o clipă, apoi după o mică sforţare, reîncepe să se învârtă. Dedesupt spaţiul gol, imens pentru mititica jucărie. Şi brusc, o milă cumplită mă cuprinde pentru vata galbenă dela capătul beţişorului. O milă cum n'am simţit iarna trecută, când o pasăre flămândă şi înfrigurată mi-a bătut în geam şi când mi-a fost lesne să deschid fereastra...

Revăd în curte un trunchiu gros, pe el câteva picături de sânge închegat, câteva pene negre, şi în el înfipt un topor. Împrejur peiarba grasă, sute de pui aleargă sprinten, ciugulesc, ciripind.

Păsări nebune, oameni imbecili... In fiecare clipă avem prilejul să surprindem neantul şi totuşi continuăm a trăi nepăsători, ne bucurăm sau ne supărăm pentru lucruri neînsemnate. Cei mai inteligenţi îşi găsesc o scuză: cultul energiei.

La furnici se pare că înmormântările se petrec cu mai multă grandoare şi nu se trec cu vederea ca printre păsări. Când omori o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

furnică, vezi cum celelalte încep o mișcare neîntreruptă, se vestesc, se strâng în grupuri, vin la mort și pleacă, apoi iarăș vin. Mai târziu pornește un fel de cortegiu. Câteva duc cadavrul și celelalte întovărășesc spre tainele unei deschizături. Convoi lugubru. Probabil că în ceată, fiecare își are rolul său. Unele jelesc, altele țin stindardele furnicești, altele pregătesc discursuri. Și parcurg distanța mișcând harnic picioruşele. Ceeace trebue să fie anevoios și obositor. Din nenorocire, pentru uzul lor nu s'a înființat încă tramcare, să poată duce, comod și eftin, toată familia deodată.

Am cunoscut un bătrân armean, numit Garabet, de-abia târându-și picioarele după dânsul. Putea fi dat ca exemplu al veșnicei deșertăciuni omenești, căci tinerețea lui fusese amestecată în multe aventuri galante, în cari totdeauna jucase rol de prim amorez, chiar dacă succesul nu fusese întotdeauna deplin. Mai povestea el uneori amintiri sentimentale ,pe cât îl mai ajuta memoria, și mărturisirile roze eșind din gura fără dinți, pe limba groasă și nesigură în mișcări, erau tragicomice.

Odată, de pildă, trebuia să se însoare. S'a dus la țară ca să serbeze nunta cu căruța plină de bomboane și găteli și și-a găsit mireasa, însă la brațul altui mire (pe atunci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu erau atâtea formalități), care n'a mai crezut necesar să schimbe ziua anunțată, să contramandeze invitațiile, să mai complice socotelile și chiar a făcut uz de pachetele aduse de primul candidat.

Și Garabet adăuga, consolându-se: „Dar cel puțin tot eu am jucat cu ea cel dintâiu!" Ce mult s'a râs și am râs de această reflexie!

Ca și cum noi nu ne-am face zilnic consolări similare și uneori pentru motive și mai importante. După ce-ți îngropi pe cine ai mai scump, îți mărturisești satisfacția: „slujba a fost impozantă!" Și apoi o bucată de vreme pornești spre cimitir cu buchețelul de flori.

S'a deschis ușa și a apărut, pe neașteptate, după obiceiul lui, amicul Coco. Sprinten, svelt, grațios, Coco este un tânăr agreabil, superficial, ușor paradoxal, serviabil când nu i se cer servicii prea complicate, compătimitor pentru durerile vizibile, spiritual și amuzant întotdeauna.

Poartă costume ultima modă, nu lipsește dela plajă vara și la cazino este un punct luminos, dela ceaiuri dansante, iarna. Știe perfect toate dansurile noi, la nevoie chiar acompaniază la pian, improvizează cu dexteritate un jazz-band și gungurește fără istovire franțuzește. Față de mine a fost totdeauna atent, ceeace era un merit pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://muzeuldigital.ro/mdr1901_1032

distracția lui obișnuită. Chiar, mi se spusese, când în conversații se găsea că sunt ciudat și poate ne la locul meu, îmi lua partea cu vehemență.

— „Ce pricepeți voi din Sandu!" Ca și cum el ar fi priceput ceva.

Nu-i ceream însă nimic, căci știam că ar fi promis imediat și apoi și-ar fi uitat promisiunea. Nici măcar nu-l invitam la mine, căci s'ar fi plictisit în sihăstria mea, sau și-ar fi uitat invitația. Venea după gustul lui, câteodată mai des, și alte ori mai rar, la ore întâmplătoare. Rămânea și la mine tot așa de superficial. Îmi vorbea de sporturi, de femei, de succese, cu toate că nu-l ascultam decât pe jumătate.

De data aceasta, sprâncenele lui lăsate în jos demonstrau o preocupare.

Eram curios ce putuse să i se întâmple. Mi-a explicat îndată, cu expresiile lui proprii de care nu se putea desbăca nici când era grav.

— „Știi, Suzanne „a filat". „Formidabil!"

Suzanne, pe care mi-o prezentase la Operă, era o brună delicioasă, surâzătoare, cu fața mică și șireată de șoricel.

— „Cu maître Jack. Imaginez-vous! M'am dus ca deobicei azi dimineață s'o iau la Bois. Făcusem rost de doi cai „pur sang". Și ea plecase. „Concierge-ul" mi-a râs în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/mdrr1901-1932

nas. C'est, en verité, formidable!"

Și începeam să fiu plictisit de această flecăreală desagreabilă, când, spre mirarea mea, văzui în colțul ochiului lui o lacrimă.

Fui brusc cuprins de remușcări și îmi făcui mustrări. Mă găsii injust în gustul meu pentru forme, căci nu puteam descoperi o suferință reală numai din pricina expresiei caraghioase. Cu afecție i-am cerut să-și destăinuiască supărarea. A ezitat. Apoi a izbucnit într'o mulțime de exclamări stupide ca să se sustragă întrebării mele. Mă mira această discreție, când îl crezusem incapabil să pue frâu vreodată reflexiilor lui imediate. Mă gândeam că, în definitiv, în aventuri proceda cu eleganță, că nu i se știe nimic precis, cu toate că nu era lipsit niciodată din grupul de fete, că de se mândrea în general cu succese, nu compromitea pe nimeni în special și că, în cazul Suzanei, lacrima revelatoare fusese spontană, fără voe, negată sau ascunsă după o clipă de reculegere. Necazul meu era mare și nu știam cum să-mi îndrept greșala de-al fi tratat de obicei prea ușurel.

Ca să-l consolez fără să-l umilesc, i-am povestit câteva frânturi din supărările mele proprii, cu toate că-mi displăceau mărturisirile. Îi spuneam ce ridicolă mi se părea închipuirea pe care și-o fac oamenii despre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

moarte, — un schelet cu o coasă în mână, — când eu o vedeam ca pe o fecioară împlinită, capabilă să-mi inspire sensualitate. Apoi îi arătam imposibilitatea de a cunoaște pe oameni și nesiguranța pe care ne-o inspiră iubitele noastre, de oarece orice gest de-al lor poate avea dublu înțeles. El spuse:

— „Ai dreptate, și am și eu un exemplu. Când eram student dam lecții de engleză unei domnișoare frumușele „une véritable jeune fille".

După obiceiul meu, profitam de ocazie „pour lui faire la cour". In mijlocul lecției venea o slugulița cu apă și dulceață pentru mine și o lăsa în fața mea. Trebuia să găsesc eu, mai apoi, între două vorbe, prilejul ca să „avalez" șerbetul. Bineînțeles, nu înghițeam tot ce era în linguriță, după regulele politeții. Odată, după ce am plecat, îmi arunc ochii întâmplător pe fereastra casei elevei mele, și ce văd: domnișoara, bine crescută, de altfel, „et d'une famille honorable", mânca restul dulceții. Și atunci mi-am pus întrebarea „de votre genre":

— Dece? Mă iubea, — „et j'étais sûr qu'elle avait de l'affection pour moi", cu toată gravitatea mea profesorală, — și avea gustul să mănânce după mine? Sau „tout simplement" îl plăcea dulceții?

Mă uitai la el să văd dacă nu este un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistafalvania.ro/mdrr/1901-1932

ironic, dar părea de bună credință. Într'un picior, cu o țigară spânzurată de buză, cu vorbe franțuzești intercalate displăcut, Coco făcuse caricatura grotească a întregei mele sensibilități.

Mi-i căzu capul pe umăr. Fără să-și explice bine motivul, Coco pricepu că mă jignise. Vru s'o dreagă și făcu o reflexie profundă pentru capul lui mic și frizat:

— „Eu nu te înțeleg. Pe deoparte te interesează chestiunile mari, ca moartea și viața, iar pe de altă parte detailezi la infinit o biată ființă umană, fără importanță. Numai cei cari n'au curiozități metafizice găsesc pe oameni cumplicați.

O liniște, apoi adăugă:

— „Eu să-ți spun drept, nu fac distincții între suflete. În schimb sunt foarte pricepută la fizic. Un „grain de beauté" pus nepotrivit pe un obraz, fie el greșit numai cu un milimetru, îmi face insomnie".

N'am putut să ridic capul, a plecat fără să știu când și cum. L-am văzut pe stradă și a voit, cu un ton care nu trăda nici un gând ascuns, să-mi explice neapărat un nou pas de dans. Pe la mine n'a mai venit.

1 Octombrie. Uneori era drăguță Irina, ca atunci înainte de plecarea mea, la masa din Parcul Carol, cu Niki Mihail împreună. La-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cui, negru și moale, tremura sub vreo lopată singuratecă iar în spate muzica restaurantului cu lumea colorată, cu o scenă ridicolă pe care dansau femei urâte. In fund, în clădire, dansuri moderne pe lângă cari trecusem mai înainte. Când mi-am adus aminte că și Irina are obiceiul să danseze... undeva, cu alții (eu n'am văzut-o niciodată), m'a durut gândul. Ca s'o iscodesc mă prefăceam că privesc cu interes.

Apoi, la masă, cu Niki înaintea noastră, Niki abia întors din străinătate, și noi îl întrebăm repede de toate, sărind și apoi revenind la acelaș subiect. Irina era vioaie întreba mereu, râdea, se apleca peste masă cu gesturi sprintene din mâini, cu mișcări repezi din cap: „Și spune Niki"...

Apoi am plecat și prin tot parcul a continuat vorba începută. Irina între noi doi, îmi strângea din când în când brațul ca să mă convingă că, în plină veselie, nu mă uitase. După ce am lăsat-o acasă, Niki mi-a zis: „S'a făcut frumoasă Irina! Păcat că e ocupată cu tine. Aș fi fost în stare să mă îndrăgostesc".

Era rareori așa: deobicei o cunoșteam aplecată, primind toate ocările mele, toate teoriile mele, mulțumită și nemulțumită cu aceeaș potolire.

2 Octombrie. Răscolind prin geamantan, o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

carte poștală: „Scrie-mi repede ce ai de gând să faci și mai ales unde să-ți scriu" acum când de două săptămâni nu mai primesc nimic și când mă întreb dacă nu m'a părăsit. Aș prefera-o moartă!

3 Octomvrie. Și iarăș o zi și iarăș aceeaș întrebare mă frământă: se mărită sau s'a omorât? Am examinat-o atât și acum nu știu de ce e în stare. Să se fi omorât repede, nemai fiind eu acolo ca s'o împedic cu teoriile? Cum va fi fost moartă? Au văzut-o atâția și cu să n'o fi văzut! Are genele mici și probabil că ochii nu puteau fi închiși de tot și s'o mai fi văzut vre-o dâră de sticlă neacoperită. Părul trebue să fi fost țepos pe carnea galbenă iar gura crispată. Avea dinții lungi și vreun colț va fi apărut peste buza strivită. Fața veșnic mobilă, calitatea ei principală, s'o fi urâțit de imobilitate.

Trebue să fi fost foarte urâtă. N'o pot închipui decât culcată pe o parte, astfel nu pot vedea decât jumătate din față. De încerc să-i schimb poziția în minte, se turbură imagina.

Nu s'a omorât. Fără un motiv nou puternic nu se putea. A trecut multă vreme de atunci de când era grăbită la moarte. Teoriile mele au convins-o pe deplin. Se mărită... pentru fericirea mea. Știe că nu mi-e de fo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

los și profitând de depărtare când nu pot face nimic, nedându-mi veștĭ pentru mai multă siguranță, se mărită. Cu toate că sunt încredințat că face un sacrificiu și de-aș vrea, ori când m'ar prefera pe mine, poate că numai gelozia mă chinuie. Prea de multă vreme nu se mai gândește decât că trec anii, și că o fată nu trebuie să rămâie singură mereu. Mie mi-a spus-o, e drept, plângând, dar prea s'a gândit de câte ori prietenele îi dau părerea. Și apoi alegea. Nu-i era indiferent cu cine face sacrificiul. Dragostea mea! Am crezut-o mare, măcar uneori. Am văzut-o de atâtea ori repetată prin parcuri, pe drumuri, prin camere, și totuși am crezut-o mare. Am văzut-o pe Irina plângând, ascultând, aprobându-mă, făcând scene nebune și apoi îmblânzită, îndrăgostită. Și atunci îi luam toate faptele și le analizam. Nu eram mulțumit cu rezultatul analizei mele nici odată. Nu mă asculta decât de aproape. Puterea mea asupra ei se perdea la depărtare și după un timp mai îndelungat.

Isbucnirile ei prea erau pe neașteptate ca să aibă o bază solidă, micile petreceri și cunoștințele ei cu cari se simțea bine, mă umileau. Dansuri, spirite eftine, puțin intelect, uneori conversații interminabile, și multe slăbiciuni cari mă făceau să mă îndo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

iesc de trăinicia dragostei ei. Dar deprins cu viața familiei mele burgheze, nu trăgeam concluzii prea rele. Cu toate că gelos din fire, cu gând iute spre toate supozițiile, veșnic bănuitor, sunt atât de burghez că aș putea fi ușor înșelat. Sunt credul, indiferent de scenele ghimpoase pe cari le fac.

Trebuie puțin talent spre a fi mințit. Toată lumea de pildă protesta împotriva vieții mult prea vioaie pe care o ducea Irina față de toți. Toată lumea se gândea la rău, numai eu, cu toate că veșnic cercetător, nu credeam nimic. Și am presupus dragostea ei mare!

De fapt mă doare mai puțin supoziția dragostei ei netrainice decât gelozia că va aparține altuia. Că va fi îmbrățișată pe gură, pe tot corpul gol, că va fi a lui, că ea, după câteva săptămâni (poate mai puțin) de primire servilă a mângâerilor, — obligată față de amintirea de altă dată, — după câteva lacrimi de remușcare, simțind că totuși faptul brutal produce asupra simțurilor ei, acum învățate, aceeași voluptate, va lăsa slobodă firea ei, se va încolăci, va tremura, va geme, va obosi.

Așa de mult aș vrea să fi murit!...

4 Octombrie. Prost amant am fost, fără îndoială. Nu eram niciodată mulțumit de nimic, spuneam toate gândurile rele fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cruțare și chiar îmi plăcea uneori să chinuiesc fără motiv. Voiam lacrimi din senin, atunci când mă durea că nu mai plânsese de mult. Și umilințe la tot pasul. Mă roșiam când, cu dânsa, întâlniam pe cineva străin, pierdeam sau dam altora cadourile ei mici (mărturisindu-i apoi cu regret) o vorbeam de rău sau, și mai grozav, lăsam să se vorbească de rău iar eu surâdeam.

Unul a făcut-o într'o zi „moacă" și eu am făcut haz. Dealtfel ca s'o chinuesc, eram uneori brutal cum nu e în firea mea, căutam cuvinte grosolane cari alunecau anevoie pe limbă, râdeam sarcastic la vre-o afirmație de a ei, o priveam îndelung cu dispreț pentru făptura ei mică, ceeace o făcea să se îngălbenească. Tot timpul dela început, m'a chinuit dragostea ei arătată fățiș, lacrimile și desperările, frământările cari îmi împedecau munca. Apoi, tot timpul de mai târziu, m'a durut că nu plânge destul, că nu se mai arată complect nenorocită, că nu se mai agață dureros de mine. Și acum mă tem ca lipsa mea să n'o fi desobicinuit de puterea mea asupra ei și să nu se fi convins că nu se mai poate continua așa, să nu fi luat vre-o hotărâre, și profitând de depărtare, să aibă curajul acțiunii. Mintea mea nu se gândește decât la răzbunarea teribilă dela urmă, decât la vorba care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ar putea fi definitivă. Ca un actor care se gândește în fața oglinzii la toate posibilitățile de a interpreta o scenă puternică, așa îmi strâmb gândul după o formă unică de pedeapsă. Neștiind întru cât va avea efectul dorit răutatea mea, imaginația mi se sbate în van. Cu vaga intenție de a o face să se reîntoarcă, îmi schimonosesc figura ca să-i arăt cât sunt de nenorocit.

Sau arătându-mă indiferent, va durea-o mai mult? Dar sentimentul acesta este prea fin ca să-l simtă cu tăria cu care vreau. Și apoi chinul meu are nevoe de o descărcare fizică. Indiferența presupune, din potrivă, un zâmbet patern față de ea și față de aceea care o strânge în fiecare noapte în brațe, — și chiar o aprobare tacită. Aș fi în stare?

5 Octombrie. Îi doresc moartea, așa am zis. Dacă vorba e sinceră, sunt un monstru, cu atât mai mult când faptele ei nu o merită. Irina a fost întotdeauna bună cu mine, m'a suferit, s'a umilit, mi-a știut toate slăbiciunile și acum orce ar face și orcât de mâniat aș fi contra ei, îs afară de a se aranja personal se sacrifică puțin și pentru mine. Se sacrifică poate, și în orce caz o doare pasul pe care-l face. Dealtfel nici durerea mea nu e atât de grozavă ca să cer o răzbunare așa de cumplită. N'am făcut nici un gest nici odată pentru a o lega

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mem1901-1932

sigur de mine și nu-l fac nici acum. Aș putea să-i scriu și să-i făgăduesc c'o iau eu, să-i spun sorei mele Vana să se ducă la dânsa, sau să iau primul tren și să mă întorc.

Nu voi face nimic din toate acestea. Chiar dacă față de mine, recunoscându-mi suferința, mă umilesc, nu vreau să mă umilesc față de alții. Scena din copilărie când plângeam și ceream ertare unei fete care voia să mă părăsească, săturată de răutățile mele, nu vreau să se mai repete. N'aș fi în stare s'o omor. Sunt laș și mi-e frică pentru mine sau mi-e frică de sângele care-l voi vedea curgând.

Dealtminteri, chiar de se va întoarce la mine, sau se va dovedi că la mijloc n'a fost decât o neînțelegere, bucuria și potolirea sufletului meu încordat nu mă vor îndemna să fac pasul pe care-l așteaptă mereu. Voi continua viața dela început, fără nici o convingere în viitor, nemulțumit de prezent, supărat că voi renunța din pricina ei la multe succese, roșind de prima glumă sau ocară a altuia asupra legăturii noastre. Totuși sunt incapabil să-mi dau seama de durerea pe care o voi avea, aflând vreo veste rea. N'am presentimentul gradului de supărare. In aceeaș zi, la diferite momente, mi se pare că m'ar durea în diferite feluri, sau uneori

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că nu m'ar durea deloc. Mai ales, aci, de departe. De aproape, putința de a mă duce s'o văd desfigurată, înspăimântându-mă de mâna galbenă (mâna mai ales m'ar înspăimânta) văzând pe alții țipând,, sau măcar văzând mormântul proaspăt, aducător de amintiri, înainte de a mă fi deprins cu ideea morții, — aș începe și eu poate să țip, să mă cred fără de consolare. Nu trebuie să mă ponegresc, nu știu ce voi face de voi afla-o moartă...

Pentru că îmi arăt necazul cu mai puțin sgomot, mă cred mai puțin ridicol, iar mândria mea, printr'o sumă de complezențe, se crede mai puțin atinsă. Azi dimineață m'am surprins trimețând Vanei o scrisoare, spunând că poate mă voi întoarce la București. Aceasta, e desigur, o trecere până la o nouă scrisoare: mă voi întoarce imediat! Intr'adevăr, ce rost ar avea întoarcerea mea? De sunt consecvent cu mine, moartea ei ar face prezența mea inutilă, iar măritișul neîndeplinit încă, n'ar putea să schimbe nimic, deoarece nu vreau să opresc prin lacrimi și sgomot ceeace-mi fuge. Să mă umilesc față de cineva de care, la glumele altora, am roșit de atâtea ori. Și totuși de judec limpede, scrisoarea mea nu'are decât un singur rost: prilejul de a o vedea, de a mă arăta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901-1932

nenorocit, de a blestema sau de a-i face reproșuri cu glas molatec și impresionant, de a o sili să se întoarcă plină de remușcări, de a o simți desnădăjduită, de a o chema fără să mă simt umilit, chiar de nu voi ști să limpezesc dacă durerea ei sub ploaia vorbelor mele e tot așa de mare ca și aceea pe care o simte în lipsa mea, și când se crede datoare să facă un gest tragic. De nu voi primi nici un răspuns, la noile mele imprecații, mă voi întoarce, pretextând acasă, ca să nu fiu ridicol, că sunt bolnav. In definitiv, cu toată fruntea mea încruntată, cu toți mușchii mei celebri, cari mă fac să mă pot lupta cu ușurință cu trei oameni de odată, sunt laș, mic, nesigur de ce simt, și mai ales necăjit.

In ziua de toamnă, barca unde-mi scriu aceste note chinuite plutește lin pe Sena, vântul abia bate, soarele se aruncă furios în apă, — o ultimă bucurie înainte de a începe ploile și frigul...

Saresnes, în pădure. Dar poate cine știe, se va fi omorît. Cu toate că n'o cred în stare, cum o credeam în stare odinioară (reflexie dureroasă, căci e dureros să știi că dintre atâtea posibilități cari prididnuesc lipsa veștilor, aceasta e cea mai puțin sigură), totuși se va fi omorît. Lucru îngrozitor. Să facem atâtea planuri, să ne chi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ndr1901-1932

nuim, să muncim împreună, atâtea amintiri dela vârsta noastră cea mai frumoasă, şi totul să se termine, totul să fie inutil. Şi atunci mă înfior: orce mai bine, orce se poate reface, chiar şi gândul că a fost a altuia se poate consola, — însă astă nu...

In jurul meu copacii se întind aranjaţi cu artă, cu locuri goale, socotite măsurat, printre ei, melancolici, făcuţi să mă doară şi mai mult. Dar poate, în cameră pe o zi ploioasă, aş înebuni, sau mai bine aş luà trenul îndată înapoi.

De i-aş şti adresa sigură, i-aş telegrafià să nu facă nimic rău, căci o iau eu...

Şi poate că mi-aş ţine cuvântul...

...In barcă, în noapte, şi acum la Comedia Franceză, înaintea spectacolului. „A quoi revent les jeunes filles".

Ce-a făcut oare? Sunt sigur că în urma rândurilor mele a luat o hotărîre, dar care? Să scriu faptele ca să mă lămuresc mai bine:

In mijlocul scrisorilor ei toate bune, pline de planuri, o alta cam neexplicită: „Familia şi-a pus un gând ridicol cu mine". Am înţeles o proecţie de mariaj cu o partidă acceptibilă. Atunci enervat, i-am trimis o scrisoare mică şi rea, în care îi reproşăm că mă ofensează, că dă vecinice ocazii la astfel de întâmplări, că de n'are pesemne un alt scop,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu îmi dam consimțământul. După o zi o nouă scrisoare dela ea (înainte de a fi primit răutățile) în care-mi vorbește iarăși amical de noi planuri împreună. Apoi nimic de 20 de zile. A luat, se vede, o hotărîre, în urma rândurilor mele. Care? Asta e întrebarea ce mă frământă. Prima ei înfățișare este de a nu-mi mai scrie nimic.

Procedeu crud și nedrept. E nedrept față de prietenia noastră veche, de faptele noastre la olaltă, de imposibilitatea de a întoarce în minte ultimii cinci ani fără să ne întâlnim la orice moment, unul lângă altul. Si noi întrebări mă iscodesc. După ce-mi spune de „planurile ridicole ale familiei", adaugă: „aș vrea să viu la tine imediat ca să mă sfătuesc și aș face nebunia asta chiar de n'aș avea decât bani de ducere până acolo, departe". Deci e un proect. Un proect care mă interesează. Are nevoie de sfatul meu și eu, netrebnicul, i l-am dat. „Îți dau consimțământul!"

Totuși, ce o fi făcând acum?

Spectacolul începe; după un act:

Teribil, să ai asupra unei femei toată puterea să faci ce vrei cu ea, să o silești să facă orce ți-ar trece prin cap, s'o faci nenorocită sau fericită aproape în aceeaș clipă, și apoi să nu mai poți nimic. Din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

cauza depărtării să te simți neputincios de a schimba cât de puțin mersul evenimentului. Și impresia că orice sforțare e vană. Cu ajutorul aței am mișcat paiața cum am vrut, în dansurile cele mai capricioase, și acum, ața rupându-se, paiața rămâne nemișcată, oricât m'aș strâmba, orcât aș întoarce în mână firul rupt, sau orcâtă artă aș pune.

6 **Octombrie.** Nu știu, poate neputința de a mă considera un altul în împrejurări și mai rele, sau poate că de multă vreme n'am avut prilejul unei suferințe așa de lungi, dar mă simt foarte epuizat. In unele clipe sunt hotărît să plec imediat să văd ce s'a întâmplat acolo.

Știu că n'o să mai mă pot reîntoarce, că o să renunț la planuri la cari mă gândeam de atâta vreme, că hotărîrea asta e inutilă sau prea târzie, că acolo în fața faptelor împlinite, durerea ar fi încă și mai mare și, mai ales, aș fi nevoit s'o port ridicol în fața tuturor. Dar nu mai pot. De mai continuă starea asta, simt că nu voi mai fi stăpân pe mine, oricare ar fi regretul de mai târziu. De fapt situația e foarte clară. E moartă, — și atunci n'am ce căuta acolo; e măritată sau se mărită, — și atunci sau e prea târziu, sau sunt ridicol de desfac ceva, și în încercarea de a desface, mândria rănită m'ar nenoroci și mai mult; sau totul a fost o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr:1901-1932

glumă, — și trebue să am răbdare. Și totuși când văd în fiecare dimineață cutia de scrisori goală, după ce o noapte întreagă m'am sbuciumat așteptând; după ce, coborând scara, mă închin lui Dumnezeu la care nu m'am gândit nici odată, cerându-i o veste, — nu mai sunt stăpân pe mine. Dealtminteri nu mai primesc nimic dela nimeni, au complotat cu toții împotriva mea. Sentimentul care mă chinuie, orcare mi-ar fi judecata: teama de a fi a altuia printr'o hotărîre în care intră nu numai un sacrificiu, dar și grija de a-și aranja o viață nesigură și mai ales, față de mine, cumplită uitare.

Voi povesti o scenă dintre noi caracteristică și din care s'ar putea vedea că multiplele interpretări ce dau tăcerii ei actuale nu sunt numai jocuri ale unei imaginații bolnave. Se mutase în orășelul de provincie, deci era în ultima epocă a legăturii noastre, pe timpul când din pricina distanței și a vieții noi pe care o ducea, i se mai potolise dragostea, chiar dacă uneori declarațiile ei isbucneau tot așa de pasionat. A venit la București anume să mă întâlnească, și cum familia mea toată plecase la țară, am chemat-o la mine acasă. Eram curios s'o văd între obiectele mele familiare printre cari trăiam,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

la cari ţineam, de cari îi vorbiseam adeseori şi prevedeam cu emoţie propria ei emoţie, dar m'am înşelat (şi dureroasă a fost pentru mine constatarea). Preocupată de intenţii străine, abia observă cum o aşteptaseră florile din glastră, cărţile, plăcile de palefon cu muzică aleasă, portretele şi focul voios din sobă. Acceptă îmbrăţişarea mea, străină, rece, ca pe o obligaţie şi nu pricepeam în ce fel s'o refac, aşa cum era de obicei, şi cum mă părăsise cu o săptămână înainte.

Pregătisem cu multă artă tartine şi prăjituri, le alesesem numai pe cele care ştiam c'o să-i placă sau îi vor face mai mare efect, samovarul sclipitor nu aştepta decât să-i pun jăratic, iar ea stătea cu braţele moi, cu paltonul pe dânsa ca gata de plecare, cu privirea absentă. Am încercat să fiu tandru, apoi m'am pornit pe o bucurie factice, cu spirite de diferite calibre, înşirate unele după altele, ca mărgelele, cu gesturi brusce şi probabil caraghioase, şi sgomotul meu accentua şi mai mult liniştea ei. Hotărât, atmosfera dintre noi conţinea ceva impur pe care nu-l puteam descoperi, făcând zadarnice şi ridicole truda mea de atunci şi toate preparativele dinainte. Am mai pus câteva lemne în soba de fier, am aşezat cărbuni în samovar, monologând prin cameră şi prefăcându-mă că nu observ răceala ei; m'a lă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvaniara.ro/mdrr1901-1932

sat să mă ostenesc jumătate de oră, și când i-am servit paharul cu ceai, a făcut un gest vag: „Nu beau, nu mi-e foame, mulțumesc".

Am pornit o rugăminte impetuoasă în care puneam ultima mea speranță de a-i destinde indiferența și în fața tânguirilor mele, a adăugat: — „dacă vrei tu" pe un ton lipsit de orce căldură și acceptarea nu putea să-mi producă nici o mulțumire. A mâniat în apă un pesmete, l-a mușcat la un capăt, apoi l-a pus alături, a sorbit câteva picături, și iarăși a rămas nemișcată. Am căutat s'o încălzesc, s'o îmbrățișez cu putere, să-i sărut mâinile, ochii, obrazul și gâtul, m'a lăsat o bucată, apoi s'a degajat ușurel și a spus:

— „Stai Sandu liniștit și ascultă-mă. Am să-ți vorbesc".

Aveam să capăt în sfârșit, explicația purtării ei și-mi dam seama că acea explicație nu poate să-mi producă nici o bucurie. Mi-a pus întrebarea care, prin fermitate și prin neobișnuință că venia din partea ei, a despicat aerul și a isbit în ureche ca un ciocan.

— „Ce ai de gând să faci cu mine?"

Incercai o paranteză care ar fi diminuat înțelesul vorbelor rostite, ar fi lungit conversația și ar fi creiat atmosfera neprecisă ce nu i-ar fi explicat nimic, ar fi obosit-o și ar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fi făcut-o să redevină așa cum o știam — „Când?" Răspunsul sosi tot așa de dârz — „Deacum înainte".

Reluai teoriile vechi — „Vom fi cei mai buni prieteni, ne vom vedea cât mai mult, mândri de îmbogățirile spirituale cari vor spori zilnic, disprețuind regulele moralei obicinuite"...

— „Și e potrivit pentru mine asta?"

Într'adevăr era potrivit pentru ea asta? Ce să-i răspund? O femee, totdeauna fluidă în judecățile ei, își are precise ideile pentru aranjarea vieții (redusă la o singură formă: mariajul).

După o mică tăcere — „De ce nu mă iei tu?" N'o luam pentrucă nu puteam renunța definitiv la toate planurile mele copilărești, pentrucă o găseam prea neînsemnată pentru mine, și în acelaș timp n'o părăseam căci mi-era milă de dânsa și groază de singurătatea mea. — Cere viițios în care nici o hotărâre nu știam să iau și timpul curgea. Puteam să-i spun asta? Să-i înșir iarăș ca de obicei — „Nu sunt ca toți oamenii ca să accept obligații"? La o întrebare răspicată, frazele acestea, brodărie literară, ar fi sunat prea fals și deci am preferat să păstrez tăcere, aplecând capul puțin în jos. Tot ea a făcut diversiunea.

— „Știi că m'a cerut un locotenent!"...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

De data aceasta căpătasem posibilitatea să răspund, cu toate că suferința pe care mi-o pricinui vorba ei, mă împiedică să mai dau vre-o importanță faptului că întrebările erau, cel puțin pentru moment, înlăturate. Am mers pe singurul drum ce-mi sta la dispoziție: sarcasmul. — „Tu cu un locotenent! Pentru asta m'am căsnit să te învăț, să te fac neprețuită printre camaradele tale, să poți descifra ideile cele mai subtile! Nu ți-ar fi milă de tine însuți? Un locotenent care ar spune în loc de Racine, Racin! (Aluzie la o întâmplare anterioară de care râseserăm cu chef amândoi).

— „Ce are a face! Nu va exista! Are bani, rude la Florența unde merge în fiecare an, acolo mă voi educa pe cont propriu!"

Deci, avea răspuns la toate exclamările mele, planul fusese bine cugetat. Ca și cum ar fi vrut să-mi arate că o hotărâre posibilă n'ar fi fost rezultatul unei ușurințe, îmi reaminti.

— „Știi bine că am fost deseori decisă să mor și că m'ai împiedicat. Ar fi fost și acela un mijloc. Acum nu mi-a mai rămas decât aceasta".

— „Și cu cine?"

— „Cu X".

— „Imbecilul acela!"

— „Dar e așa de bun!"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Răspunsurile veniau formidabile, grave sau uşuratice, aşa de caracteristice pentru ea, că lupta era zadarnică. Lupţi atâta timp cât eşti cu inamicul pe acelaş plan, dar nu când te afli pe planuri paralele. Invins, nu mi-am mai ascuns deprimarea; încercai mai bine să mi-o exploatez, s'o îndulcesc şi s'o fac să renunţe la gândurile străine. Prevăzuse, şi pentru a nu face vre-o imprudenţă, şi-a reluat mutismul şi faţa imobilă. Văzând că nu eram în stare să încălzesc spaţiul mic dintre noi, m'am aţipit de dânsa, am încercat s'o mângâi întâi numai pe obraz, apoi mâna ca din întâmplare, pătrundea tot mai adânc sub bluză. Mi-a simţit imediat intenţiile (cu toate că era aşa de obişnuită cu îmbrăţişările mele, că ar fi putut să nu observe îndată) şi a încercat să se desfacă. Atunci am riscat ultimul mijloc, neţinând seama de rupulsia pe care o aveam pentru ori ce fel de brutalitate. I-am smuls hainele, i-am svârlit ghetele şi ciorapii, în timp ce ea se învârtuna zadarnic să se apere, sbătându-se, încercând să bată şi să muşte, aruncând cuvintele cele mai dureroase pe cari nu voiam să le aud.

— „Te urăsc, brută! M'auzi? Te urăsc!" Am aruncat-o despuiată sub plapumă. Când m'am apropiat apoi, am găsit-o fără mişcare, rece, fără opunere dar şi fără să se ofere ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

altă dată, indiferentă de ce se va întâmpla cu dânsa. Pricepând că împotrivirea ei nu punea să-i fie de folos, și deci era inutil s'o mai continue, întrebuința un alt procedeu care astfel avea să mă copleșească mai sigur. Dar contase prea puțin pe nevoi și pe sânge: întâi doar câteva vagi tresăriri, apoi respirația tot mai apăsată și mai inegală, și la urmă sbuciumul complect. Ne-am regăsit abătuți, stânjeniți unul față de altul. Am spus ca să încep într'un fel:

— „S'a făcut frig în odaie!" M'am dus să mai pun lemne pe foc, apoi am reîncălzit apa de ceai și am reumplut paharul cu un capăt de pesmete rămas înăuntru, care, înmuindu-se, murdăria aspectul apei. I-am oferit din nou să bea și m'a refuzat iarăși. Când m'am apropiat, m'a întrebat cu acciaș voce aspră de mai înainte:

— „De ce să nu iau pe locotenentul X?"

Așa a trecut toată noaptea ceea grozavă: cu succesive răciri și, după câteva lemne, încălziri ale camerii, cu ciaiul de culoare murdară mereu repetat, cu îmbrățișările noastre fierbinți, și apoi cu întrebările reci și închizitoriale.

Dimineața îi pleca trenul de cu vreme, s'a îmbrăcat în grabă și am fugit, ca să nu întârziem, până la gară, prin troene, amuzându-ne fără să vrem de echipajul pe care tre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir1901-1932

bluia să-l ţinem pe ghiaţă, mână în mână, desmorţiţi de goană şi de vântul sănătos ce ne plesnea peste faţă şi ne înroşea pielea.

Din ce în ce ne-a revenit dispoziţia de altă dată şi râsul fără constrângere; s'au îndepărtat gândurile neliniştitoare, iar la treapta trenului ne-am luat rămas bun, ca şi cum nimic nu s'ar fi întâmplat (doar fără melancolia despărţirilor). Chiar în momentul plecării, Irina mi-a zis:

— „Să nu crezi nimic din tot ce ţi-am spus astă noapte. Totul n'a fost decât o stratagemă ca să te fac să mă iei tu!"

Invinsesem, sau dezastrul meu era, în momentul acela, definitiv hotărît?

Mi-am simţit corpul şi mi-am zis apoi: sunt întreg, sănătos, şi orce s'ar fi întâmplat cu ceilalţi, eu n'am păţit nimic, şi orce tragedie aş vrea, mă pot reface încă.

Slabă consolare şi scurtă...

In durerea mea, mi se pare că acum, pentru prima oară, s'a întâmplat ceva real în viaţa mea. Tot ce a fost timp de cinci ani, — lacrimi, scene, veselie, conversaţii interminabile, — era numai la suprafaţă, fără nici o profunzime în suflet.

7 **Octombrie.** Azi m'am frământat mai puţin. Am avut tăria, — şi nu mă socoteam în stare de această tărie, — să nu mă mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gândesc. Sau mai bine, să nu mai întorc în toate felurile frazele ei și toate posibilitățile. Căci gândurile, printre rândurile cărților, printre replicele teatrului, se îndreptau numai acolo. Am început poate să mă obișnuiesc sau mă fortifică siguranța că săptămâna viitoare, de nu voi mai primi nici o explicație mă voiu întoarce. Din când în când, vag, îmi dau seama ce frumos e Parisul, în zilele de toamnă calde și moi.

Ca să treacă timpul, merg la toate speccolele, și mă gândesc cu groază la ziua de mâine, când n'o să fie nici un matineu. Ori ar fi, e vinovată. Orice ar crede despre mine, nu e frumos să plece, după ani de zi împreună, fără să-mi spună un cuvânt. Nu e frumos să ia o hotărîre, orcât de generoasă ar fi, fără să mi-o trimită și mie. Altminteri gestul ei ar semăna, — exterior, — cu al oricărei femei care, părăsindu-și amantul, fuge cu altul. Ori cât de mult ar fi durut-o scrisoarea mea, nu trebuia să se răzbune, chiar dacă nu credea că aș putea suferi prea mult. Fără îndoială, a făcut multe sacrificii pentru mine timp de cinci ani. A făcut toate nebuniile, și fără nici o siguranță că va fi răsplătită la urmă. Poate că a și profitat de pe urma prieteniei mele. A învățat, a văzut, a auzit. Chiar de nu va fi simțind valoarea acestor lucruri, n'ar tre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dai să le uite. Serviciile reciproce nu se compensează și deci nu pot fi șterse perfect fără ca să mai rămână cineva dator. Or ce s'ar fi întâmplat, rămân cinci ani de amintiri comune cari nu trebuie să aibă un sfârșit așa de brutal, sau așa de indiferent. Oricare ar fi scuza lînei, procedeul este rău. Prin bănuieli pe cari mi le produce, încrederea se va înlătura pentru totdeauna în conștiința mea. Personalitatea ei e simplă și nu merită poate atâtea întrebări. A fost îndrăgostită de mine, nu așa de terîbil însă ca să nu se amuze cu alții în lipsa mea, să nu flecărească, să nu facă planuri în cari nu aveam rol, să-mi asculte poveștele, să nu se gândească că nu va putea rămâne fată bătrână, cu frica veciniçă de a o părăsi. Desigur, despărțirea de un om pe care te-ai obișnuit să-l iubești e grea, dar profitând de lipsa lui, de un timp mai lung când n'ai mai fost mereu cu el, și de puțină sforțare, când e și în binele lui... Mijloacele nu mai importă.

Discut mijloacele când pe mine mă doare faptul în sine!

8 **Octombrie.** Aseară puțin vin m'a făcut mai rezonabil. Mi-am zis cu toată convingerea: atâta pagubă!E cea mai bună ocazie să scap de ea, așa cum aș fi vrut deseori. Ea mi-ar face numai încurcături: renunțări,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cievetiri de ale publicului, greutatea de a mai continua sau de a mă ascunde. Și chiar uneori plictiseală. Atâta pagubă! N'are nici bani, nici frumusețe, inteligența ei este așa de puțin personală că se mulțumește numai să-mi repete observațiunile mele. E deseori comună și găsește plăcerea între cei comuni. Ne întreagă la minte, uită, se încurcă, greșește, nu pricepe cu toate că aprobă, n'are intuiții...

Și astăzi mă gândesc iar la ziua plecării, la un răspuns, la o veste, mă gândesc ce să fac ca să nu mă mai gândesc.

Ca să am impresia că nimic nu s'a întâmplat, să chibzuesc ce dar îi voi duce la întoarcere...

În metropolitan o fată drăguță se uită la mine. Mi-am zis: iată scăparea! Să am numai curajul să încep vorba. Mi-ar răspunde. Ocupându-mă cu dânsa, voi uita pe cealaltă. Nu voi mai fi așa de singur și gândul întâlnirilor va face să-mi treacă timpul.

Fără curaj, n'am început vorba. Fata a deschis o carte iar eu am lăsat-o să plece mai departe. N'am avut îndrăsneala... și apoi la ce bun... Imediat ce voi isbuti, ce rost voi mai avea? Am nevoe de dragoste adevărată, și asta nu vine decât încet, la ocazii mari și nu la ochiade fugare. Ce îi voi spune

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

ci când Irinei îi făcusem educația intelectuală timp de cinci ani? Ce încredere aveam ca să încep munca mea dela început, când Irina, după atâtea lacrimi și atâtea sacrificiu, după atâta timp mai cu seamă, a știut să profite de primul moment de libertate, după câteva luni de despărțire?

Zi mai calmă. Am ajuns uneori să-mi zic: Ce puțin am suferit! Credeam că o să fie mai grav. Așa de puțin am ținut la ea? Și mai cu seamă: sunt în stare să țiu la cineva? Totuși mereu mintea mea face o imagine: Irina, lângă un om străin care, cum nu-l cunosc, ia forme diferite. Irina dând explicații asupra nunții, pregătindu-se, încercând rochii, făcând mici escapade în doi, sau mai mulți și ei doi la o parte. El vorbindu-i, făcând socoteli și ea ascultându-l. Pe urmă, ziua nunții, felicitări, lumină și Irina repezită prin odăi, privind, vorbind și încordată lăuntric. Căci, orcum, nu va putea să nu se gândească și la mine. Apoi seara, rămași singuri. El isteț, ea puțin nenorocită și fără mișcare, el care o prinde în brațe, o strânge din ce în ce mai mult, îi spune c'o iartă de tot trecutul pe care-l bănuește. Ea rezistă ușor. Apoi se culcă încet, fără sgomot, în întuneric, scoțând lucrurile pe îndelete, iar el își repetă rugămintea, și într'o seară în sfârșit ea va plânge iar el o va strânge me-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rău. Și cu o mișcare repede își va strecura mâna sub cămașa ei. Fără gest, ca va primi dorința lui, apoi se va deprinde...

11 Octombrie. Brusc rana mi s'a redeschis. I-am scris iar o scrisoare în care fac toate concesiile. Nu mai am rost, nu cunosc pe nimeni ca să-mi treacă timpul. Acum pe o bancă în Bois, aștept să treacă ziua. De când mă știu am încercat să citesc în mine. Mi-am analizat durerile în mijlocul lor, și acum, cu toate acestea, mă aflu în fața mea ca în fața unui străin. Nu știu cât e de mare suferința mea. Cred uneori că n'o simt și apoi mă cuprinde tot așa de tare. Gândul la ea mă obsedează. Aceasta-i dragostea? Mai mult decât toate mă simt gelos. Așa e dragostea? Sau gelozia este posibilă singură, fără dragoste?

De atâtea ori m'am gândit s'o termin cu ea, și acum i-am scris să vie neapărat că fac tot ce va spune. Și dragostea ei? A plâns și a vrut să se omoare. In orice caz a fost convinsă că vrea să se omoare. De aș fi lăsat-o ar fi avut curajul ultim în fața armei grozave? A făcut sacrificii, dar acum a plecat, cu toate că nu eram acum mai rău decât atunci. M'a lăsat cu riscul de a mă nenoroci, fără o vorbă de părere de rău. Este o dovadă de curaj din partea ei, sau un pretext de a termina fără sbucium?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cinci ani am examinat-o. Credeam că-i cunosc toate resorturile sufleteşti şi acum, după câteva săptămâni de despărţire, mă întreb de nu m'am înşelat cu desăvârşire. Tristă e experienţa pe care o fac. Am crezut că deoarece îmi dau seama de toate gesturile şi mimiile unui personagiu, de tot ce are exterior, îl cunosc perfect; că deoarece plânge disperat, spunând vorbe tragice şi jurăminte, — adevărul din adâncuri este acelaş. Şi acum văd că natura umană e mai complicată. Forţa orcât de sinceră, nu garantează şi durata sentimentelor. Nu putem fi siguri de ce e înăuntrul nostru. Cunosc o doamnă care, la moartea bărbatului ei a încercat de mai multe ori să se omoare.

Impiedicată mereu, la urmă s'a remăritat. Acum râde şi are copii mari. Ce suflet va fi având, sau care e evoluţia lui, pe care n'o pricep eu şi n'o fi pricepând-o nici ea? Ce ştiam noi de vom muri, cine are să ne plângă şi cât o să fim plânşi? Sufletul omului... In faţa lui, aproape de noi, mic de încape într'un corp şubred, stăm ca în faţa infinitului.

Când vezi o mulţime — ca acum, de şcolari cari se joacă într'un luminiş din Bois, — aşa de la fel cu toţii, îţi dai seama de ce ingenios şi paradoxal a fost acela care s'a gândit la personalitatea fiecărui individ în parte. Trebuie să fi suferit enorm şi şi-o fi simţit enorm existenţa. Şi-a ţipat-o şi atunci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a fost nevoit să lase și pe alții să și-o țipe. Rezultate altruiste pornesc dintr'un temperament frământat de el, în el.

Copiii țipă, sar după o minge care alunecă repede în toate ungherele, sfărâmând frunzele Culcat într'un colț, privesc și scriu. Contemplu cu hârtia înainte, ca un pictor cu paleta. De ce în jurul meu nu se strânge lume? Care din ei ar fi în stare, din joacă, să mă privească și să facă reflexia: Uite unul care scrie uitându-se la noi...

Pe deasupra mesteacănii își întind brațele săltându-le, grațioși și albi ca niște baletiste...

12 Octombrie. Urmăresc firul durerii mele, și cu toate că mă simt amărît, totuși mă întreb dacă puțin nu am mințit plângând o iubită pierdută. timp de atâtea pagini. Intensitatea durerii scade, oricare ar fi omul, așa e firea. E insuportabil să te vaeți într'una. Sau poate numai durerea se transformă? Nu cred. Desigur, pierderea unui copil roade continuu pe o mamă. Totuși, de nu înnebunește în primele zile, cu timpul își va ocupa trei sferturi din zi cu alte gânduri.

Intre dragostea de mamă și dragostea de iubită este o prăpastie, nu numai ca formă, dar și ca trăinicie. Obligațiile, la mamă, au săpat într'atâta cămările sufletești și de atâta vreme, încât o trădare este rară. Iubita nu s'a dat decât din capriciu sentimental, con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vînsă dealtfel de adevărul dragostei. Este mai fără minte și mai grăbită să se omoare decât o mamă. O spumă fierbinte în veșnică fierbere. Tinerețea, simțirile proaspete, curiozitatea, o îmbie să încerce. Lanțurile cu care i-a plăcut la început să se lege, i se par curând prea dure și nu se mai simte datoare să le suporte. Își va găsi cu ușurință o scuză. Și va iubi iarăși cu aceeaș patimă, tremur, nervi, pândiri perverse, amenințări. Și la o vreme, îmbrățișată prea strâns, își va nega dragostea dintâi. Până când se va deprinde și cu dragostea nouă, se va potoli, se va simți prea încreștită la față ca să mai placă; săturată oarecum, nici nu va mai ține așa de mult să placă, în fața copilului care crește mereu frumos și drept, se va transforma (transformarea prodigioasă ale cărei momente scapă cercetărilor) și-și va aținti asupra lui privirea pentru prima dată constantă. De data aceasta nu va mai spune necontenit: „te iubesc", dar dragostea, cu mai puține nuanțe poate, va fi mai rezistentă.

Am văzut: „L'ami des femmes" a lui Dumas. Ce nerozie! Ca și cum studiul asupra femeilor ar fi posibil. Ca și cum ar avea — chiar în aceeaș clasă socială, — acelaș resort. Ar trebui să le cunoști pe toate, în cele mai variate exemplare. Și eu n'am fost în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stare, cu toată atenția mea încordată, să cunosc una singură. Și cu ce interes! Eu nu pot fi cinic. Cinismul denotă lenevie mintală. Că din rândurile mele se pot degaja generalități rezonabile asupra mea și asupra Irinei, se poate. Dar capriciile deconcertează și prieinuesc surprize. Și noi nu suntem avizi decât de acele surprize. Atâta mișcare e în jocul lor nestatornic, încât bănuim în orice femeie nouă, o excepție. In fața lacrimilor ei grozave ne înduioșăm și credem, noi cei cari nu putem plânge decât anevoie. Iar mai târziu deziluziile ne încovoaie. Cât timp, cum? Nu știm nimic. Aștept să văd. Căci eu însumi mă surprind zilnic sub forme cari mă miră.

Vor mai veni două dureri teribile. Vestea însfârșit: se mărită în ziua de... Și apoi ziua aceea. Și apoi noaptea aceea... Și apoi: S'a măritat! Și mai târziu: un copil!

Copilul, idealul femeii care vrea să înceapă o viață nouă. Scuza ei față de alții și față de ea, ca să primească pretențiile noului venit.

Noaptea am căutat o femeie străină, am întunecat odaia și mi-am ațintit gândul la Irina, ca să-mi substitui vizitatoarea! Eu care o prețuiam așa de puțin odinioară!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

14 Octombrie. Cu capul greu. Simt o picătură de apă care curge din susul capului înăuntru, mereu, monoton, cu acelaş debit şi sgomot.

Dragoste sau orgoliu? Ce-mi pasă? Mă doare... Orice reflecţie asupra vre-unei persoane o îndrept spre Irina şi mă întreb de era aşa. Încerc mereu s'o cunosc. Eri am auzit: e neînsemnată! (vorbindu-se de altcineva). Şi mă întreb dacă era neînsemnată. Mă gândesc la toate împrejurările, la tot ce spunea, la felul cum pricepea. Cu toate că mă înţelegea perfect, totuşi îmi dau seama că n'am fost nici odată surprins de vre-o judecată dreaptă a ei. Nu se interesa de chestiunile intelectuale, decât ascultându-mă. Singură de o lăsam, vorbea de familie, de prieteni, de fapte cotidiane. Dar vorbea vioi. Mereu îi sclipeau ochii. Acum se sbat în mine toate micile observaţiuni dureroase care le făceam odinioară. Am priceput totdeauna că o făceam să meargă pe o cale care nu-i aparţinea. Se rătăcea imediat ce nu-mi simţia mâna alături. Era neînsemnată.

Dar cu care mi-am pierdut cinci ani cu dânsa, care am ascultat-o tot timpul vorbei, care n'am putut gândi un rând fără să nu i-l spun, fără să nu-i cer părerea, mereu aprobatoare, cum sunt?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Odată, pentru prima oară, după lectura unui roman al lui Mauriac, care nu-mi plăcuse, spusese: „nu e chiar așa de rău cum spui!" Nu era o reflexie nouă, ci o concesie față de o părere străină de mine. La argumentele mele asupra romanului, dealtfel, nu a adus nici o împotrivire și nici o interpretare nouă.

Cu toate că-i dădusem planul lecturilor, în una din ultimele scrisori, vestise: „Pentru variație am început o carte de istorie foarte interesantă". În momentul acela mi-am presimțit toate nenorocirile. Am bănuit prezența unui nou venit.

Sper uneori că totul e o glumă ca să mă facă să mă prommț, ca să-și rîste la întâmplare dragostea. Nebună speranță. Nu se încearcă un așa joc la o așa distanță. Deci ultima mea speranță e o situație în care m'aș simți ridicol! Eu care îmi băteam joc de bărbații cari făceau concesii femeilor! Până unde merge umilința mândriei mele! Sunt totuși lucruri pe cari nu le-aș face... Poate... De aș ști că iubește pe altul, sau se amuză cu altul, m'aș chema-o. Totuși... m'aș duce la dânsa, aș lăcrima, aș spune vorbe tainice cu planul vag de a o redeștepta și a o întoarce. Știu eu de tot ce aș fi în stare?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In armonia perfectă, o mică surpriză, imperceptibilă, care se întinde încet şi fără să bagi de seamă, a cuprins şi stricat totul.

In firea Irinei, într'o zi, am descoperit o mică undă neliniştitoare. „Nu e bine de rămas nemăritată toată viaţa!" Vorbea în general. Altădată a vorbit chiar de dânsa. Apoi s'a întrebat tare, ce-ar putea face ca să mă uite. Iar altădată mi-a spus planuri matrimoniale: „va fi mai bine pentru amândoi!" Şi gândul pătrundea şi mai mult când, îndepărtaţi, se deprindea fără mine. Dar când mă întorceam, se da toată, uita planurile înfiripate.

Dinard (după mai multă vreme).

Cum starea mea devenise intolerabilă, am sacrificat orice mândrie personală şi am trimes o scrisoare umilă, disperată, implorătoare.

Renunţasem la rolul meu dominator pe care-l ţinusem, fără şovăire, atâţia ani. Mi-aduc aminte că nici chiar în momentul când scriam nu eram complect lipsit de luciditate. Plângeam şi am lăsat anume lacrimile să cadă pe scrisoare. Cum am terminat hârtia şi-mi venise o idee impresionantă, am adăugat-o pe un petec de hârtie rupt la întâmplare dela marginea unui ziar, şi am făcut reflexia, cu satisfacţie, că această hârtiuţă ar putea să convingă şi mai mult de desordi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nea nervilor mei și să provoace mila. Am scris atunci rău, murdar, și nu fără conștiență.

Cum toate scrisorile mele rămaseră fără răspuns, ca și cum le-aș fi adresat unui inexistent, am trimis scrisoarea aceasta unui amic sigur, ca să-i fie transmisă imediat în mână.

Și într'adevăr, de data aceasta isbutisem: după cinci zile, o telegramă „attends lettres baisers". Nervii mei se destinseră într'o clipă, cum ai desface corzile unei viori, am căzut pe pat și am adormit profund 24 de ore în șir. Dar scrisoarea pe care am primit-o după alte trei zile nu era așa de liniștitoare cum sperasem și nu mă convingea că „totul nu fusese decât o mică glumă răutăcioasă".

Scrisoare ambiguă care dădea loc la interpretări și care mă făcu și mai chinuit decât fusesem. Iată pagina primă, singura care mi-a mai rămas printre hârtiile mele:

„Dragul meu Sandu, disperarea ta m'a făcut nenorocită, dar în acelaș timp m'a și bucurat: aveam dovada că te mai gândești la mine. Și eu care credeam că s'a terminat cu viața mea! Hotărîrea desnădăjduită pe care o luasem, împinsă mai ales de cei de prin prejur, trebuia să pue capăt durerilor mele. Aveam în sfârșit prilejul să mă duc la

Facultatea de Filologie
BIBLIOTECA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Sinaia unde am fost fericită și unde îmi lăsasem viața toată și apoi, dupe vârful unei stânci unde ne îmbrățișasem odinioară, s'ar fi terminat totul. Tu însă, dragul meu, mă îndemni la viață. Dar mă vei primi din casa altuia? Scrie-mi tot ce crezi (pe adresa prietenei mele Loulou) și voi face precum vrei. Aici va fi ca și cum nu s'ar fi întâmplat nimic cu mine, și de îndată ce fac rost de bani, de vrei, voi veni la tine, sclavă umilă"...

Mai întâi, scrisoarea citită de un indiferent, cu un accent abia liric, poate produce efecte comice. Insă nu valoarea ei estetică mă interesează, ci adevărurile ce le-ar putea conține.

Desigur, o reală părere de rău. Altfel nu mi-ar fi scris; dar „cei din prejur" n'o putuseră sili la nimic, pe ea, față de 22 de ani, totdeauna de capul ei. Apoi, ca să meargă la Sinaia unde să se omoare (căci acesta era înțelesul aluziilor ei) nu era nevoie să se mărite. Insă nu trebuie să credem neapărat că ar fi din partea ei niște mincinoși ridicole și că eram netot că le mai iau în considerație.

Ideile îi erau așa de vagi, lipsa de logică așa de complectă, gândul faptului ascuns și urât o tulburase în acelaș timp, presumția în superioritatea ei intelectuală, cu care o deprinsesem, îi sugera ideia că e o „sacri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ficată", — încât era în stare de fapte pozitive, dar într'o atmosferă de tendințe neprecise. Scrisoarea mai arăta că, măcar în parte, și lipsa banilor o hotărîse la pasul acesta. Banii, mai ales la urmă, nu-i ajungeau nici odată. Un lucru însă nu știm exact: se măritase sau numai era aproape? Ridicolul „pe adresa lui Loulou" nu însemna neapărat ceva pozitiv. Spusese poate familiei ei că a rupt relațiile „amicale" cu mine și se jena să se desmintă. Ceia ce mă făcea să cred că faptul nu se îndeplinise, este că prea trecuse puțin timp. E drept, îmi spusese că un oarecare caraghios Marcu (originar din Sinaia) îi făcuse propuneri matrimoniale, dar ea îmi povestise faptul ca pe-o cerere ridicolă și eu nici nu știam dacă nu e numai o glumă de a Irinei. In orice caz, avea o reală părere de rău pentru necazul meu, ceeace în limbajul obișnuit s'ar putea traduce prin „avea inimă bună".

Sau poate totul nu era decât un plan, ca să mă facă pe mine, în sfârșit, s'o accept oficial?

Ceeace iarăș era posibil.

I-am scris (pe adresa lui Loulou!) toate aceste observații ale mele, juste. După o zi, m'am simțit incapabil ca să aștept răspunsul cel puțin 8 zile și într'o clipă m'am hotărît să mă întorc în țară. Cum n'aveam bani de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

drum imediat, m'am dus să cer prietenilor, cu care nu cerusem nici odată. Am fost refuzat politicos. Atunci am căutat muntele de pietate, cu paltonul de iarnă subțioară. Mi-era rușine să întreb sergenții unde se află. După câteva ceasuri de ezitare, l-am găsit aproape vecin de hotelul meu. Am făcut coadă. Mai erau femei, numai femei, una cu linguriță de argint, alta cu haine, alta cu lenjuri. Ce umilință! Cum aș putea să cert cu vreodată Irinei aceasta, chiar dacă ea nu era de vină! Ce monstru mă pregăteam să fiu la întoarcere! După vizele pe la delegații cari, toate, erau în momentul de a se închide, m'am dus la prefectura poliției să-mi pue viza franceză. Acolo mi s'a spus: „à demain"! M'am plâns la ghișeu, m'am sbătut și am spus o minciună „mon père est mort!" Mi-era scârbă de minciuna mea. Eram așa de deprimat că m'au crezut, dar nu erau de vină, nu era șeful care trebuia să iscălească. In orice caz, să aștept... Am așteptat două ore, învârtindu-mă năuc împrejurul unei bănci rotunde din mijlocul sălii. Pe la ghișeuri, funcționarele își șopteau între ele arătându-mă, și invitându-mă milos să stau. Mă așezam pentru o clipă ca s'o pornesc iar. Și șeful, acel personagiu misterios care nu venea și pe care îl speram de câte ori se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deschidea vre-o ușă! O cucoană, și ea cu necazuri, s'a dus să intervină pentru mine, ca să mi se dea drumul mai iute. Am lăsat-o și am suportat rușinea ca să se îngrijească străinii de mine.

Apoi a sunat clopotul de eșire. Pe rând plecau funcționarii. A venit atunci și șeful dela conferința pe care o avusese la etajul superior. M'am dus la el: „à demain!" I-am spus tremurând tot: „je dois partir ce soir! C'est mon père qui est mort!" — „Et qu'est ce que cela me fait?"

Primiserm răsplata minciunei mele scârboase. Față în față, se aflau două excremente ale umanității!

S'a intervenit și am căpătat pașaportul în câteva minute. Cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului eram la gară. M'am urcat în clasa treia ca să-mi ajungă banii și m'am plasat între doi negustori de zarzavat. Curând am fost lăsat singur. Cum să descriu cele trei zile interminabile, învârtindu-mă în compartimentul meu, ca un lup într'o cușcă! Mă uitam la fiecare zece minute la ceasul meu dela mână. Mă clătinam la cea mai mică întârziere. Vecinii mă priveau curioși. Elveția, Austria, Ungaria, România... Întârzierile fatale din România după ce venisem exact. Semnalele întreite de plecare de prin toate stațiile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mici din Ardeal, până ce trenul să se pună în mișcare greoi. Ce mizerie!

Am sosit la miezul nopții. Am luat un automobil și m'am dus la prietena mea Gina. Am găsit casa întunecată și am sunat lung, de mai multe ori, până s'au aprins luminile. A apărut servitoarea somnoroasă, și când i-am spus că vreau să vorbesc cu Domnișoara, m'a crezut nebun. Am trebuit s'o conving. Mă temeam să nu se scoale părinții Ginei pe cari-i cunoșteam destul de puțin, dar am avut noroc. Insfârșit a apărut la o fereastră la etaj Gina, ținându-și o jachetă peste cămașă. S'a uitat buimăcită la mine. I-am țipat: „Ce s'a întâmplat cu Irina?".

— „Păi s'a măritat cu Marcu. Sunt la Sinaia".

Am mai avut tăria să întreb:

„Și s'a putut să nu-mi scrii nimic din vreme, măcar tu?"

— „Credeam că nu te interesează!"

M'am retras câțiva metri în noapte. Am mai auzit de câteva ori. „Dar ce e cu tine, Sandule? Te-ai dus?" Apoi o fereastră s'a închis.

Eram sfărâmat și totuși mintea lucidă continua reflexiile asupra mea.

— Nu credea că mă interesează... Vrăzăzică nu-i făcusem impresia — nici ei carę

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

trăisc mai mult în preajma noastră, — că Irina m'ar fi interesat câtuși de puțin, atât fusesem de discret, atât părusem de indiferent și atât părusem de surâzător față de toate fetele. Și o idee nouă îmi fulgeră: cum să nu aibă dreptate, când eu însumi, cu o lună mai înainte, n'aș fi crezut că mă interesează! Când apropiam cele două imagini ale mele dela o distanță așa de scurtă, nu mai pricepeam nimic. Și atunci mă întrebai șovăind: oare sunt normal?

Prăpastia din fața mea era deci mult mai adâncă decât crezusem.

A doua zi, la 5 dimineața, soră-mea Vana pleca la Sinaia. In cinci minute îi spusesem tot ceeace-i tăcusem ani de zile, și în alte cinci minute minunate Vana hotărîse ce are de făcut. Am așteptat două zile făcând kilometri în jurul curții noastre. Când știam că Vana trebue să se întoarcă, i-am eșit înainte cu trenul, la o stație intermediară. Cum m'a văzut dintr'un colț al vagonului, nedormit și galben, Vana mi-a făcut semn: „n'ai nici o grijă". Și fără să mai aștept detalii, brusc liniștit, salutai o cunoștință din vagon, o domnișoară minunată de grație și cărcia îi făcusem curte odinioară. Până la București ne-am întrecut în glume, în complimente, în aluzii sentimentale, în înțelegeri subțile și complice, iar eu păream

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

(mi s'a spus mai pe urmă) extrem de nervos dar extrem de fericit de succesul meu. Biața Vana nu știa ce să mai creadă...

Abia a doua zi, Vana mi-a dat deslușirile (căci am adormit acasă imediat).

— „Dela hotel i-am trimes o carte de vizită. A venit imediat singură. A venit la mine și m'a sărutat. (Nu se cunoșteau decât din vedere). E foarte dulce și prietenoasă. Părea un puișor de găină plouat. Prima întrebare i-a fost: „Unde e Sandu?" Nu pricepea cum erai întors și n'ai venit s'o vezi. Parcă nu-și da seama de tot ce i se întâmplase și de obligațiile ei noui. Mi s'a plâns că îi e urât printre străini și că se preface bolnavă ca să fie lăsată în pace, că toată lumea o întreabă ce are și că asta o enervează peste măsură. Când a auzit că trebuie să reiau trenul seara, a exclamat. „Eu plec cu mata!"

„Mi-a repetat de mai multe ori fraza asta, cu toate că-i explicam dece nu se poate. Era desnădăjduită când am trebuit s'o las. Peste o zi va găsi un pretext, va veni la București, va vorbi cu tine și veți vedea ce e de făcut".

Peste două zile, tocmai când mă nelinișteam din nou neavând nici o veste, primii câteva rânduri scrise pe o foiță de șocolată (fusese pusă în mijlocul altei scri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sori adresate lui Loulou; era o precauție ca să nu se observe nimic, deci acum era mai prevăzătoare decât se arătase în conversație cu Vana. Poate că Marcu bănuise ceva și pusese unele întrebări).

N'am putut să nu fac reflexia că hârtia de șocolată îi rămăsese dela nuntă.

Iată rândurile:

„N'am venit căci acum sunt bolnavă cu adevărat. Te rog mult așteaptă cu răbdare. Eu voi veni imediat ce voi putea. Nu mă gândesc decât la asta".

După alte două zile, cum nu mai știam nimic, ca să treacă timpul mai ușor, m'am hotărît să fac o mică excursie la mare. M'a căutat în lipsă. Mă gândesc ce o fi crezut ea de plimbarea mea tocmai atunci? In orice caz, dacă rolurile erau inverse, ce concluzii complicate aș fi tras eu! Dar mie mi se părea firesc și nu știam dece Vana mă privea mirată. I-am trimes veste să vie pela mine și spre seară a sosit. Și acum dacă aș putea povesti scena exactă dintre noi, dacă mi-aș mai aduce aminte de tot ce constatasem atunci, în timp ce conversația evolua. Căci luam parte la scenă și în acelaș timp observam, eram în acelaș timp, după obiceiul meu, actor și public, actor cuprins de pasiunea rolului, și public prodigios de curios să audă toate vorbele, să vadă toate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

personagiile şi chiar decorul. Aş vrea să transcriu cu fidelitate tot ce gândeam atunci, cu toate că acum, când sunt calm, nu mai sunt absolut convins de perfecţia supoziţiilor mele de atunci. Să refac clipele acelea, chiar dacă ar trebui să le neg mai apoi în tot ceea ce au ele interior.

Bineînţeles, am uitat multe lucruri, aşa că nu voi transcrie decât câteva momente cari nu se leagă imediat, dar cari, în general, formează o atmosferă.

Mai întâi mi-am preparat intrarea. Când mă va vedea pe neaşteptate, orice isbucnire de a ei va fi mai sinceră. Contam pe surprindere. Am spus servitoarei care trebuia s'o introducă în cameră, să-i spue că nu voi veni decât mai târziu, cu toate că eram acolo de mai nainte.

Cum se făcuse noapte şi lumina nu era aprinsă, nu m'ar fi văzut imediat. M'a găsit însă de îndată ce a intrat şi n'a avut nici o tresărire. Efectul meu fusese ratat. Am sărutat-o ca pe o străină şi nu ştiam ce să ne spunem. O simţiam transformată. Cum prevăzusem altfel întâlnirea noastră, rămăsei deconcertat şi simţii capul vâjâind.

Totuşi făceam reflexia cu oarecare dispreţ: „l-a făcut un palton nou, ridicol. Dar pălăria o cunosc". Voii să-mi spun gândul ca un început al pedepselor ce trebuiau să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vină, dar atenția îmi fu atrasă de altceva. Începu să-și scoată mănușile cu febrilitate și știam precis că și le scoate ca să-mi arate că nu are verighetă. (O pusese probabil cu cinci minute înainte în poșeta de alături). Atenția asta față de mine, arătată cu așa de puțină discreție, adusă ca un plocon, mi se părea stângace și stupidă, totuși m'am crezut dator să-i mulțumesc cu efuzie. Mi-a primit mulțumirile fără tresărirea pe care ți-o pricinuiește trecerea deja un gând la altul, probă că interpretasem bine gestul ei. La primele mele întrebări, a aprobat cu totul observațiile mele făcute în marginea scrisorii ei trimise la Paris. „Ai dreptate, nu putea să mă oblige nimeni să fac pasul acesta, dar trebuia să fac ceva cu mine. Acum e prea târziu". Repeta vorbele aspru, fără modulații, ca pe o lecție pe care și-o învățase din vreme. Am certat-o, i-am adus aminte de trecut, dar ea repeta tot cu aceeaș voce răstită: „acum nu, dar poate mai târziu".

Nu recunoșteam aluatul moale căruia îi putusem da orice formă. Mai ales nu semăna deloc cu aceea pe care mi-o descrisese Vana. Se întâmplase ceva între timp, poate câteva argumente venite bine. Cari, nici odată nu voi ști...

Și atunci am țipat în ajutor, ca cineva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaltransilvania.ro/mdr/1901-1932

în fața unui pericol. A sosit biata Vana care veghia prin apropiere.

— „Vana, nu vrea să rămână cu mine!" Țipătul meu sună strident și Vana nu pricepea transformarea Irinei.

Am început să plâng nenorocit într'un colț al camerei. Știu însă că și în clipele acele groaznice îmi dam seama de mine și de ceilalți. Era perversitate. Dealtfel luciditatea în astfel de clipe poartă numele de perversitate. Dar nu-mi caut scuze, vreau să mă cunosc întreg. Știu că gândeam atunci, în acelaș timp, că aș fi putut să-mi reținfirea de aș fi voit, dar mă lăsam în voia nervilor ca să impresionez. Știu apoi, că de nu-mi alesesem locul unde căzusem istovit, mi-am dat seama imediat că așa, la o parte, singur, păream și mai de plâns. Vocea mea dezolată, tot pentru efect s'a adresat Vanei, peste capul Irinei: „o să mă omor!" Mulți spun la necaz vorba asta ce nu angajează la nimic, nimeni nu are timpul însă, în momentul acela, să se întrebe de e adevărată. Eu am reflectat limpede „asta desigur n'o voi face-o". Căci eram mereu dublu. Și nu numai atât. In acelaș timp aveam remușcări pentru această examinare continuă care făcea ca emoțiile mele reale să fie oarecum falsificate. Nu-mi dam seama cum toate aceste puteau exista în mine

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de odată, dar împletirea lor era așa de strânsă că păreau suprapuse. Intocmai ca la o orchestră unde viorile trebuiesc să fie acompaniate de fagoți și de contrabași.

Isbutisem. A venit nebună la mine, plângând în hohote, caldă, mângâindu-mă, îmbărbătându-mă, fără nici o jenă față de Vana. Dealtfel, Vana părăsi discret și tragic camera.

— „Nu fii supărat, căci stau cu tine! Mă auzi tu? Stau cu tine! Orice s'ar întâmpla, stau cu tine! Doar tu ești toată dragostea mea!"

Până a plecat, a rămas așa. Am uitat ce-am mai vorbit. Mi-au rămas doar câteva cuvinte de ale ei și gândurile mele cu cari le întovărășisem. Astfel, a izbucnit deodată disperată: „Știi, n'am mai citit nimic interesant cu nimeni!" Fusese mândră de lecțiile ce i le dasem și acum se găsea sacrificată că trebuise să renunțe la ele. (Mă refer la părerea generală pe care și-o făcuse, grație mie, asupra ocupațiilor intelectuale. In practică zăbovea pe cât putea la treburi mărunte și n'avea curajul să se apuce singură de ceva serios).

Am întrebat-o șoviind: Ai fost a lui?

— „Nu, m'am prefăcut bolnavă. Acasă ceilalți îi făceau aluzii și el, săracul, n'a spus nimic!..."

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Imi închipuiam scena, regăseam conversațiile „strada Dudești" pentru cari aveam repulsie. Acel „săracu'" spus nu ironic ci cu o reală compătimire, mi-arătă că Irina începuse să-și examineze noul partener.

— „Și cum te-ai măritat cu el așa? Ai făcut ceva?" Mi-a dat un răspuns artificial și grăbit: „Nu, n'am făcut nimic! N'am vrut să știu de nimic!"

Nu știu de era adevărat. In orice caz, tonul ei demonstra că o preocupase gândul acesta. Ce departe eram așa dar de muntele dela Sinaia de pe care trebuia să se arunce în spațiu!

Apoi, nenorocită: „Dar în afară de aceasta, toată sunt murdară! Cum mă mai primești tu, când toată sunt murdară!"

— Cum ai putut să-ți dai gura lui?

— „Nu, asta nu, tu știi că mie nu-mi place asta! (aluzie la buza ei inferioară care sângera imediat).

De ce spunea asta? Voia, cu toate îmbrățișerile nebune ce-mi veneau acum, totuși să mă hotărască s'o las? Sau clocoteau remușcările și voia să ispășească?

— „Și cum ai putut tu la primărie spune „da"?

— „Nu, eram pe altă lume, n'am spus nimic!"

Iarăși da impresia, pe care o dase de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

multe ori odinioară, că jucase rolul într'un anumit fel, ca să se vorbească de dânsa. S'ar fi spus cu maliție și curiozitate „se mai gândește la celalt" și în acelaș timp, prin astfel de mici ezitări, își ușura conștiința.

— „Și la biserică, Irina!" (Adică cu lămâiță, cu flori și bonboane).

— „Dacă ei au vrut!" In fine, era răspunsul ce o cuprindea întreagă.

Așa cred că era ea. Incapabilă să reziste unei rugăminți din partea altora. In voia tuturor, întocmai cutiei de bomboane cu floricele albe, pe care o arunc în mare. Și apoi adăugă ca și cum ar fi simțit că e nevoie de o reparație față de mine.

— „Dar a fost foarte simplu totul!" In credința că fraza asta m'ar fi putut consola, nu se demonstrează toată ușurința ei? De altfel în practică, cu resursele ei, nici n'ar fi putut face ceva complicat. Totuși, cu toate aceste gânduri, mă liniștisem. Nu mi se mai părea că prezența Irinei mi-e absolut indispensabilă, cel puțin deocamdată. Se făcuse de mult noapte și voiam să se ducă la dânsa. Avea a doua zi să-și spue voința ei de a se despărți. Dar din nou, desperată, mă rugă.

„Nu mă lăsa acolo! Ia-mă cu tine". Și în tonul ei nu era părerea de rău de a mă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

părăsi, pentru oricât de puțin timp, ci frica de a nu putea suporta discuțiile care o așteptau. De-aș fi vrut atunci, aș fi putut face orice cu dânsa. Dar redevenisem acelaș pe care-l cunoscuse ca odinioară, nesigur de sentimentele mele, ezitând, voind să amân orice hotărîre definitivă. Încet am coborît-o în stradă. Acolo i-am surprins o privire dosnică, parcă frica să n'o vadă cineva. Încă de câteva ori „nu mă lăsa!" Apoi a oprit un automobil.

— „Acum cu automobilul!"

Și iarăși un răspuns din cele care-i caracterizau toate slăbiciunile:

— „Nu-i nimic. Acum el plătește!"

...Sufletel moale! Ca nisipul din prejur cu care mă joc în voie ca să-mi mângâi mâna. Dar cu toată observația mea, aveam o satisfacție imensă. Irina făcuse caricatura întregei ei afecții pentru acel Marcu. N'aveam să-l invidiez nici odată, chiar dacă sărmanul, ar fi ignorat rolul pe care fusese silit să-l joace, sau ar fi avut mai puțină perspicacitate ca mine, sau ar fi interpretat cu bunăvoință mici gesturi de ale Irinei neconvenabile pentru el, s'ar fi consolat filozofic zicând că așa e lumea și s'ar fi agățat pentru mulțumirea lui proprie, de mici gentilețe în cari Irina ar fi fost sincer duioasă, desinteresată, îndatoritoare sau gravă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La fel cu acel care, fericit de marea cu imensele ei bogăţii de culoare şi de sunete, şi-ar lungi trupul trândav pe nisip după ce l-ar netezi şi ar îndepărta toate erburile ude sau scoicile prea tari. Căci pe ce şi-ar clădi Marcu construcţia fidelităţii Irinei când ea a avut atâta uşurinţă faţă de mine care-i fusesem o dragoste şi nu un expedient? Şi ce fel de viaţă e aceea fără de nici o încredere? Ne-am despărţit stângaci. Mi-a aruncat Irina o ultimă privire piezişă şi eu mi-am fluturat mâna încetişor. Apoi a dispărut în noapte. A doua zi eram la Gina, fiinţă încântătoare dar lipsită complect de judecată precisă (dar avea să arate mai târziu, în dragoste, o voinţă uimitoare).

— „Am fost la biserică. Părea cam zăpăcită. Cum m'a văzut, a lăsat pe toţi şi a venit la mine. Nu voia să mă părăsească. Nu ştiau ceilalţi cum s'o întoarcă". Desigur, faptele nu se petrecuseră fără oarecari tulburări nervoase pentru Irina. Va fi crezut şi ea că face gestul imolării. Apoi Gina, prietena noastră comună, nu-i aducea o ultimă imagină a mea?

In ziua aceea, trimisă de mine, Gina s'a dus s'o vadă. I s'a povestit imediat unul din gesturile Ginei. Unul din ei critica o vorbă de a mea, într'adevăr urâtă, dar Irina mi-a luat apărarea. „E doar aşa de copil

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încă!" Şi de aci concluzia. „Tot se mai gândeşte la el!" Rămase singure, Irina i-a povestit multe, despre dragostea noastră, despre gelozia ei.

Vorbea duios şi şoptit, ca de un mort căruia i-ai încerca pentru ultima dată portretul fizic şi moral, în timp ce carnea i s'ar face, cu fiecare clipă, mai galbenă şi mai tare.

Cum nu mai ştiam nimic, am trimes-o pe Gina după veşti.

Şi atunci Gina a asistat la o scenă de un comic monstru şi desigur, păcat că n'am văzut-o, ca s'o descriu. Cred că era aşa de interesant, încât aş fi uitat că mă priveşte personal şi m'aş fi amuzat ca la teatru. Irina în mijloc şi toţi ceilalţi pe delături. Secretul plesnise. Marcu întreba buimac: „S'a putut să ai un aşa mare secret sufletesc şi eu să nu ştiu nimic?" Ceilalţi ţipau pe diferite tonuri: „Rămâi aici!" Gina întreba: „Ce faci, vii cu mine?" Şi Irina se sbătea „Ce să fac?" Scena a durat, se pare, mai multe ore. La urmă a rămas cu ei, după cum cu două zile înainte, la imprecaţiile mele, rămânea cu mine. Depindea deci de moment. E greu de ştiut dacă în toate întâmplările ei, avea şi ea vre-o hotărîre personală. Fiinţă uşuratecă şi iresponsabilă. După o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaronline.ro/mdr1901-1932

zi, înainte de a pleca la Sinaia, a trecut pe la Gina. Remușcările o frământau. Mi-a trimes veste că „se va gândi toată viața ei frumos la mine" și că „mă roagă să nu fac nici o prostie" (să nu mă omor poate). Oamenii rămân greoi sau ușurateci, orice s'ar întâmpla cu ei. Căci ce rost aveau vorbele ultime? Trebuiau să mă consoleze? ca și cum ca nu m'ar fi învățat că vorbele, cu toată siguranța tonului, cu toate lacrimile și promisiunile, n'au decât o valoare momentană.

Asta era într'o vineri. Duminica plecam la Paris. Și când Vana m'a rugat să mai întârzii ca să mă întremez:

— „Imposibil, zisei, vreau să asist la deschiderea salonului de toamnă!"

Și nu mințim pe deantregul.

Porspoder, în Bretania, la ocean.

Ce va mai fi? Și acum să-mi continui romanul? Sau să-mi încep altul? Încă unele momente de durere ascuțită? Și altele de indiferență totală, când te îndoești că a existat ceva? Și alteori numai reverii poetice în preajmă?... Gânduri cari apar și dispar, sau numai se întrevăd, ca un înnotător pe valuri... Folosind, ca și înnotătorul, doar ca un detaliu de curiozitate și de variație în decorul multiplu....

Căci sub soarele voalat, marea s'a unit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

perfect cu cerul. Şi în faţa imensităţii auguste, bietele mele gânduri sunt minuscule şi nepotrivite.

Totuşi, aventura mea va fi legată de mine, orice s'ar întâmpla. Mi-a luat o serie de prejudecăţi şi mi-a dat altele. O voi uita-o deseori, dar şi în momentele de uitare voi privi lumea altfel, numai din pricina ei. Lângă mine, pe nisip, s'a întins Colette. Colette e fragilă şi vaporoasă, piciorul ei mititel abia atinge pământul, vorba ei sună ca cristalul lovit încetişor cu un cuţitaş de argint. A eşit abia din mare, apa scânteie pe dânsa şi pare o naiadă obosită. Respiră uşurel ca şi cum s'ar prelinge pe corpul ei o adiere şi sânii mititei îi tremură ca două frunze gemene. Cu braţele pe şolduri, pare un vas grecesc în care sunt închise mirodenii. Acum când se încolăceşte în jurul trupului meu, e o ederă pe care a plouat.

Ne cunoşteam de mult, dar n'o găseam de nici o însemnătate. Mă preocupau alte gânduri. Şi-a trimis un an de zile de peste drum de mine, sclipirile ochilor, ca doi peşcăruşi, în zadar. Şi odată când am văzut-o în plin soare, am fost uimit de apariţia ei minunată. Am chemat-o şi a venit umilă, despuiată de orice pretenţie personală, fără nici un gând ascuns. O port acum pretu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ndrr1001-1932

tindeni cu mine și pun în ea sau iau din ea, ca dintr'o casetă, toate gusturile mele. Viața dintre noi i se pare un miragiu, cea mai mică despărțire un chin. Știe tot ce-mi place și ce-mi displace și mă păzește fără odihnă să nu mi se întâmple ceva. Lângă mine, pe nisip, e amorțită de oboseală. Totuși, de câteori îmi fuge mâna în lungul corpului ei, îi tremură carnea. Și ochii ei enormi, negri cu străluciri albăstrii, mă privesc necontenit. E în stare să adoarmă cu ei deschiși, numai să mă vadă. Dar eu n'am liniște. Aplecat de-asupra lor, mi se pare că au adâncuri așa de vaste, ignorate de noi amândoi, că mă cutremur. Asemenea călătorului care, pe vaporul cel mai sigur, se cutremură în fața valurilor veșnic reîncepute.

Stau singur în seară, însulele s'au subțiat, au devenit transparante, au plutit pe valuri și apoi au dispărut. Numai cerul și apa, alburii și ondulate, formând împreună o imensă scoică deschisă. Un om mărunt vine la mine și aud nisipul scârțâind sub pasul lui. E factorul care mă cunoaște, îmi lasă o scrisoare, apoi pleacă după ce-mi aruncă amical:

— „Toujours pensif, mon petit? Ca ne sert à rien!"

Rup anvelopa în bucățele mici pe cari le arunc una câte una, de câteori un val se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index1901-1932

subțiază până la mine. Apoi citesc cu greu din pricina nopții. E dela Gina.

— „Știi, dragul meu prieten, o veste mare. Irina a murit. Sărmana! Un accident. A căzut de pe vârful unui munte, la Sinaia".

Pentru un moment am rămas fără de nici un gând. Apoi, un tremur ciudat prin tot corpul. Insfârșit înțelegeam. Nu mai era nici o îndoială asupra bietei nenorocite. Toate interpretările mele asupra ușurinței ei au fost false. Sau așa sunt oamenii. Pot să urmărească un scop mare și să aibă momente de distracții și de mici plăceri inofensive. Acum înțelegeam totul. A fost convinsă că-mi este de prisos și dispăruse. Și, supremă abnegație, preferase să-mi pară ușurată că, numai să n'am remușcări. Nu-și închipuise că voi pricepe-o imediat. Bine-înțeles, nu se putuse jertfi fără ezitări, dar la urmă învinsese. Așa cum mi-o spunea ea odinioară, și la supărare și la bucurii. Așa mică ,a fost în stare de un gest mare! Ea, care se îndoia sub hotărârile tuturora, a fost în stare de o hotărâre proprie grandioasă. Poate că a fost atrasă de spațiul de sub ea. Sau, dacă n'ar fi avut atunci ocazie, n'ar mai fi făcut nimic altădată, s'ar fi obișnuit cu noua ei viață, cu vremea ar fi început chiar să-i placă și să se mire de vechile ei disperări, numindu-le „nebunii de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

copil". Dar, măcar pentru clipa aceea, a fost măreață. A stricat toată architectura presupunerilor mele.

A arătat că eu sunt cel ușuratec, căci n'am fost în stare decât să mă sbucium. Și noua mea durere deacum, nemângâiată și poate eternă, totuși e limpede, netedă, ca a cuiva care nu mai are nici o nelămurire. Și aceasta numai grație ei.

Nu se mai vede nimic. Cerul s'a apropiat de mare, scoica urieșă s'a închis, cuprinzându-mă. Și dacă ar pune cineva urechea, ar auzi desigur accente elegiace, însă prinse în cadențe măsurate după regulele clasice, ordonate și cuminți.

POATE A LUNECAT...

Paris 1926

Porspoder 1929

